

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE
Fakulta bezpečnostního managementu
Katedra společenských věd

**Důstojnost jako předpoklad morálního
jednání**

Bakalářská práce

Dignity as a prerequisite for moral conduct
Bachelor thesis

VEDOUCÍ PRÁCE
doc. PhDr. David Krámský, Ph.D.

AUTOR PRÁCE
Kateřina Lochmanová

PRAHA
2022

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Jablonci nad Nisou, dne 5. 3. 2022

.....

Kateřina Lochmanová

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji vedoucímu bakalářské práce doc. PhDr. Davidu Krámskému, Ph.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

ANOTACE

Bakalářská práce pojednává o důstojnosti ve vztahu k morálnímu jednání jednotlivce, a to z pohledu oběti násilného jednání, která o svou důstojnost v důsledku jednání násilné osoby přichází. Dále z pohledu násilné osoby, která svým jednáním o důstojnost svou oběť připravuje a zda tímto jednáním ztrácí i důstojnost svou vlastní. Také otázkou, do jaké míry je zachovávána důstojnost oběti násilného jednání při kontaktu s policií, orgány činnými v trestním řízení a dalšími organizacemi v rámci pomoci obětem trestných činů. Jak získat zpět svou důstojnost. Dále jsou v práci uvedeny poznatky z viktimizační studie Oběti kriminality, kterou se v roce 2019 zabýval Institut pro kriminologii a sociální prevenci Praha a Sdělení Evropské komise, v Bruselu dne 24.6.2020.

KLÍČOVÁ SLOVA

Důstojnost * morálka * morální jednání * násilná osoba * oběť * pomoc * sekundární viktimizace *

ANNOTATION

This bachelor thesis deals with the idea of dignity in relationship to moral acts of an individual - in first place from perspective of victim of violent actions, which is losing his/her dignity through these violent actions. In second place from the perspective of violent individual who deprives the victims dignity and if his/her actions affect his/her own dignity through his/her violent actions toward victim. The bachelor thesis also deals with the question of victims measure of dignity and if the victims dignity is preserved during the contact with polici, law enforcement authorities and the others organizations which are helping victims of crimes. How to get the dignity back. How to get the dignity back. There are also stated findings from the victimization study Victims of crime which was analyzed by Institute for Criminology and Social Prevention Prague in 2019 and Communication from the European Commission), in Brussels on 24.6. 2020.

KEYWORDS

Dignity * help *morality * moral conduct * secondary victimization * victim * violent person *

Obsah

Úvod.....	10
1 Pojmy.....	12
1.1 Důstojnost	12
1.1.1 Historie	13
1.1.2 Giovanni Pico della Mirandola	14
1.1.3 Současnost.....	17
1.1.4 Lidská důstojnost v ústavním pořádku.....	18
1.1.5 Závěrem o lidské důstojnosti	19
1.1.6 Zdůvodnění hodnoty lidského života	21
1.2 Morálka	24
1.2.1 Etika	24
1.2.2 Morálka.....	26
1.3 Morální jednání.....	29
1.3.1 Myslí ženy jinak? Mužská a ženská morálka.....	31
1.3.2 Svědomí	33
1.3.3 Svědomí a společenství	33
1.3.4 Dobro a zlo	34
1.3.5 Autorita a moc	35
1.4 OBĚŤ	36
1.4.1 Ohrožená osoba nebo oběť.....	36
1.4.2 Oběti pravé	36
1.4.3 Oběti nepravé.....	37
1.4.4 Oběti falešné	37
1.4.5 Jaké jsou bité ženy.....	38
1.4.6 Chování oběti	38
1.5 NÁSILNÁ OSOBA	39
1.5.1 Násilná osoba.....	39
1.5.2 Obecná typologie.....	39
1.5.3 Pachatel domácího násilí	40
1.5.4 Pachatel domácího násilí s psychickou zátěží	41

1.5.5	Jací jsou muži, kteří bijí ženy.....	41
1.5.6	Chování pachatele.....	42
1.5.7	Způsob chování pachatele	43
2	Nedůstojné a nemorální chování ve vztazích	44
2.1	Týrání	44
2.2	Postkrizová deprese	47
2.3	Děti trpí s námi	48
2.4	Jak se ubránit, jak předvídat.....	53
2.4.1	Kapitola Abhidhammický trénink jako kultivace přátelství.....	53
2.4.2	Asertivita – má základ v lat. assertio (tvrzení), resp. ve slovesu asserere (přiřazovat, přivlastňovat).....	53
2.4.3	Zdravá komunikace	56
2.4.4	Recepce zpráv – přijímání.....	57
2.4.5	Paradoxní komunikace a dvojná vazba	57
2.4.6	Modalita významu (závažnosti)	58
2.4.7	Komunikační manévr	58
2.5	Sociální komunikace člověka	58
3	Ztráta a znovuzískání důstojnosti.....	60
3.1	Prevence se týká nás všech.....	60
3.2	Násilí vzniká výchovou	61
3.3	Jak se mohou přičinit muži	63
3.4	Blízký člověk, který chce pomoci.....	66
3.5	Nedržte to v tajnosti, i když je to pro vás nesmírně těžké.....	67
3.6	Zůstat nebo odejít, má to teď velice těžké a potřebuje mne....	68
3.7	Slabá pozice obětí (poškozeného při uplatňování práva).....	70
3.8	Dostupnost kvalifikované psychologické péče.....	71
3.9	Získávání právních informací a dostupnost právní podpory	71
3.10	Mýty a předsudky o obětech domácího násilí.....	72
3.10.1	Mýtus černobílého vnímání aktérů domácího násilí.....	72
3.10.2	Mýtus o vině oběti.....	72
3.11	Domácí násilí.....	72
3.11.1	Útoky proti lidské důstojnosti sledují dva cíle	73
3.12	POMOC OBĚTEM.....	74

3.12.1	Zpracování pocitu viny.....	74
3.12.2	Normalizace následků viktimizace.....	74
3.12.3	Obnova pocitu bezpečí a schopnosti důvěřovat.....	75
3.12.4	Podpora vyjadřování emocí.....	75
3.12.5	Obnova víry ve vlastní schopnosti (obnova iluze kontroly).....	76
3.12.6	Podpora při řešení hlavních problémů oběti.....	76
3.12.7	Psychologická intervence.....	77
3.13	Oběť v akutním stavu těsně po činu.....	77
3.13.1	Zásady a doporučení pro psychologickou pomoc v prvním kontaktu s obětí.....	78
3.13.2	Oběť ve stabilizovaném stavu v různých fázích po činu.....	79
3.13.3	Od oběti k survivorovi (přeživšímu).....	79
3.13.4	Na trauma orientovaná terapie.....	80
3.13.5	Restaurování příběhu kontroly.....	80
3.13.6	Terapie zjevných následků traumatu.....	80
3.13.7	Aktivně naslouchat a zjišťovat hlavní problém.....	81
3.13.8	Strategie malých krůčků.....	81
3.14	Vaše právo.....	82
4	Důstojnost, morální jednání v policejní praxi.....	83
4.1	Sekundární viktimizace.....	83
4.1.1	Pocit nespravedlnosti.....	83
4.1.2	Pocit nedůstojnosti.....	83
4.1.3	Pozice izolace.....	84
4.2	Vyjadřování policistů.....	84
4.3	Výchovné působení.....	85
4.4	Jednání s obětí trestného činu.....	85
4.5	Problémy spojené s výkonem pomáhajících profesí.....	86
5	Zachování důstojnosti při poskytování pomoci obětem trestných činů.....	88
5.1	Rizika sekundární viktimizace daná subjekty trestního řízení.....	88
5.1.1	Jednání policistů.....	88
5.1.2	Prostředí.....	89
5.1.3	Poskytování informací.....	89

5.1.4	Stres	89
5.1.5	Délka trestního řízení	90
5.1.6	Věrohodnost	90
5.1.7	Ochrana oběti	91
5.2	Systém psychologických služeb u Policie ČR	91
5.3	Oběti kriminality, Poznatky z viktimizační studie, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2019	93
5.3.1	Shrnutí hodnocení systému péče pro oběti	93
5.4	Dosáhnou oběti na svá práva.....	94
5.5	Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru A Výboru regionů	95
5.5.1	Strategie EU v oblasti práv obětí (2020–2025)	95
5.5.2	Posílení práv obětí trestného činu	96
5.5.3	Závěr	97
5.5.4	Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky.....	97
6	Důvěryhodnost policie a orgánů činných v trestním řízení u občanů..	99
6.1	Práce Policie ČR a oběti trestných činů	99
6.2	Důvěryhodnost Policie ČR a orgánů činných v trestním řízení.....	99
6.3	Zkušenosti obětí trestných činů s Policií ČR.....	100
6.4	Oznámení trestných činů na policii.....	103
6.5	Úloha policie.....	104
6.6	Oběti kriminality, Poznatky z viktimizační studie, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2019	104
6.6.1	Zvláště citlivé delikty proti osobě	104
6.6.2	Spokojenost s prací policie	105
6.6.3	Spokojenost s tím, jak policisté při vyšetřování postupovali	106
6.6.4	Důvody nekontaktování policie	107
6.6.5	Shrnutí.....	107
6.7	Formální přístupy orgánů činných v trestním řízení.....	108
6.8	Bílý kruh bezpečí – průzkum spokojenosti	108
6.8.1	Dotazníkové šetření.....	108
6.8.2	Charakteristika skupiny respondentů.....	109
6.8.3	Dotazníky spokojenosti.....	109

Závěr	113
Seznam literatury	116

ÚVOD

Ústředním tématem bakalářské práce je důstojnost, a to ve vztahu k morálnímu jednání jednotlivce.

Samotná bakalářská práce obsahuje šest kapitol. V první kapitole po úvodním slovu jsou definovány pojmy důstojnost, morálka, morální jednání, oběť a násilná osoba, a to pro dokreslení představy co vlastně tyto pojmy znamenají, jelikož se prolínají celou prací. Například na samotnou důstojnost je zde nahlíženo v několika směrech, a to z pohledu vícero autorů. Ohledně vysvětlení pojmu důstojnosti autoři použili velice krásná slova, kdy je zde důstojnost vyzdvížena, jako velice ctnostná, křehká, nedotknutelná a drahocenná, kterou je nutno za každých okolností ochraňovat.

Druhá kapitola pojednává o nedůstojném a nemorálním chování ve vztazích. Konkrétně je zaměřena na týrání oběti, která toto jednání prožívá jako těžké příkoří, v tomto případě převážně proti osobě blízké ve společném obydlí. Jsou zde popsány klíčové okamžiky u násilné osoby těsně před použitím hrubé síly vůči oběti a dále klíčové okamžiky po násilí, jak celou situaci prožívá oběť. V závěru je pojednání o důležitosti zdravé lidské komunikace, k posílení sebedůvěry, důstojnosti a sebejistoty.

Třetí kapitola se snaží na základě rešerší literatury vykreslit, jakým způsobem může oběť získat svou zneuctěnou důstojnost zpět, co všechno to pro ni obnáší a jakým způsobem jí může být poskytnuta pomoc, a to z psychologického hlediska. Také odkazuje na publikaci Vaše právo, kde jsou zakotveny cenné rady, kontakty a návody pro osoby v nouzi.

Čtvrtá kapitola pojednává o vlivu sekundární viktimizace ze strany policejního orgánu, vůči oběti, kdy může docházet k takzvaným sekundárním ranám, které mohou oběť zraňovat krutějším způsobem než rány primární, kdy oběť mimo jiné zažívá pocity nedůstojnosti.

V páté kapitole o zachování důstojnosti při poskytování pomoci obětem trestných činů je vznesena otázka dosáhnou-li oběti na svá práva a mimo jiné poznatky z viktimizační studie Institutu pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2019.

Nakonec šestá kapitola se zabývá důvěryhodností policie a orgánů činných v trestním řízení u občanů, kdy k tomuto byla využita rešerše dostupných zdrojů, které celou situaci mapují od roku 2003 do roku 2019.

Cílem této bakalářské práce bylo zjistit, co je to vlastně důstojnost a morální jednání. Zda může oběť v důsledku hrubého jednání násilné osoby získat svou ztracenou důstojnost zpět, jakým způsobem. Jaké pohnutky prožívá násilná osoba ohledně své vlastní důstojnosti. Jakým způsobem obětem pomáhá policie a orgány činné v trestním řízení, zda situaci obětí svým případným nedůstojným jednáním ještě nezhoršují. Průzkum spokojenosti občanů, kteří se dostali do role oběti, s poskytováním pomoci vzhledem k zachování jejich důstojnosti.

1 POJMY

1.1 Důstojnost

Definice důstojnosti prezentované v článku Lidská důstojnost jako základ života od autorky JUDr. Veroniky Bauerové, MSc.

Lidská důstojnost neboli humanita je součástí samotného lidství. Je onou specifickou kvalitou, která staví člověka do druhově nezaměnitelné veličiny. Je jeho samotnou identitou. Je hodnotou, kterou je člověk nahlížen jako individuum a současně jako sociální tvor s příslušností k lidskému společenství. Lidská důstojnost je nejvyšší ústavní princip, který není a nemůže být podřízen ostatním základním právům, neboť se nalézá v jejich jádru. Je jejich těžištěm. Lidská důstojnost ostatní základní práva interpretuje, propojuje a současně se stává nástrojem jejich ochrany. Stává se jejich atributem.

Lidská důstojnost není jen nějaká vlastnost, kterou člověk může mít od přírody, vyznačuje spíše onu nedotknutelnost, která může mít určitý význam jedině v interpersonálních vztazích vzájemného uznání, ve vzájemném zacházení osob jakožto sobě rovných.¹

Z jiného pohledu je vnímána lidská důstojnost v knize Lidská důstojnost, Kritická reflexe jejího postavení a funkcí v ústavním právu od autora Filipa Horáka, který uvádí, že lidská důstojnost je poměrně obecný a jen těžko obsahově definovatelný pojem, což ústí v mnohé interpretační těžkosti. Snaha o obsahové vymezení lidské důstojnosti se tak jeví jako předem odsouzená k neúspěchu, a tudíž nesmyslná. Je toho názoru, že daleko důležitější je zaměřit se právě na funkcionální vymezení tohoto pojmu, které je naopak mnohem jednodušší, ale rovněž podstatně důležitější, neboť, právě absence funkcionálního vymezení lidské důstojnosti vede k palčivým problémům, jež jsou s užíváním tohoto pojmu v právní argumentaci spojeny.

¹ BAUEROVÁ, Veronika. *Lidská důstojnost jako základ života*. Ústav práva a vědy, Institutio Iuris et Iurisprudentiae, <https://www.ustavprava.cz/blog/2018/09/lidska-dustojnost-jako-zaklad-zivota/>

1.1.1 Historie

Lidská důstojnost byla v teoriích různých myslitelů chápána odlišnými způsoby.²

V antickém světě slovo dignitas, jež lze přeložit jako důstojnost či vážnost, bylo chápáno ve smyslu společenského statusu občana či instituce. Z tohoto důvodu bývá toto pojetí důstojnosti označováno jako čest. Jednalo se v zásadě o lidské právo s konkrétním obsahem chráněným státními institucemi. V tomto pojetí neměla důstojnost nic společného s rovností či přirozeností. Společenskou vážnost si musel každý vydobýt, a každému tudíž náležela v různé míře. Za rovné tak lze považovat jen právo na ochranu proti neoprávněným zásahům do již nabyté dignitas.

Naproti tomu Cicero chápal důstojnost jako záležitost bytostně lidskou, a tudíž přirozeně náležející všem lidem nezávisle na společenském postavení či zásluhách, čímž předznamenal budoucí vývoj tohoto pojmu. Takto pojímanou lidskou důstojnost pak Cicero používal k odlišování člověka od zvířete. Zvíře soustřeďuje celou svou existenci pouze na uspokojování fyziologických a smyslových potřeb, zatímco člověk je schopen studovat, rozvíjet se, vnímat sám sebe a činit svobodná morální rozhodnutí, a proto je pouhé smyslové potěšení nehodné jeho důstojnosti.

Křesťanští myslitelé, a mezi nimi zejména T. Akvinský, obohatili doktrínu o koncept lidské důstojnosti jakožto přirozené vlastnosti, s níž se rodí každý jednotlivec. Jádro tohoto pojetí spočívá ve zdůraznění univerzality, a tudíž i rovnosti, kterou s sebou důstojnost přináší. K přiznání důstojnosti pak postačí být příslušníkem lidského druhu. Ta totiž neplyne z ničeho, co člověk učiní, nýbrž z určitých specifických vlastností člověka, konkrétně dar rozumu, schopnost člověka poznat a pochopit slovo Boží, jejichž zdrojem je podobnost lidského druhu k bohu, která z lidské bytosti činí hodnotu samu o sobě.

V období renesance Pico della Mirandola obhájí totéž pojetí důstojnosti jiným způsobem, který tvrdí, že zatímco všechna ostatní stvoření jsou determinovaná

² HORÁK, Filip. *Lidská důstojnost, Kritická reflexe jejího postavení a funkcí v ústavním právu*. Praha: Leges 2019, 123 s. ISBN 978-80-7502-379-7, s.12,15,16.

přirozeným zákonem, člověku Bůh poskytl svobodnou vůli, aby si sám mohl určit vlastní přirozenost, jakožto lidskou důstojnost.³

1.1.2 Giovanni Pico della Mirandola

Giovanni Pico della Mirandola ve svém díle *Oratio Ioannis Pici Mirandulae Concordiae comitis, De dignitate hominis* (Řeč Giovanniho Pica della Mirandola hraběte z Concordie, O důstojnosti člověka) uvádí, že se dočetl ve spisech Arabů, že na jevišti světa nelze spatřit nic obdivuhodnějšího, než je člověk.⁴ Přemýšlel o důvodech takto vysokého hodnocení, nezdálo se mu uspokojivé všechno to, co nejrůznější autoři uvádějí o výjimečné povaze lidské přirozenosti: že je člověk prostředníkem mezi stvořenými bytostmi, důvěrníkem vyšších stvoření a králem stvoření nižších, že je díky bystrosti svých smyslů, pronikavosti svého rozumu a světlu svého intelektu vykladačem přírody, že je něčím mezi stálou věčností a plynoucím časem a poutem, ba dokonce sňatkem světa, že je jeho postavení jen nepatrně nižší než postavení andělů.⁴

Podle Pica řekl Bůh Adamovi, *Adame. Nepřidělil jsem ti žádné určité místo, žádnou tobě vlastní podobu ani žádné osobité dary, a to proto, abys získal a měl takové sídlo, takovou podobu a takové dary, jaké si podle vlastního přání a úsudku sám zvolíš. Přirozenost ostatních stvoření je již pevně daná. Ty si však budeš, aniž bys byl jakkoliv omezován, určovat svou přirozenost podle své vlastní svobodné vůle, do jejíž péče jsem tě svěřil. Abys jako svéprávný a vážený sochař a výtvarník mohl utvářet sám sebe sama do takové podoby, jaké dáš sám přednost. Můžeš poklesnout na úroveň nižší zvířecí, ale můžeš také být podle vlastního rozhodnutí znovu povznesen k vyššímu božskému.*⁴

Tímto je člověku dáno mít to, co si přeje a být tím čím chce. Proto by měl člověk pochopit, že se musí především starat o to, aby se o něm neřeklo, že přestože mu bylo dáno toto čestné postavení, nepoznal, že se stal podobný nerozumným zvířatům. Aby nezneužil tak laskavé velkomyslnosti Boha a neučinil z blahodárné svobody volby, již byl obdarován, něco pro něj tak škodlivého. Ať se ho zmocní

³ HORÁK, Filip. *Lidská důstojnost, Kritická reflexe jejího postavení a funkcí v ústavním právu*. Praha: Leges 2019, 123 s. ISBN 978-80-7502-379-7, str.16

⁴ PICO DELLA MIRANDOLA, Giovanni. *Oratio Ioannis Pici Mirandulae Concordiae comitis, De dignitate hominis*. Praha: Oikoymenh 2005, 117 s. ISBN 80-7298-167-1 s.53,54,57.

jakási posvátná tížadost, aby se nespokojil s prostředností, nýbrž dychtil po tom nejvyšším a všemi silami se snažil k němu dospět – neboť dospět k němu můžeme, pokud chceme. Tím Pico myslí, aby člověk pospíšil k nadsvědskému dvoru, jenž je nejbližší vznešenému Bohu. Tam jak se traduje ve svatých mystériích, zaujímají přední místa Serafové, Cherubové a Trůny. Dále nabádá, aby člověk nepolevoval a nespokojil se s druhým místem, budiž mu vzorem jejich důstojnost a sláva. Když bude chtít, v ničem za nimi nezaostane.

Dále Pico pojednává o tom, jak toho dosáhnout.⁵ *Dialektika upokojí zmatky rozumu, jenž úzkostně těká mezi protiklady různých tvrzení a kličkami sylogismů. Přírodní filosofie utiší polemiky a názorové rozpory, které nepokojnou duši smýkají sem a tam, které jí rozpolcují a drásají. Ona sama nám však nemůže v přírodě poskytnout žádný skutečný pokoj a trvalý mír, neboť je to úkolem a výsadním právem její vládkyně, svaté teologie, jež zvolá, jakmile nás spatří, jak k ní z dálky spěcháme: Přijďte ke mně, kdo se namáháte, přijďte a já vám dám odpočinout, přijďte ke mně a já vám poskytnu pokoj jaký vám ani svět ani příroda poskytnout nemohou. Po tomto laskavém pozvání se tedy budeme těšit z vytouženého pokoje: svatého pokoje, nerozlučného spojení, svorného přátelství, jímž jsou všechny duše v jedné mysli, jež je nade všemi myslmi, nejenom uvedeny v soulad, ale v níž je jakýmsi nevýslovným způsobem úplně stávají jedním. To je ono přátelství, které je označováno za cíl veškeré filosofie, to je onen pokoj, který Bůh šíří na svých výsostech a který andělé, sestoupivše na zem, zvěstovali lidem dobré vůle proto, aby skrze něj i oni vystoupili na nebe a sami se stali anděly. Tento pokoj přejme i vlastní duši, aby se díky němu stala Božím domem a aby k ní sestoupil Král slávy, aby k ní přišel se svým Otcem a zabydlel se v ní. Ukáže-li se duše hodna tak skvělého hosta, bude ze jeho nezměrné milosti jako nevěsta oděna zlatým rouchem, bude ze všech stran obklopena zástupem věd a její vzácný host již pro ni nebude pouhým hostem, ale ženichem. Od něho, aby nikdy nebyla odloučena, zatouží být odloučena od vlastního lidu a zapomene na otcovský dům, zapomene dokonce na sebe samu a sama sobě zatouží zemřít, aby žila ve svém ženichovi, pro něhož*

⁵ PICO DELLA MIRANDOLA, Giovanni. *Oratio Ioannis Pici Mirandulae Concordiae comitis, De dignitate hominis*. Praha: Oikoymenth 2005, 117 s. ISBN 80-7298-167-1, s.63,71.

*má přece vysokou cenu smrt jeho svatých – smrt, má-li být ovšem plnost života nazývána mrtí, o níž rozjímat znamená podle moudrých studovat filosofii.*⁶

Na toto pojetí navázal I. Kant, jenž se pokusil myšlenku důstojnosti jako přirozené vlastnosti člověka definitivně očistit od teologických argumentů a namísto nich vystavět teorii založenou čistě na analýze přirozených vlastností člověka. Tímto se obsah lidské důstojnosti rozšiřuje z křesťanského světa na celou lidskou civilizaci, neboť jediným kritériem důstojnosti je rozum a z něj vyvozená autonomní vůle, která nepodléhá žádným smyslovým či empirickým vlivům, ale poslouchá výlučně příkazy rozumu, které Kant pojmenoval jako kategorické imperativy.⁷

Rozumná bytost s autonomní vůlí má podle Kanta zákonodárnou schopnost, což znamená, že skrze rozum sama poznává mravní zákony a činí z nich vlastní maximy, čímž se jim podřizuje. Jako taková je rozumná bytost sama sobě účelem a nemůže být vnímána nikdy jen jako prostředek, a proto je nadána elementární důstojností, která je pro vše všechny rozumové bytosti stejná. V právní a politické filosofii 19. století se následně, zejména na myšlenky francouzské revoluce, vyvinul třetí svébytný přístup k důstojnosti typický zejména pro socialistickou ideologii a kontinentální republikanismus. Důstojnost je zde chápána nejen jako vlastnost inherentní člověku, ale zejména jako cíl. Ústředním motivem se stal důstojný život či důstojné bytí, které je naplněno až ve chvíli, kdy člověk dosáhne určitého životního standardu, co se týče jeho osobnostních, politických, sociálních a dnes již environmentálních a dalších práv. Lidská důstojnost tak dostává silně normativní nádech. Stává se obecně žádoucím stavem, o který by měla společnost usilovat a jenž může být občany nárokován. Zde tedy lidská důstojnost není přirozeně svázána s lidstvím, nýbrž je závislá na vnějších podmínkách života. Důstojný tedy není člověk, ale jeho život na tomto světě.⁷

Lidská důstojnost, ať už v podobě statusové, přirozené či důstojnosti jako cíle, postupně od konce 18. století prorůstá do právních textů. Prvně je lidská

⁶ PICO DELLA MIRANDOLA, Giovanni. *Oratio Ioannis Pici Mirandulae Concordiae comitis, De dignitate hominis*. Praha: Oikoymenh 2005, 117 s. ISBN 80-7298-167-1, s.73

⁷ HORÁK, Filip. *Lidská důstojnost, Kritická reflexe jejího postavení a funkcí v ústavním právu*. Praha: Leges 2019, 123 s. ISBN 978-80-7502-379-7, s. 16,17.

důstojnost zakotvena ve francouzské Deklaraci práv člověka a občana z roku 1789.

1.1.3 Současnost

Pojem lidské důstojnosti se rozšířil do většiny právních úprav na světě. Z tohoto hlediska je poměrně zajímavé, že přes význam této problematiky pro celou koncepci lidských práv se jí v českém prostředí nedostává příliš výrazné pozornosti.⁸

Obecně lze předeslat, že pojetí lidské důstojnosti jako dignitas se v dnešním právu zachovalo ve formě **samostatného osobnostního práva**. Důstojnost pak v tomto kontextu nemůže znamenat o nic více a o nic méně než osobní čest, dobré jméno či dobrou pověst.

Pojetí lidské důstojnosti jako přirozené vlastnosti člověka našlo své uplatnění v podobě **zdroje lidských práv**.

Toto pojetí je založeno na představě, že důstojnost je přirozenou automaticky nabytou vlastností každého člověka, kterou mu nelze odebrat.

Pokud tedy disponuje člověk přirozenou důstojností, náleží mu rovněž právo, aby je ostatní jako důstojného uznali, z čehož lze v platném právu vyvodit existenci základních lidských práv a svobod jednotlivce jakož i povinnost ostatních jednotlivců i společnosti a státu jako celku tyto svobody respektovat a ochraňovat. Nicméně, takto pojatá důstojnost se v platném právu téměř nevyskytuje. Je spíše filosofickým zdůvodněním existence lidských práv a jako taková může být uvedena maximálně v preambuli a sloužit jako mravní korektiv pro zákonodárce a soudce.⁸

Lidská **důstojnost jako cíl** ve smyslu důstojného života nachází dnes své vyjádření jako objektivní ústavní hodnota.

Důstojnost jako objektivní hodnota je tedy především představou daného interpreta o tom, jak má vypadat důstojný život a transformací této představy do práva. Zároveň však důstojnost nemůže být jedinou objektivní hodnotou.

⁸ HORÁK, Filip. *Lidská důstojnost, Kritická reflexe jejího postavení a funkcí v ústavním právu*. Praha: Leges 2019, 123 s. ISBN 978-80-7502-379-7, s.11,18,23,24,25.

Vedle ní vždy bude existovat celý systém principů a dalších hodnot, které s ní za určitých okolností mohou být v souladu a jiných naopak v rozporu. Mezi nejtradičnější z nich lze zařadit svobodu, rovnost, veřejný zájem, dobré mravy, spravedlnost či bezpečnost. Důstojnost v tomto pojetí tak sice je hodnotou objektivní, nikoli ovšem absolutní či nedotknutelnou, jak tomu bylo v případě důstojnosti jako zdroje lidských práv.⁹

1.1.4 Lidská důstojnost v ústavním pořádku

Symbolem vstupu do nové éry lidských práv byla Všeobecná deklarace lidských práv a Základní zákon Spolkové republiky Německo. Všeobecná deklarace lidských práv pracuje s důstojností jako základní lidskou hodnotou, s níž se všichni lidé rodí (podle čl. 1 se všichni lidé rodí svobodní a sobě rovni co do důstojnosti a práv) a jako hodnotou bytostně vlastní oblastem, v nichž se člověk ocitá. Deklarace spojuje důstojnost člověka se svobodou, mírem a se sociální spravedlností, člověk je jí chápán nejen jako individuum, ale také jako sociální tvor. Význam deklarace je v poselství univerzality, která žádá, aby byl všude zohledněn podstatný požadavek, že člověku něco přísluší, protože je lidskou bytostí.

Vzorem ústavních záruk ochrany lidské důstojnosti je německá poválečná ústavní tradice, která se inspirovala přirozenoprávním pojetím lidských práv. V této podobě se Základní zákon (Ústava Spolkové republiky Německo) stal vzorem pro mnoho pozdějších ústavních práv, jako ústavní příkázání. Respekt k lidské důstojnosti je filozofickým základem rozhodnutí Spolkového ústavního soudu ve vztahu k veškerým základním lidským právům.

V ústavním pořádku České republiky je lidská důstojnost hodnotou ukotvenou v samých základech celého řádu základních práv. Je s ní spojen nárok každé¹⁰ osoby na respekt a uznání jako lidské bytosti, z něhož plyne zákaz činit z člověka pouhý objekt státní vůle, anebo zákaz vystavení osoby jednání, které zpochybňuje její kvalitu jako subjektu.¹⁰

⁹ HORÁK, Filip. *Lidská důstojnost, Kritická reflexe jejího postavení a funkcí v ústavním právu*. Praha: Leges 2019, 123 s. ISBN 978-80-7502-379-7, s.28.

¹⁰ BAUEROVÁ, Veronika. *Lidská důstojnost jako základ života*. Ústav práva a vědy, Institutio iuris et iurisprudentiae, <https://www.ustavprava.cz/blog/2018/09/lidska-dustojnost-jako-zaklad-zivota/>

Podle preambule Ústavy přijali občané závazek budovat, chránit a rozvíjet Českou republiku v duchu nedotknutelných hodnot lidské důstojnosti a svobody.

Čl. 1 odst. 1 Ústavy potvrzuje, že česká republika je v dějinném prostoru svrchovaným, jednotným a demokratickým státem založeným na úctě k právům a svobodám člověka a občana.

Podle čl. 1 Listiny jsou lidé svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné.

Podle čl. 10 Listiny má každý právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho dobré jméno.

Preambule Ústavy deklaruje lidskou důstojnost jako nedotknutelnou hodnotu, stojící v základu ústavního pořádku ČR. Stejně tak listina základních práv a svobod garantuje rovnost lidí v důstojnosti a garantuje subjektivní právo na zachování lidské důstojnosti.¹¹

1.1.5 Závěrem o lidské důstojnosti

Podle PhDr. Věry Zámkové, Mgr. Victora Okech Otieno, PhD., prof. PhDr. Moniky Mačkinové, PhD. při Katedře sociální práce, Pedagogické fakulte, Univerzity Komenského v Bratislavě je osobní důstojnost nejcenějším bohatstvím, které člověk vlastní. Na základě své důstojnosti je člověk sám sobě a sám pro sebe vždy hodnotou. Proto se s ním nesmí zacházet jako s použitelným předmětem anebo věcí. Osobní důstojnost je základem rovnosti všech lidí i jejich vzájemné solidarity. (apoštolský dopis Jána Pavla II, ChFL, 38)

Důstojnost je definována jako etická a morální kategorie zdůrazňující vědomí člověka o významu osobnosti a uznání jeho práv. S důstojností úzce souvisí i pojem úcta, respekt, hodnocení, a právě i díky důstojnosti člověka k člověku v komunikaci a interakci se vytváří hodnoty. Proces uznání lidské důstojnosti trval celé tisíciletí. Právo lidské důstojnosti musí být především právem svědomí každého jedince a mělo by být základem každého osobního vztahu.

¹¹ BAUEROVÁ, Veronika. *Lidská důstojnost jako základ života*. Ústav práva a vědy, Institutio iuris et iurisprudientiae, <https://www.ustavprava.cz/blog/2018/09/lidska-dustojnost-jako-zaklad-zivota/>

Dnešní společnost považuje za největší hodnoty kariéru, výkon, úspěch, zdraví, krásu, mladost a zaměňuje důstojnost člověka s jeho užitečností.¹²

Samotný pojem lidská důstojnost představuje na jedné straně vědomí vlastní hodnoty a na straně druhé hodnotu člověka jako osoby a respekt k němu v oči druhých. Lidská důstojnost tedy souvisí s přiznáním člověku statusu osoby. Každý lidský život má jedinečnou a neopakovatelnou a neodnímatelnou hodnotu a důstojnost, která vyplývá ze samotné podstaty člověka být člověkem. Každá lidská bytost má hodnotu sama o sobě a zaslouží si respekt, důstojné zacházení a podporu v jejím jedinečném životním stylu a rozvoji, bez ohledu na věk, rasu, světový názor, postavení a podobně.¹³

O lidské důstojnosti také pojednává ve svém článku Doc. RNDr. Magdaléna Fulmeková, CSc., předsedníčka redakčnej rady PLEK v časopise Praktické lekárnictvo 2019 9(4)

Co je člověk, osobní rozměr lidské důstojnosti, člověk z ontologického hlediska má svou vlastní strukturu. Člověk jako osoba představuje jedinečnost, tedy je sám sebou, s duší i tělem, odlišný od každého jiného bytí. Vlastníme duši i tělo, přičemž jako osoba tvoříme jeden tělesný a současně duchovní celek. Typickým znakem člověka je intelekt. Lidská bytost je subjektem myšlení a konání. Díky své duši a duševním schopnostem rozumu a vůle je člověk obdařený svobodou. Svoboda chtění a svoboda vůle je schopnost člověka samostatně rozhodovat. Výsledek lidského rozhodnutí a jednání posuzujeme

¹² ZÁMKOVÁ, Věra., OKECH OTIENO, Victoria., MAČKINOVÁ, Monika. *Rešpektovanie dostojnosti človeka – seniora*, Katedra sociálnej práce, Pedagogická fakulta, Univerzita K¹²
ZÁMKOVÁ, Věra., OKECH OTIENO, Victoria., MAČKINOVÁ, Monika. *Rešpektovanie dostojnosti človeka – seniora*, Katedra sociálnej práce, Pedagogická fakulta, Univerzita omenského v Bratislave,
<https://revue.vsdanubius.sk/sites/default/files/MA%C4%8CKINOV%C3%81%2C%20M.%20-%20Z%C3%81MKOV%C3%81%2C%20V.%20-%20OTIENO%2C%20V.O.%20-%20RE%C5%A0PEKTOVANIE%20D%C3%94STOJNOSTI%20%C4%8CLOVEKA%20%E2%80%93%20SENIORA.pdf>

¹³ ZÁMKOVÁ, Věra., OKECH OTIENO, Victoria., MAČKINOVÁ, Monika. *Rešpektovanie dostojnosti človeka – seniora*, Katedra sociálnej práce, Pedagogická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave,
<https://revue.vsdanubius.sk/sites/default/files/MA%C4%8CKINOV%C3%81%2C%20M.%20-%20Z%C3%81MKOV%C3%81%2C%20V.%20-%20OTIENO%2C%20V.O.%20-%20RE%C5%A0PEKTOVANIE%20D%C3%94STOJNOSTI%20%C4%8CLOVEKA%20%E2%80%93%20SENIORA.pdf>

podle mravního zákona. Být dobrým člověkem znamená dobro konat, žít cnostným životem. Mravné vědomí člověka koření ve svědomí.

Dobro je kritériem mravnosti a mravnost svědčí o důstojnosti lidské bytosti. Člověk je pánem svých činů. Z toho plyne i mravní zodpovědnost. Charakteristickou známkou lidské bytosti je zodpovědnost za svobodné rozhodnutí. Dar svobodného rozhodnutí je znakem, důstojnosti, darem největším. Ke konání dobra se může člověk rozhodnout pouze svobodně. Svoboda v člověku je síla, která mu umožňuje růst a dozrávat v pravdě a v dobru.

Všichni lidé, bez výjimky mají stejnou důstojnost.¹⁴

1.1.6 Zdůvodnění hodnoty lidského života

Důstojnost lidského života, Hans Rotter

20. století zažilo nacionální socialismus, který zabíjel lidi nejen za odpor proti režimu, ale také za příslušnost k rase. Ať bylo v dějinách Západu pohrdání lidským životem sebehorší, přesto se zde pod vlivem křesťanství rozvinul humanismus, který přikládá lidskému životu mimořádně vysokou hodnotu od ní odvozuje odpovídající etické normy.

V této křesťanské humanistické tradici lze hodnotu života zdůvodnit následujícími úvahami:

- 1) Člověk je jako jediná živá bytost schopen o sobě přemýšlet, být svým pánem a určovat svůj vlastní život. Tato schopnost tvoří také jeho důstojnost. Není proto přípustné disponovat jiným člověkem jako nějakou věcí a používat ho jako prostředku pro cizí cíle. On sám má právo o sobě rozhodovat. Důstojnost lidské existence spočívá v podstatě v tom, že člověkem, majícím svobodu sebeurčení, nesmí nikdo disponovat.

Dalo by se však namítnout, že svoboda a sebeurčení člověka nejsou neomezené. Je možné lidmi zvenčí manipulovat, aniž by to byli schopni prohlédnout. To se běžně děje v reklamě, při utváření veřejného mínění

¹⁴ FULMEKOVÁ, Magdaléna. *Člověk a lidská důstojnost*, Praktické lékařnictvo 2019 9(4), https://www.solen.sk/storage/file/article/PLEK_4_2019_final_uvodnik.pdf

sdělovacími prostředky nebo také tím, že za určité chování lze očekávat odměnu a za jiné potrestání. Tato závislost svobodné vůle na okolí jde dokonce tak daleko, že pokud se o člověka za jistých okolností nikdo nestará a on zakouší jen osamocení a odmítání, nevidí již v dalším životě žádný smysl a hledá smrt. Takové rozhodnutí je a zároveň není svobodné.

Lidskou svobodu tedy nelze v každém ohledu za odůvodnění lidské důstojnosti a hodnoty lidské existence. To bude nakonec možné až tehdy, když člověk nebude o něco usilovat pod tlakem a donucením svého okolí, nýbrž když bude něco chtít, protože v tom opravdu nalézá své nejhlubší naplnění. Ne každé lidské chtění odpovídá lidské důstojnosti a zdůvodňuje ji, nýbrž jen určité chtění, v němž člověk skutečně nachází své uskutečnění a naplnění smyslu.¹⁵

- 2) Člověk zakouší svou hodnotu především tehdy, když se cítí milován. Pokud ví, že je druhému milý a drahý, je také sám přesvědčen o smyslu a hodnotě své existence. Láska dává poznat vlastní hodnotu.

Pokud se někomu takové náklonosti nedostává, může se stát, že upadne do izolace a beznaděje a bude vystaven pokušení skoncovat se životem. Taková krize může vést buď skutečně k sebevraždě, nebo může být překonána tím, že se druzí osamělého člověka ujmou. Je například známo, že lidé požadující eutanázii, tedy ti, kteří prosí, aby byli usmrceni, nemají téměř nikdy skutečné přání zemřít, nýbrž chtějí více pomoci k životu. Pokud jim druzí věnují pozornost a péči, nacházejí toto lidé znovu odvahu žít i smysl své existence.

Hodnota lidského života se tedy neměří jen zdravím a blahobytem, nýbrž má mnohem hlubší zdůvodnění. Tuto hodnotu každý zakouší tím silněji, čím více lásky, příchylnosti, věrnosti a úcty se mu dostává.

¹⁵ Důstojnost lidského života, Hans Rotter, vydalo Nakladatelství Vyšehrad, spol s.r.o., Praha 1999, 112 s. ISBN 80-7021-302-7, s.25,26.

Avšak i zde vyvstává závažná námitka. Závisí hodnota lidského života pouze na tom, kolik účasti a lásky kdo zakouší? Je život, ve kterém jsou tyto zkušenosti řídké a do značné míry v něm chybějí, nesmyslný a bezcenný? Samozřejmě hodnota člověka nezávisí jen na tom, jestli je v té chvíli milován nebo ne, nýbrž na tom, zda je hoden lásky. To je ale otázka, kterou nelze zodpovědět empirickým výzkumem, ale otázka rozhodnutí a otázka víry. Pokud někdo pohrdá lidmi a nenávidí je, nelze o argumenty, vzatými ze zkušeností, donutit k tomu, aby lidi miloval.

Zda to zkusí, není již otázkou argumentace, ale svobodného zaujetí stanoviska, souvisejícího s vírou.¹⁶

- 3) Nejhlubší zdůvodnění hodnoty lidského života spočívá pro křesťana ve víře v Boha a v povolání k věčnému životu. Křesťan věří v to, že ho Bůh miluje, že je tedy pro Boha důležitý. Věřící v to, že nezanikne, ale že je povolán k věčnému životu. Hodnota lidského života, se tedy nevyčerpá schopností užívat života a něco dokázat v materiální oblasti, nýbrž nejlouběji se zakládá ve vztahu člověka k Bohu. Snad se někdo domnívá, že takové zdůvodnění nemůže být v dnešním sekulárním světě vůbec vysloveno. Je však třeba se rozhodnout, zda má být člověk v posledku chápán jako materialisticky jako pouhý biologický stroj, nebo zda lze věřit v jeho hlubší určení. Je třeba si také ujasnit, že pouze materialistický obraz člověka musí mít pro vymezení hodnoty lidské existence osudové následky. Je-li člověk pochopitelný pouze materialisticky, vyčerpává-li se v pozemské existenci, pak je hodnota tohoto člověka nízká, obzvláště tehdy, pokud již ztratil svou výkonnost a schopnost užívat života. Je docela dobře možné, že velmi mnoho lidí dnes žije z křesťanské tradice, která je vede k úctě k životu. Často je jim také zcela nejasné, co by se stalo, kdyby byli ve svém materialismu skutečně důslední. Materialistický obraz člověka se vždy nachází

¹⁶ROTTER, *Hans, Důstojnost lidského života*, vydalo Nakladatelství Vyšehrad, spol. s.r.o., Praha 1999, 112 s. ISBN 80-7021-302-7, s.16.

v nebezpečí, že se zvrhne v to, co bylo možné prožít v době nacionálního socialismu nebo také v komunismu například za Stalina.¹⁷

1.2 Morálka

1.2.1 Etika

Erazim Kohák ve své knize *Svoboda, svědomí, soužití* se zabývá otázkou, co je to etika. Slovo mnohoznačné. V běžném užívání to často není nic než morálka v obvyklém slova smyslu, tedy soubor zvyklostí, podle kterých je tato společnost zvyklá jednat. Etické je pro nás to, na co jsme tak zvyklí, že už to nikoho nevzrušuje, od biblického desatera po občanský zákoník. V rámci pojetí filosofie se nabízí jiné určení, etika jako hledání zásad dlouhodobě udržitelného soužití člověka s člověkem a lidstva se světem všeho života.

Otázka etiky vyvstává prvotně jako otázka o tom, jak žít, abychom se nevyhubili navzájem a nezničili předpoklady existence života na zemi vedlejšími účinky svého konání prostě proto, že život chce žít.

Etika v přísném, jen obrazném smyslu začíná výskytem živočicha, který má na vybranou, tj. který se může rozhodnout, jak bude jednat – a který proto potřebuje ukazatele jednání záhodného pro účely symbiotického soužití. Etiky je potřeba tam, kde se libovolný subjekt může chovat jinak, než je zvykem, tedy chovat podle vlastního úsudku a rozhodnutí, a ne slepě automaticky. Etiky je třeba tam, kde se lidé dovedou chovat ne, jen přirozeně, tedy nutně, ale na základě vlastního uvážení, tedy svobodně.¹⁸

Spolu se svobodou vstupuje do života potřeba etiky

Svoboda znamená, že si zásady etiky potřebujeme vyhledávat a vytvářet. Chovat se jako svobodní neznámá jednat bezmyšlenkovitě, dělat cokoliv se nám zlíbí. Znamená to sám odpovídat za etiku svého jednání, sám vyhledávat, promýšlet a přijímat zásady soužití.

¹⁷ Důstojnost lidského života, Hans Rotter, vydalo Nakladatelství Vyšehrad, spol. s.r.o., Praha 1999, 112 s. ISBN 80-7021-302-7, s.27.

¹⁸ KOHÁK, Erazim. *Svoboda, svědomí, soužití*. Praha 2004, Sociologické nakladatelství, 216 s. ISBN 80-86429-35-0, s.14,16,18,21.

Tedy být výborný a podle toho jednat – či slovy Aurelia Augustina, biskupa z Hippo – *Miluj Boha, a dělej si, co chceš*. Ten, kdo Boha skutečně miluje, se podle toho bude chovat. Konec konců ohlasy tohoto přesvědčení najdeme i v Masarykově důrazu na život pod zorným úhlem věčnosti, *sub specie aeternitalis*.

Člověk, který žije s pocitem, že žije před tváří Boží, že Boží milost a jeho vděčnost jsou nezákladnějšími orientačními body jeho života, ten nikdy nemůže páchat špatnost. Do jeho životní perspektivy se zlo prostě nevejde. Vytlačuje je milost.

Pro většinu z nás je nebe už jen metaforou, avšak nevyhýbejte se jí. Metafory dovedou být užitečné. Až příště budete stát před rozhodnutím, neptejte se, co vám projde v mezích zákona, nebo co by bylo výhodnější. Zeptejte se prostě, co by tomu řekli v nebi? (a můžete dodat, kdyby vůbec nějaké bylo). Získáte tím představu, z čeho vycházejí tzv. křesťanské cnosti. Ne z přikázání, ne ze zákona. Z těch vychází farizejské moralizování, ve kterém se vyžívají dnešní fundamentalisté, křesťanští stejně jako židovští či muslimští. Tedy řečeno v křesťanském pojetí Publikem našeho konání je Bůh, a na toho je třeba udělat dobrý dojem.

Novověké představy o ctnosti jsou složitější. V novověku odpadá představa polis, společenství občanů, stejně jako představa Boha, jako publika. Žijeme anonymně, jako by si nás nikdo nevšímal a nikomu na nás nezáleželo – a ovšem také, jako by následky nebyly. Nejmocnější výchovný vliv – reklama – vychovává k sobectví a snobství. Pokud bychom měli stanovit zásady etiky ctností v dobách postmoderních, nejspíš by platila zásada, že publikum jsem já sám, ale také moji konkurenti.¹⁹

Otázka, která vyvstává, zní, zda mým pravým Já je osobnost (tedy soubor ctností – návyků, vzpomínek, charakteristik) či zda mým Já je svoboda, kterou jsem, když jedním. V dějinách filosofie i v dějinách etiky se sejdeme s oběma názory. Jedna teze je, že kde není svoboda, tam není ctnost možná čili, kdybych nebyl čisté já, moment svobodné vůle, kdybych byl jen výsledek své osobnosti

¹⁹ KOHÁK, Erazim. *Svoboda, svědomí, soužití*. Praha 2004, Sociologické nakladatelství, 216 s. ISBN 80-86429-35-0, s.59,60.

Já, byl bych takový panáček na baterky, který jedná podle toho, jak jeho jednání programuje soustava návyků a charakteristik, jeho osobnost.

Nebyl bych hoden ani chvály, ani hany. To je tradiční odpověď na otázku, proč Bůh nestvořil lidi neschopné zla. Protože by tím vytvořil panáčky a panenky na baterky, ne lidi. Aby cokoliv mohlo být dobré, hodné chvály, musí vycházet ze svobody – a naprogramovaná svoboda je protimluv. Jenže právě z toho vychází antiteze, kde není ctnost, tam není svoboda možná.

Kdyby bůh nebyl – jelikož Bůh není – není nikdo, kdo by dovoloval či zakazoval. Nic není dovoleno, ani zakázáno. Protože pravda není, musíme ji vytvořit. Protože Dobro není, i to musíme vytvořit. Je čistě na nás, abychom hodnotově neutrálnímu světu dodali morální rozměr. Kosmos je lhostejný k lidským kategoriím dobra a zla. Není žádná metafyzicky zakotvená Pravda, není žádné metafyzicky zakotvené Dobro.

Dobro je něco, co lidé musí vytvořit a zač jsou odpovědní.²⁰

1.2.2 Morálka

Horst Heidrink ve své knize *Psychologie morálního vývoje* uvádí, že klíčovou otázkou morálky je otázka dobra a zla, spravedlnosti a špatnosti. Patří k nejstarším otázkám filozofie, nezajímá však jen filozofy, ale každého z nás. Filozofický úhel na morálku je ovšem poněkud odlišný než úhel pohledu psychologie. Filozofie se zabývá především (ale nejen) morální povinností, psychologie hlavně (ale nejen) morálním bytím. Psychologie se tedy pokouší zjistit, jak a proč jednají lidé tak, jak jednají. Filozofie se snaží vyjádřit, jak by lidé jednat měli. Morálka není oblast, kterou by si mohli vědci rezervovat jen pro sebe. Za své morální jednání je zodpovědný každý, ať je to filozof, psycholog, teolog či docela obyčejný člověk.²¹

Morálka je dnes pro mnohé z nás problematickým pojmem. Znejistíme, pokud jsme dotázáni, co je vlastně morální a co nemorální. Osočení z nemorálního

²⁰ KOHÁK, Erazim. *Svoboda, svědomí, soužití*. Praha 2004, Sociologické nakladatelství, 216 s. ISBN 80-86429-35-0, s.63,64,75,76.

²¹ HEIDRINK, Horst. *Psychologie morálního vývoje*. Praha, Portál 1997, 175 s. ISBN 80-7178-154-1, s.16.

jednání, tak má často bigotní přičuť, trvání na morálním způsobu života vzbuzuje podezření z ustrnulého, tradicionalistického pohledu na svět.

Morální otázky byly pochopitelně sporné odjakživa. Především filozofové a teologové se přitom cítili být povoláni k jejich vyjasnění.

Morální usuzování se vyvíjí v závislosti na věku a zkušenosti, stejně jako na sociálním a kulturním prostředí.

Heteronomní morálka spočívá na morálním nátlaku dospělých a vyvolává u dítěte morální realismus a označuje dětský sklon dívat se na povinnosti a k nim se vztahující hodnoty jako na cosi vnějšího, objektivního, daného. Následně dítě považuje každé jednání, které je ve shodě s pravidly dospělých, za dobré, a každé jednání porušující pravidla za špatné.

Autonomní morálka spočívá oproti tomu ve spolupráci a kooperaci dětí mezi sebou. Jednostranná úcta k rodičovské autoritě je nahrazena vzájemným respektováním dětí. Teprve když je vzájemné respektování natolik silné, že v jednotlivci vyvolá požadavek, aby s druhým jednal tak, jak by rád, aby druzí jednali s ním, podaří se přechod k autonomní morálce.

Mezi heteronomní a autonomní morálkou se nachází ještě jedno mezi stádium, v němž se již dítě neorientuje výhradně na dospělou autoritu, ale na zevšednělá pravidla. Autonomie se zde uskutečňuje jen z poloviny, neboť je stále ještě nahlížena jako cosi vnuceného zvnějšku.

Úrovně přijímání sociální perspektiv

(vztah mezi vlastním pohledem a perspektivami druhých)

Úroveň 0 - Egocentrické neboli nediferencované perspektivy

Třebaže dítě umí rozeznávat skutečnost subjektivního pohledu (např. myšlenky a pocity) u sebe i u druhých, nepozná, že druhý interpretuje podobně přijaté sociální zkušenosti a průběhy jednání jinak než ono samotné, to proto, že dítě neodlišuje dostatečně jasně svou vlastní perspektivu od perspektivy druhých.²² Dítě rovněž stále mísí subjektivní (či psychologické) a objektivní (nebo fyzikální)

²² HEIDRINK, Horst. *Psychologie morálního vývoje*. Praha, Portál 1997, 175 s. ISBN 80-7178-154-1, s.17,61,63,66.

aspekty sociálního světa, například pocity a pozorovatelné činy nebo záměrné a nezáměrné jednání.

Úroveň 1 – Subjektivní neboli diferencované perspektivy

Dítě chápe, že i při stejně vnímaných sociálních okolnostech se mohou vlastní perspektivy i perspektivy druhých buď shodovat, nebo odlišovat. Dítě rovněž chápe, že ono samotné i druhá osoba mohou stejně vnímané jednání pokládat za reflexe neslučitelných či různorodých jednotlivých důvodů anebo motivů. Obzvláštní význam má skutečnost, že dítě na úrovni 1 se poprvé zbývá jedinečností skrytého psychického života každé osoby.

Úroveň 2 – Sebereflektující neboli reciproční perspektivy

Dítě je schopné pohlížet na svoje pocity a myšlenky z perspektivy druhé osoby, což znamená, že je schopné vžít se do pozice druhého a sama sebe chápat vůči druhému jako subjekt. Toto nově vzniklé vědomí vztahu mezi vlastní perspektivou a perspektivou druhého člověka umožňuje dítěti vnímat své názory a hodnotit myšlenky i pocity jiné osoby. Jinými slovy, mít schopnost převzít perspektivu druhé osoby vede k vědomí nové formy reciprocity, reciprocity myšlenek a pocitů (já vím, že on mě má rád, on ví, že já ho mám rád) a nejen reciprocity jednání (on pro mě pracuje – já pracuji pro něho).

Úroveň 3 – vzájemné perspektivy neboli perspektivy třetí osoby

S vědomím nekonečné řady myslitelných zřetězení recipročních perspektiv dosahuje subjekt stupně 3 kvalitativně nové úrovně vědomí: vědomí schopnosti nějaké osoby vystoupit v myšlenkách z mezilidských interakcí a simultánně koordinovat perspektivy obou stran této interakce. Tato schopnost zaujmout perspektivu třetí osoby vede k vědomí vzájemnosti lidských perspektiv a následně k vědomí vztahu mezi svou osobou (já) a druhým člověkem.

Úroveň 4 – společenské neboli hlubinné perspektivy²³

Člověk si nyní uvědomuje, že subjektivní perspektivy (vzájemnost) jsou vůči sobě ve vztahu nejen v rovině společenského očekávání a sdílené samozřejmosti, ale i multidimenzionální nebo také na hlubinných úrovních

²³ HEIDRINK, Horst. *Psychologie morálního vývoje*. Praha, Portál 1997, 175 s. ISBN 80-7178-154-1, s.96,97.

komunikace. Například je možné, že dvě osoby sdílejí perspektivy na úrovni povrchní informace, vzájemných zájmů či také v oblasti hlubších a neverbálních pocitů. Subjekt teď navíc vidí mezilidské perspektivy jako síť nebo systém. Tyto perspektivy jsou generalizovány, např. v konceptu společenských, právních či morálních perspektiv (pramen: Selman, Lavin a Brion-Meisels, 1982 s. 380 n., tab.1).

Existuje domněnka, že osoby, které jsou pevně zakotveny v myšlenkové struktuře svého stupně, jsou vůči disonantním informacím méně otevřené než osoby, jejichž myšlenkové struktury se dále vyvíjejí. Nové informace mohou ohrozit již dosaženou rovnováhu mezi jednotlivcem a jeho okolím, zároveň však vedou k akomodaci ve smyslu dosažení nové rovnováhy na vyšším stupni. Důkaz fixace myšlení na určitý stupeň může spočívat kupříkladu v rozhodnosti, a jakou je morální úsudek učiněn.

Kdo v souvislosti s komplexními problémy přesně ví, co je správné a co ne, se zdá být vůči novým informacím méně otevřený než ten, kdo si není svým rozhodnutím tak jistý.

1.3 Morální jednání

Co má morální myšlení společného s morálním jednáním? Mnoho lidí so myslí, že mezi mluvením a jednáním je jen málo společného: o morálce se dá znamenitě rozumovat, ale co potom doopravdy uděláme, je jiná věc. Toto pojetí odpovídá každodenní zkušenosti, kdy mnoho lidí má snahu prezentovat se morálně lépe, než jak to odpovídá jejich skutečnému jednání. Pokud takový nesoulad konstatujeme, nabízí se otázka jeho možných příčin. Když slyšíme, co někdo říká, ještě nevíme, co si myslí. Kromě toho nevíme, zda si je sám vědom nesouladu mezi tím, co říká a co dělá. Možná existuje mezi jeho myšlením a jednáním shoda, kterou při svém mluvení nechce druhým přiznat. Je však také možné, že pro něj samotného žádný nesoulad neexistuje. Vidíme, že souvislosti v této oblasti se při bližším pohledu rychle komplikují. Pokusíme se je přesto poněkud vyjasnit.²⁴

²⁴ HEIDRINK, Horst. *Psychologie morálního vývoje*. Praha, Portál 1997, 175 s. ISBN 80-7178-154-1, s.97,108,109.

Někdo se v souvislosti se svým vlastním jednáním prognosticky mýlí. Všichni známe situace, v nichž se naše jednání dostává do rozporu s našimi morálními nároky.

Kohlberg a Candee (1984, s.536 n.) se nedomnívají, že morální úroveň usuzování určuje jen morální jednání. Vycházejí z toho, že rozhodnutí, považované za správné, je uskutečněno, jen tehdy, pokud se člověk v určité situaci cítí být subjektivně zodpovědný a provedení činu podporují určité nemorální schopnosti sebekontroly.

K posledně jmenovanému řadí např. kognitivní schopnosti jako inteligenci (např. k rozvinutí plánu na dosažení morálního cíle), pozornost a schopnost odsunutí odměny (abychom mohli trvale sledovat jednou zvolený plán). Tento model jednání se opírá o Restův čtyřsložkový model vývoje morálního chování (1983, 1986: Str. 112)

- Složka 1: Interpretace situace s ohledem na to, jak vlastní jednání ovlivňuje blaho ostatních;
- Složka 2: Formulace, co by bylo morálním způsobem jednání, identifikace morálního ideálu v určité situaci;
- Složka 3: Mezi konkurujícími ideály, jejichž výslednicí jsou různé hodnoty – zvolit ty, podle nichž se budeme řídit, rozhodnout, zda se pokusíme realizovat svůj morální ideál či nikoli;
- Složka 4: provedení a dokončení toho, co máme v úmyslu.

Můžeme tedy předpokládat, že intenzita myšlení nemusí mít vždy přímo vliv na vlastní rozhodnutí. Každodenní zkušenost, že problematiky našeho vlastního jednání jsme si často vědomi až tehdy, když nás na to upozorní druzí, je ovšem příkladem rizika kognitivní úspornosti v souvislosti s morálním jednáním. Tím, že toto riziko vědomě podstupujeme, bezstarostně zbavujeme naše jednání vlastní morální kontroly.²⁵

²⁵ HEIDRINK, Horst. *Psychologie morálního vývoje*. Praha, Portál 1997, 175 s. ISBN 80-7178-154-1, s.109,111,112,115.

1.3.1 Myslí ženy jinak? Mužská a ženská morálka.

Carol Gilliganová, dřívější Kohlbergova spolupracovnice, dochází ve své knize *Jiný hlas* (1984) k závěru, že Piaget a Kohlberg vytvořili, teorie spravedlnosti, které rekonstruují především morální myšlení mužů. Pro morální myšlení žen jsou podle jejího názoru tyto teorie nedostačující, protože specificky ženské prvky morálního myšlení nezachycují vůbec či jen velmi nedostatečně.

Gilliganová opírajíc se o popis stupňů 3 a 4 u Kohlberga vytvořila představu ženské morálky péče v protikladu k mužské morálce spravedlnosti. Přičemž je zřejmé, že ženská morálka se jiným hlasem zasazuje o skutečnost relativně lidštější a hodnotnější pro samotný život i lásku. Morálka péče je podle Gilliganové situačně senzitivní a flexibilní, morálka spravedlnosti je situačně nezávislá a rigidní. K morálce péče patří Já spojené s ostatními, pro morálku spravedlnosti já, pocitované jako autonomní a nezávislé. Ženy se ve svých morálních úvahách orientují především podle konkrétní struktury vzájemných vztahů, muži podle abstraktních práv a povinností. Ženská i mužská morálka jsou podle ní strukturně rovnocenné.

I když později Gilliganová připustila, že sice existují muži i ženy, kteří berou v úvahu obě perspektivy, avšak při soustředění na jednu perspektivu lze pozorovat pohlavně specifická trend: muži dávají přednost morálce spravedlnosti a ženy morálce péče

Alternativní vývojová stupnice ženské morálky podle výzkumů Gilliganové:

Prekonvenční stádium: Orientace na individuální přežití

Zachování sebe sama sloužící k zachování přežití, je charakteristické pro egocentrickou perspektivu tohoto stadia. Mé já je jediným objektem péče, jejíž rádius je ohraničen jen nedostatkem sil.²⁶

1) Přejídná fáze: Od egoismu k odpovědnosti

Orientace na sebe sama je rozpoznána a vede k rozporu mezi egoismem a odpovědností. Do popředí vystupuje příslušnost a spojení s druhými.

²⁶ HEIDRINK, Horst. *Psychologie morálního vývoje*. Praha, Portál 1997, 175 s. ISBN 80-7178-154-1, s.119,120,124.

Zesílené vědomí vlastní hodnoty předpokládá sebepojetí, které zahrnuje možnost, dělat to správně, schopnost spatřit v sobě samé možnost být sociálně akceptována.

Konvenční stádium: Zřeknutí se dobrého

V tomto stádiu je zaujato altruistické stanovisko. Ve shodě se společenskou konvencí ženskosti se stává odpovědnost za ostatní ústřední částí sebepojetí. Z toho vyplývá mateřská morálka, která obsahuje i péči o slabší, ale nebere ohledy na vlastní zájmy a potřeby. Prosazování svého já je v tomto stádiu považováno za nemorální, protože dobro je postaveno na roveň péči o druhé.

2) Přechodná fáze: Od dobroty k pravdě

Konvenční pohled je rozpoznán jako nesprávný. Rozpor egoismem a altruismem není již hodnocen podle kritérií konvenčního dobra, nýbrž podle kritérií pravdy. Oddělením hlasu svého já od hlasu druhých se žena ptá, zda je možné být zároveň zodpovědnou za sebe a i za druhé, a tak rozřešit rozpor mezi zraňováním a staráním se o sebe. Morálnost jednání není určována tím, co by na to druzí řekli, nýbrž podle toho, jak reálně slučuje záměr a jeho důsledky.

Postkonvenční stádium: Morálka nenásilí

Společenské normy a hodnoty jsou z této perspektivy transcendovány. Syntéza egoismu a altruismu je možné díky názoru, že já a to druzí jsme na sobě vzájemně závislí. Má účast je svobodně zvoleným morálním principem, který zahrnuje i péči o vlastní osobu. Orientace na svobodně zvolené morální principy předpokládá zodpovědnost za sebe. Upřímnost a pravdomluvnost i vůči vlastním požadavkům.²⁷

Co je tedy morálka. Na to nikdo nezná odpověď. Nejspíše je to uznání povinnosti jednotlivce nepoškozovat práva druhého člověka. Jednej tak, jak chceš, aby jednali druzí s tebou. Je to v podstatě zachování lidského práva na existenci. To považuje za nejdůležitější. Za druhé: právo člověka dělat, co chce, opět aniž

²⁷ HEIDRINK, Horst. *Psychologie morálního vývoje*. Praha, Portál 1997, 175 s. ISBN 80-7178-154-1, 120,121,123.

by přitom poškozoval někoho jiného (Kohlberg, 1973, s. 29 cit. Podle Gilliganové, 1983, s. 166)

1.3.2 Svědomí

Jankovký Jiří ve své knize *Etika pro pomáhající profese* mimo jiné pojednává o tom, že svědomí je podstatnou složkou mravnosti. Je to však pozoruhodný fenomén lidského vědomí, které je samo o sobě zcela výjimečným jevem. Jakousi vnitřní instancí každé osoby, jež vyžaduje respekt ostatních (okolí). Lidské svědomí však nelze redukovat pouze na psychiku, je daleko komplexnější záležitostí, vždyť pouze člověk se může tázat po smyslu věci... Svědomí dává člověku schopnost morálně hodnotit své jednání.

Například současná morální teologie respektuje lidskou realitu a svobodu svědomí jakožto poslední závazné normy člověka. Dává mu náboženský rozměr, v němž je svědomí vnímáno, jako místo setkávání Boha s člověkem je tak jakousi svatyní člověka, v níž je on sám pouze s Bohem. V neposlední řadě je kladen důraz též na racionální úsudek člověka (výrok nového katechismu: Mravní svědomí je úsudek rozumu, kterým lidská osoba poznává mravní hodnotu konkrétního činu (čl. 1796, 1995).

Představitel německé existenciální filozofie M. Heidegger ve svém díle *Bytí a čas* (2008) hovoří o tom, že se ve svědomí projevuje jednak prožitek nejvyšší osobní intenzity, ale současně i dimenze, která člověka přesahuje. Je to zážitek, který se člověku vnucuje, nemůže ho nemít, jsme mu vydáni. Heidegger říká, že hlas svědomí vychází z člověka a zároveň jej přesahuje.²⁸

1.3.3 Svědomí a společenství

Důstojnost lidského života, Hans Rotter.²⁹

Německý idealismus, filosofie Kanta či Hegela, klade zvláštní důraz na neomylnost svědomí. Mělo se za to, že pro lidské jednání nemůže existovat vyšší instance než svědomí, a že ten, kdo podle něj jedná, neomylně koná

²⁸ JANKOVSKÝ, Jiří. *Etika pro pomáhající profese*. Praha, Tritron 2003, 233 s. ISBN 8072543296, s.36.

²⁹ Důstojnost lidského života, Hans Rotter, vydalo Nakladatelství Vyšehrad, spol. s.r.o., Praha 1999, 112 s. ISBN 80-7021-302-7, s.13.

dobro. Tento názor je v jistém smyslu správný. Kdo jedná podle svého nejlepšího vědomí a svědomí jedná s vědomím odpovědnosti, s dobrou vůlí, a tím také mravně dobře. Avšak to nutně neznamená, že pak jedná také objektivně správně.

Lze s nejlepším vědomím a svědomím udělat něco, co se později ukáže jako nesprávné. Čisté svědomí nezaručuje věcnou správnost jednání. Pokud jde o tuto správnost, je člověk omylný a je odkázán na radu a korekci zvenčí. Chce-li proto někdo jednat skutečně s vědomím odpovědnosti, musí se snažit důvěřovat nejen vlastnímu úsudku, ale také mluvit s druhými, zkoumat jejich názory a brát je v úvahu.³⁰

1.3.4 Dobro a zlo

Se svobodou člověka a přirozeně i s jeho svědomím bezprostředně souvisí problém dobra a zla. Jedná se o základní etické kategorie a pojmy, které již sami o sobě obsahují hodnocení. V obecné rovině reflektujeme dobro jako souhrnný pojem pro vše dobré, hodnotné, kvalitní, prospěšné, skvělé či vynikající, popřípadě čemu nic nechybí, co je žádoucí. Můžeme jej vnímat jako subjektivní (co je mi příjemné), objektivní (co je prospěšné) a mravní (co je počestné).

V dobru se odráží vnitřní postoj k druhým lidem. Pro dobro se musíme rozhodovat sami, svojí vůlí. Dobro se nedá konat z donucení, a pokud se tak někdy děje, jeho vykonavatel to chápe jako obtíž a jeho příjemce z toho vycítí pachut' neupřímnosti. Zde nemá platit slovo musím, ale chci M. Kašparů (2006, s.121).

Zlo reprezentuje pravý opak dobra, tedy zlé je nežádoucí atd. z toho by mělo logicky vyplývat, že bude člověk usilovat o dobro a zlo odmítne., respektive bude usilovat o jeho eliminaci. Ovšem již z vlastní zkušenosti víme, že to není zdaleka tak jednoduché. Snaha o neexistenci zla je nejen pošetilá, ale dokonce nebezpečná, je paradoxně vrcholně zlá. Jsme-li si totiž přítomnosti zla a nepřítele vědomi, máme šanci k růstu, k nahlédnutí a transformaci vlastních stínů, vlastního zla a přirozeně i dobra. Neexistence zla totiž nevytváří prostor

³⁰ Důstojnost lidského života, Hans Rotter, vydalo Nakladatelství Vyšehrad, spol. s.r.o., Praha 1999, 112 s. ISBN 80-7021-302-7, s.14,43,44.

pro žádoucí transformaci a integraci, a proto není ani kam se rozvíjet. C.G. Jung ve svých dílech upozorňuje na existenci zla, ale především na to, že zlo je zapotřebí brát vážně. Dějiny lidstva nám dokazují, že zlo má svou děsivou krutou i fascinující tvář. Dobro a zlo tvoří paradoxní celek a člověk by měl usilovat o to, aby byl celý (úplný).

Mravní dobro je tvořeno mravními hodnotami, které jsou bytostně lidské, nadčasové, prostřednictvím nichž se jedinec stává dobrým člověkem, jež mu umožní plně se rozvinout a realizovat ve směrech tvořících samu podstatu jeho lidského bytí.³¹

1.3.5 Autorita a moc

Současná krize autorit je pravděpodobně důsledkem příliš liberálního přístupu ve výchově. Člověk dnešní doby zaměřený sám na sebe a na svou svobodnou volbu se cítí být emancipován od všech autorit, samozřejmě včetně Boha. Liberalismus ve výchově naprosto potlačil dříve obvyklou vertikální dimenzi (subordinaci) mezi vychovávající a vychovávaným ve prospěch dimenze horizontální. Při výchově v rodině je v současnosti daleko více uplatňován jakýsi partnerský vztah na principu rovnostářství. Obdobně je tomu i při institucionální výchově. Partnerství v rámci výchovy a koneckonců i při vzdělávání, neboť spolu oba procesy souvisí, není jistě na škodu, avšak důležitým předpokladem úspěchu je zachování autority, ovšem té přirozené. Je zřejmé, že existuje velmi úzký vztah mezi autoritou a svobodou, o čemž svědčí i známý výrok Stefana Zweiga: *Svoboda není možná bez autority, jinak by se proměnila v chaos, a autorita není možná bez svobody, jinak by se proměnila v tyranii.*

Ten, kdo vychovává a vzdělává, by měl být schopen i vést. Autorita ve výchově vyplývá právě z titulu vedení, neboť se očekává, že oním průvodcem na cestě je člověk znalý, zkušený a zasvěcený, jenž si zasluhuje úctu i poslušnost vychovávaného. Touto poslušností však není míněna forma podrobenosti, ale spíše autentická účast, viz. R. Palouš (1997, s.108).³²

³¹ JANKOVSKÝ, Jiří. *Etika pro pomáhající profese*. Praha, Tritron 2003, 233 s. ISBN 8072543296, s.44,47.

³² JANKOVSKÝ, Jiří. *Etika pro pomáhající profese*. Praha, Tritron 2003, 233 s. ISBN 8072543296, s.25,53.

1.4 OBĚŤ

1.4.1 Ohrožená osoba nebo oběť

Termín ohrožená osoba je odvozen ze zákona č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím, termín oběť je vymezena v zákoně č. 45/23013 Sb. o obětech trestných činů. Ohrožená osoba může, ale nemusí být ještě obětí, například proto, že intenzita jednání násilné osoby je nízká a nesplňuje skutkovou podstatu trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí.

Například oběti domácího násilí lze třídit podle různých hledisek. Pro praxi je na prvním místě důležité rozlišení obětí z hlediska proběhlé viktimizace, to je podle toho, zda k viktimizaci domácím násilím, skutečně dochází a došlo, a to na pravé, nepravé a falešné.

1.4.2 Oběti pravé

Pravé oběti vykazují ve většině případů typické znaky chování osoby ohrožené domácím násilím. Jedná se nejčastěji o strach z následné reakce násilné osoby či pokračování násilí, strach o děti, strach z nově nastalé situace, strach z reakce okolí apod.

Často se stydí za to, že dlouhodobě snášely násilné chování ze strany blízké osoby, stydí se to přiznat okolí, zažívají pocit viny, že situaci nezačaly řešit dříve, taktéž se mnohdy viní z násilného jednání svého partnera, nebo potomka. Velmi často jsou vlivem dlouhodobého stresu ve špatném psychickém stavu, mohou se u nich projevovat výpadky paměti, nevybavují si některé události, případně je neumí časově zařadit. Ve srovnání s falešnými oběťmi vykazuje jejich chování známky pokory – nechtějí svým problémem zatěžovat okolí nebo instituce, jsou přizpůsobivé, chování násilné osoby spíše bagatelizují a často vůči ní vykazují ambivalentní projevy. Na základě toho pak mohou kolísat ve svém následném chování a případných výpovědích v rámci trestního řízení či jednání u soudu.³³

³³ KOLEKTIV AUTORŮ. *Mlčení bolí, Postřehy z desetileté praxe intervenčních center*. Asociace pracovníků intervenčních center ČR, Praha, Guideline, s.r.o. 2016, 271 s. ISBN 978-80270-0459-1, s.52,53.

Výjimečně se však mohou objevit i pravé oběti, které se v kontaktu s institucí mohou chovat netypicky (křik, odmítání pomoci, negování všeho apod.).

Toto chování může být důsledkem jejich dlouhotrvajícího psychického tlaku a stresu, které se aktuálně projeví paradoxně ve chvíli, kdy se rozhodly vyhledat pomoc a nacházejí se na bezpečném místě na PČR, IC, OSPOD apod.)

1.4.3 Oběti nepravé

Na rozdíl od falešných obětí se ty nepravé oběťmi opravdu cítí být. Tedy svou roli oběti nepředstírají. Mohou to být lidé, kteří mají z minulosti zkušenost s násilným soužitím. Ať již situaci řešili či ne, následky (především psychické) je provázejí stále. Tato negativní zkušenost se může odrazit v novém vztahu, kdy mohou být citlivější na jakýkoliv sebemenší podnět (například hádka, běžný partnerský konflikt), který v nich opakovaně vyvolává pocity ohrožení.

Může se jednat také o osoby, které se subjektivně cítí být oběťmi násilí ve vztahu, ačkoli se o domácí násilí nebo jiný trestný čin nejedná. Praxe vykazuje, že tento pocit vyskytuje i u lidí s duševním onemocněním, kteří jsou o tom přesvědčeni, přestože k jejich týrání nedochází. Je však důležité nepodceňovat fakt, že i duševně nemocný člověk může být pravou obětí domácího násilí.

1.4.4 Oběti falešné

Falešná oběť si je vědoma, že pravou obětí není. Záměrně a vědomě však v této pozici vystupuje, a to vždy za účelem nějakého zisku, či profitu. Často se jedná o samotné násilné osoby, či pachatele týrání, kteří v obraně před obviněním svou vinu popírají, a z násilného chování viní skutečnou oběť. Snaží se jí očernit, pomstít se jí, znevážit její výpovědi. Tyto osoby disponují značnými manipulativními schopnostmi, které používají nejen vůči oběti, ale i vůči svému okolí. Důvodem může být také poutání pozornosti na svou osobu, zviditelnění.³⁴

³⁴ KOLEKTIV AUTORŮ. *Mlčení bolí, Postřehy z desetileté praxe intervenčních center*. Asociace pracovníků intervenčních center ČR, Praha, Guideline, s.r.o. 2016, 271 s. ISBN 978-80270-0459-1, s.53,54,55.

Na rozdíl od pravé oběti velmi dobře znají svá práva, a především povinnosti jednotlivých institucí vůči své osobě. Ve své roli oběti také získávají informace o tom, jaké mají skutečné oběti násilí možnosti ochrany.

V knize *Sám proti agresi* Tomáš Novák a Věra Capponi pojednávají o tom, Jaké jsou bité ženy.³⁵

1.4.5 Jaké jsou bité ženy

Těch, kterým partnerovo chování přináší určité (byť ne vždy zcela jasně uvědomované) uspokojení, je málo. Daleko častější je skupina:

Pasivní: jde o podřídivé, submisivní ženy vesměs přeceňující svoji materiální a bytovou závislost na partnerovi. Podceňují své možnosti nebo alespoň nejsou schopny všechny možnosti realisticky využít a jsou přesvědčeny, že stav nedokáží změnit. Jejich převládající emoční ladění kolísá mezi bezradností a depresí. Zdá se, že by zde bylo možno hovořit o začarovaném kruhu tzv. neučené bezradnosti. Žena se chová tak, že nedokáže svoji situaci řešit (dělá co nefunguje), čímž se utvrzuje v domnění, že situace je vlastně neřešitelná. Druhá skupina je daleko více:

Aktivní: Přesněji řečeno, jejich aktivita se zaměřuje na stálé, ne vždy zcela oprávněné kritické připomínky, nezřídka formou rýpanců.

Vesměs bývají mistry skrytých provokací, slovních faulů. Mistrně vědí, kde jsou mužovy slabiny a útočí na ně s chutí pro něj v nejméně vhodný okamžik. Jejich popichování je bez konce takřkajíc jako čínské mučení. Muž toto chování obvykle snáší, ale čas od času vzkypí jako legendární golem blahé paměti.³⁶

1.4.6 Chování oběti

Chování oběti popisované v knize *Psychologie obětí trestných činů* od Martiny Velikovské.

³⁵ NOVÁK, Tomáš., CAPPONI, Věra. *Sám proti agresi*. Grada Publishing, spol. s.r.o., Praha, 1. vydání 1996, 128 s. ISBN 80-7169-253-0

³⁶ NOVÁK, Tomáš., CAPPONI, Věra. *Sám proti agresi*. Grada Publishing, spol. s.r.o., Praha, 1. vydání 1996, 128 s. ISBN 80-7169-253-0, s.22,23.

Zpětné prožívání a hodnocení deliktu obětí, především pak způsob jejího reagování na pachatele a případná obrana, má zásadní vliv na její následný psychický stav. Pasivita představuje velice častou a naprosto přirozenou reakci člověka na útok a je dána strachem o život. Avšak pasivně reagující oběti byly na rozdíl od jiných výrazněji zasaženy trestným činem, respektive zvýšila se u nich pravděpodobnost následných závažnějších dopadů, včetně posttraumatické stresové poruchy.

Lidské rozhodování má svou citovou dynamiku, tj. na rozdíl od matematických modelů není pouze racionální. Pokud se pachatel mající zájem dlouhodobě parazitovat na oběti například v partnerském vztahu s ní snaží řídit její myšlení, chování a emoce prostřednictvím psychické manipulace a podaří-li se mu změnit jednu složku, ostatní mají tendenci změnit se v souladu s ní. Podaří-li se mu takto ovlivnit všechny tři složky (tedy nejen přizpůsobení chování oběti, ale i rozumové zdůvodnění její submisivní pozice a oslabení nepříjemných pocitů, či dokonce jejich přeměnu v libé), může dojít až ke změně identity člověka.³⁷

1.5 NÁSILNÁ OSOBA

1.5.1 Násilná osoba

Dříve byly násilné osoby démonizovány a obecně se tvrdilo, že změna chování je u nich nemožná. V současné době však vyšlo najevo, že v pozadích různých podob domácího násilí jsou odlišné typy násilníků. Vodítkem k profilu násilné osoby by měla být analýza jejího chování v partnerském vztahu. Z toho lze celkem dobře usuzovat na její osobnostní založení. Pachatele domácího násilí lze rozdělit i takto: rozpadlý alkoholik, stresovaný slaboch, nepolepšitelná sadista, domácí násilník s dvojí tváří, normální násilník, reaktivní násilník a jiné

1.5.2 Obecná typologie

Obecně agresivní pachatel domácího násilí

³⁷ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů*. Grada Publishing, a.s., 2016, 168 s. ISBN 802474849, s.63,65.

Je pro něho typické agresivní založení osobnosti. Domácí násilí představuje jeden z jeho projevů jeho obecného sklonu k agresivnímu a kriminálnímu chování. Lze ho identifikovat podle toho, že produkuje agresivní jednání jak v privátu, tak mimo něj. Napadá tudíž nejen blízkou osobu, ale například di sousedy či jiné osoby.

Násilné sklony se tedy projevují napříč různými situacemi a také napříč různými oběťmi. Mohou se u nich vyskytovat kontakty na kriminální či sociálně patologické prostředí.

Po osobnostní stránce dominuje absence jakýchkoliv pocitů viny. Tento typ pachatele má limitovanou empatii a také omezené schopnosti pro zdravé párové soužití. Vůči ženám obecně zaujímá spíše negativní či přezíravý postoj.

1.5.3 Pachatel domácího násilí

V literatuře je označován jako pachatel dvojí tváře, čímž se poukazuje na fakt, že na veřejnosti má image korektního jedince, který respektuje normy a mimo rodinu se projevuje korektně. Agrese vůči blízké osobě je vysvětlována nedostatkem specifických partnerských dovedností a také mírnými problémy s impulzivitou. Přítomna může být i moderovaná žárlivost anebo závislost na partnerovi /ce.

Incidenty navazují obvykle na určité typické interakce s partnerem, které mají především podobu fyzického napadání. Sklon k soustavnému psychickému týrání není typický. Po incidentu obvykle cítí vinu a alespoň zpočátku se omlouvá. Vůči ženám zaujímá spíše liberální postoje. Pachatel není zatížen závažnou psychopatologií, k jeho osobnostním nápadnostem se řadí maximálně mírná žárlivost, občasné mírné depresivní ladění, epizody vzteku (dlouho potlačuje emoce a pocity újmy, pak vybuchne do násilí) a ji zmíněná tendence k lehké impulzivitě.³⁸

³⁸ KOLEKTIV AUTORŮ. *Mlčení bolí, Postřehy z desetileté praxe intervenčních center*. Asociace pracovníků intervenčních center ČR, Praha, Guideline, s.r.o. 2016, 271 s. ISBN 978-80270-0459-1, s.71,72.

1.5.4 Pachatel domácího násilí s psychickou zátěží

Je pro ně příznačná dezintegrace či narušení osobnosti, které může dosáhnout i kritických hodnot. Zřejmě zažili v dětství odmítání rodiči nebo zneužívání. Projevují se jako emocionálně labilní a nevyzpytatelní. Zažívají pocity vlastní nedostatečnosti a deprese. Mohou být silně žárliví, zlostní. Jsou více sociálně izolováni než ostatní typy pachatelů, i pro okolí jsou málo sociálně zdatní (lidé o nich nemají valné mínění). Násilní jsou jen v intimním prostoru. Když jsou konfrontováni se vztahovými problémy, které vnímají jako ohrožení sebe, reagují agresivně. Chybí jim dovednosti, jak řešit partnerské problémy. Cestou napadání partnera/ky ventilují svůj distres. Bývají také skvělými manipulátory.

Je třeba však upozornit, že pokusy o klasifikaci či typologii násilných osob vznikají zejména na klinických vzorcích. Jde tedy o násilníky, kteří se díky svému nápadnému chování dostanou do rukou psychiatrů a psychologů.

Málo však víme o tzv. normálních násilných osobách, které sice vykazují problematické chování v intimním vztahu, ale v ostatních oblastech života fungují dobře (dodržují zákony a pravidla, v pracovní oblasti jsou spolehliví, jako občané nebudí žádnou pozornost ve svém okolí).³⁹

V knize *Sám proti agresi* Tomáš Novák a Věra Capponi pojednávají o tom, jací jsou muži, kteří bijí ženy.

1.5.5 Jací jsou muži, kteří bijí ženy

Zjednodušená je představa, že jde výhradně o lidi úchylné propadlé alkoholu, u nichž droga vedla k takové degradaci osobnosti, že ztratili všechny zábrany. Jistěže i takoví jsou. Překvapivě zde lze ovšem najít i osoby závislé, úzkostné, přehlušující vlastní pocity nedostačivosti. Mnozí trpí obavami ze ztráty partnerky, a právě tento strach⁴⁰ přebíjejí agresí. V některých případech jde o jakési testování – když si nechá líbit ještě tohle, pak mě má ráda natolik, že mě neopustí.

³⁹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Mlčení bolí, Postřehy z desetileté praxe intervenčních center*. Asociace pracovníků intervenčních center ČR, Praha, Guideline, s.r.o. 2016, 271 s. ISBN 978-80270-0459-1, s.72,73,.

⁴⁰ NOVÁK, Tomáš., CAPPONI, Věra. *Sám proti agresi*. Grada Publishing, spol. s.r.o., Praha, 1. vydání 1996, 128 s. ISBN 80-7169-253-0, s.21.

Velké procento těchto mužů bylo v mládí samo fyzicky trestáno a jejich otcové byli domácí tyraní a agresori. Výjimečný není ani chlapácký komplex. Na jedné straně pocity nedostačivosti z vlastních neúspěchů, na straně druhé situaci neodpovídající ctižádost. To vše vede k sexistickým úvahám typu: jsem chlap a kdo je víc., Pak již stačí najít obětního beránka, který jejich jednání strpí.

Mnohý impotentní nebo alespoň nepříliš potentní muž zbije ženu z obav, aby se nezesměšnil. Agresí si zajistí takový vývoj situace, z něhož vyplývá, že žena nebude sama iniciovat intimní kontakt. Jsou ovšem i sexuálně dlouhodobě frustrovaní muži, kteří vyplývající napětí prostě nezvládnou a nacházejí určitý ventil v tom, že manželku napadnou.

Brachiální agrese vyvolává představu sadismu jako pohlavní úchylinky. Může souviset i se sadomasochismem. Tehdy agresivní muž alespoň podvědomě touží, aby s ním bylo nakládáno tak špatně, jako on nakládá se svou ženou, což si pochopitelně nepřizná.⁴¹

1.5.6 Chování pachatele

Chování pachatele je popsáno v knize *Psychologie obětí trestných činů* od Martiny Velikové takto:

Podstatné téma predeliktní fáze, které bývá významné nejen pro oběť, ale i z hlediska objasňování a vyšetřování trestného činu, je způsob, jakým se pachatel k oběti přiblížil a získal na chvíli kontrolu. Lze vymezit například následující tři varianty získání oběti do své moci:

- **Lest** – pachatel využívá klamu či inscenace – např. nabízí nebo žádá pomoc nebo informaci, vydává se za někoho jiného apod., přitom se k agresi uchyluje až v okamžiku, kdy má oběť pod kontrolou, kupř. nasedne k ní do auta);
- **Bleskový útok** – (okamžité prudké fyzické násilí nebo pohrůžka násilím);
- **Překvapivý útok** (cíhání na vytipovanou a tajně sledovanou oběť, po kterém následuje lest nebo násilí).

⁴¹ NOVÁK, Tomáš., CAPPONI, Věra. *Sám proti agresi*. Grada Publishing, spol. s.r.o., Praha, 1. vydání 1996, 128 s. ISBN 80-7169-253-0, s.22.

Ani v jednom případě oběť většinou nemá šanci cokoli změnit, natož ovlivnit jednání pachatele. Přesto se tato sebezraňující přemítání nad tím, jak bylo možné situaci předejít či usměrnit, stávají obsesí objevující se nezávisle na vůli poškozeného.

Významné jsou i prostředky, která pachatel při útoku užil, a to ať už k zabránění své identifikace, či ovládnutí oběti. Vysoce negativní dopad na psychiku poškozeného má i efekt zbraně. Pocit ohrožení života a bezmoc při vydání se útočnickovi na pospas představují výrazný zásah do oběti vnímané představy o světě a do pociťované kontroly nad vlastním životem.⁴²

1.5.7 Způsob chování pachatele

Dalším neméně důležitým faktorem ovlivňujícím zpracování události obětí je způsob chování pachatele v deliktní a post deliktní fázi trestného činu, především pak některé aspekty jeho jednání, jimiž si zpravidla kompenzuje vlastní osobnostní nedostatečnost, respektive uspokojuje své deviace. Jedná se tak především o nejrůznější formy ponižení a zneuctění oběti, které mohou mít dramatictější dopad na psychický stav oběti než samotný fyzický útok.

K nejzávažnějším zásahům do integrity člověka dochází v průběhu vysoce kontaktních deliktů, jakými jsou například sexuálně motivované skutky či jiné násilné trestné činy. Pachatel může po oběti vyžadovat, ať už je to součástí jeho rituálního chování nebo modu operandi, kupříkladu její vysvlečení do naha, ponižující aktivity či si jen sadisticky vychutnává její strach. Užítí moči nebo výkalů pachatelem však může značit veliké pohrdání až odpor k oběti a má na ni dozajista jeden z nejvíce psychických devastujících vlivů. Existují dokonce případy, kdy sám pachatel zneuctí oběť vlastní močí. Děje se tak výjimečně, a to v případech osobní zášti vůči konkrétní osobě, u rasově motivovaných činů nebo útoků vůči určitým sociálním skupinám.⁴³

⁴² VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů*. Grada Publishing, a.s., 2016, 168 s. ISBN 802474849, s.60

⁴³ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů*. Grada Publishing, a.s., 2016, 168 s. ISBN 802474849, s.61.

2 NEDŮSTOJNÉ A NEMORÁLNÍ CHOVÁNÍ VE VZTAZÍCH

2.1 Týrání

Skutková podstata trestného činu podle § 199 trestního zákoníku Týrání osoby žijící ve společném obydlí, lidově označovaného jako domácí násilí, byla vydefinována právě pomocí slova týrání. V trestním právu je týrání vymezováno, jako zlé nakládání s osobou blízkou nebo jinou osobou žijící s pachatelem ve společném obydlí, vyznačující se vyšším stupněm hrubosti a bezcitnosti, jakož i určitou trvalostí, přičemž dosahuje takové intenzity, aby bylo způsobilé vyvolat stav, který týraná osoba pociťuje jako těžké příkoří. Z pohledu teorie je klíčovým znakem týrání asymetrický vztah mezi partnery, ve kterém jednoznačně dominuje tyran. Tyran určuje a ovládá partnerské soužití ve všech jeho dimenzích, oběť se podrobuje a ustupuje. Nástrojem podrobování jsou různé formy násilí, které tyran kombinuje. Dynamiku soužití i samotného násilí utváří kruh moci a kontroly, který jako vzorec emocionálního, psychického týrání a fyzického násilí, pomocí kterých je partner/ka manipulována a kontrolována.

Tyrani ve svých postojích schvalují násilí a také ho vůči blízké osobě uplatňují. Kruh moci a kontroly pak shrnuje hlavní nástroje tyrana.⁴⁴

Kontrolující chování vůči oběti se typicky projevuje zejména takto:

- omezování kontaktů oběti s rodinou, přáteli a okolím, tedy sociální izolací;
- vyžadování detailních informací o pohybu a aktivitách oběti;
- skryté či zjevné kontrolování veškerých kontaktů na sítích i v reálu;
- zrušení účtů na sítích, Facebooku, Instagramu atp.;
- zákazy vycházení anebo vycházka pouze po předešlém chválení;
- omezování potřeby seberealizace a sebeurčování, například zákaz studovat, zákaz změnit povolání.

K projevům moci patří zejména:

⁴⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Domácí násilí, Nebezpečné rodinné vztahy ve 21. století*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2020, 308 s. ISBN 8073808064, s.36.

- incidenty s fyzickým nebo sexuálním násilím;
- verbální deptání, například vyzývání k sebevraždě;
- zastrašování a vyhrožování oběti;
- přinucení dělat věci, které oběť nechce, například vůči dětem;
- poškozování věcí anebo domácích zvířat s cílem ublížit oběti,
- devalvace a ponižování oběti i před okolím;
- manipulativní projevy vůči oběti, například dokazování, že oběť je nedokonalá a špatná, že si násilí zaslouží;
- uplatňování privilegií, například tyran si domů přivede jinou ženu za účelem ponížení vlastní partnerky;
- ekonomické zneužívání.

Násilí a manipulace jsou ze strany tyrana používány s chladnou systematičností, jeho projevy lítosti jsou vzácné anebo účelové. Většina týrajících partnerů je přesvědčena, že jim jejich žena patří, tedy její duše i tělo a že se jim musí podřídit, a to ve všem. Z toho plyne, že násilí nepřiznávají nebo bagatelizují a pokládají ho za legitimní způsob pro udržení hierarchie v rodině. V této souvislosti mluvíme o tzv. ego – syntonním násilném chování, což znamená, že dotyčný nepovažuje takové chování za korektní a o jeho vhodnosti vůbec nepochybuje. Tomu odpovídají i projevy násilníka při výsleších či terapeutických sezeních. Násilník nevidí vinu u sebe, naopak odkazuje na problematické a trestuhodné chování partnerky, které je třeba změnit proto, aby mohl její sankcionování omezit. Hlubší psychologické příčiny tohoto patriarchálního smýšlení mohou být různé a jsou spojeny s osobností násilníka, což odráží již zmíněný pojem charakterologické násilí.

U závislých osobností mohou být v pozadí i různé komplexy, úzkosti a obavy, a to i ze ztráty partnerky. Desistence je u tyranů velmi nízká, stejně tak jako účinnost terapií.⁴⁵

Podle psychoanalytika Peicha (2015) nejsou muži, kteří bijí ženy, nějaká monstra, jen produkují chování, které je absolutně neakceptovatelné. Ve spirále násilí existují pro muže a ženy různé kritické momenty. Pro pochopení spirály

⁴⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Domácí násilí, Nebezpečné rodinné vztahy ve 21. století*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2020, 308 s. ISBN 8073808064, s.37.

násilí z perspektivy muže je podle autora kritický moment těsně před agresí, tedy než k vlastnímu násilí dojde. V tomto okamžiku se muž cítí vůči ženě bezmocný a uchýlí se k násilí. Peichl soudí, že agrese je vlastně výrazem podvědomé bezmoci a závislosti na ženě. Proto většinu mužů není na své chování pyšná a nehlásí se k odpovědnosti. I v terapii je pro ně obtížné otevřít tuto Pandořinu skříňku. Obvykle prochází nejdříve stádiem popírání (vždyť se vlastně nic nestalo), potom stádiem přesouvání viny (i když k tomu došlo, není to moje vina). Teprve poté si muži připustí stud a pocit zahanbení (když jsem depresivní, nenávidím se).

Naproti tomu situaci ženy uprostřed domácího násilí popisuje Peichl jako narcistickou past. Z perspektivy ženy je totiž ve spirále násilí klíčový jiný moment. Zatímco u muže jsou to okamžiky těsně před násilím, pro ženy jsou naopak klíčové okamžiky po násilí. Otřesená žena je v těchto chvílích velmi senzitivní. V tomto mentálním rozpoložení slyší omluvy a manipulace typu: *moc tě potřebuji, jedině ty mě můžeš pomoci*. Taková slova zní libě, lichotí, dodávají ženě nejednou iluzi síly (ona disponuje silou partnerovi pomoci). Takzvaná narcistická past zaklapne. Když se bude žena velmi snažit, partnera změní. Původní myšlenky na rozchod jsou zapomenuty a spirála násilí běží dál. Žena dál bojuje o svého muže, pod permanentním tlakem se u ní dostavuje nouzová stresová reakce v podobě identifikace s agresorem a introjekce násilí. I soběstačné a silné ženy mohou spadnout do narcistické pasti, jestliže jsou v okamžiku po násilí vystaveny obrátným manipulacím partnera.

Dynamika samotného násilí může být různá. Intenzita a frekvence násilí mohou zůstat konstantní, anebo se měnit, tedy eskalovat, anebo naopak klesat. K důležitým popisným charakteristikám patří i startéry incidentu násilí. Pro týrání je příznačné, že startéry incidentu určuje tyran, a tudíž je oběť nemá pod kontrolou. Incidenty násilí totiž neslouží k vyřešení určitého problému, ale právě k uplatňování moci a kontroly.⁴⁶

Obvykle jde o maličkosti, bagatelní momenty všedního dne anebo okolnosti, které se vymykají kontrole oběti. Uvedené charakteristiky týrání (tj. asymetrie

⁴⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Domácí násilí, Nebezpečné rodinné vztahy ve 21. století*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2020, 308 s. ISBN 8073808064, s.38.

vztahu, násilné projevy moci a kontroly, motivace pachatele a startéry incidentů) lze vnímat jako indikátory pro stanovení diagnózy týrání v konkrétním případě.

Některé týrané ženy vnímají paradoxně své brutální partnery jako zranitelné a odkázané na jejich pomoc (když ho opustím, půjde ke dnu, bude z něj bezdomovec). Může za to obratné manipulativní chování násilníka anebo chvílky partnerského soužití spojené s jeho projevy potlačované úzkosti. Jiné ženy nepřipisují násilné chování bytostné povaze (charakteru) partnera, ale jen nepříznivým okolnostem. A tak zůstávají dál ve vztahu, neboť partner není zlý, za zlé chování může stres v práci, alkohol apod. Poradci a poradkyně pak často slýchávají věty: Když není vystresovaný, je milý, anebo Když je střízlivý, dovede být milý.

Oběti týrání bývají silně traumatizované a zstrašené, neboť vlastně žijí s kobrou nebo s pitbulem. Syndrom bité ženy představoval první pokus o utřídění následků týrání. Týrání se objevuje ve všech společenských vrstvách. Postihuje i vzdělané, dobře situované páry, bezdětné, i s dětmi.⁴⁷

2.2 Postkrizová deprese

Fází postkrizové deprese se zabývá Joža Spurný v knize *Psychologie násilí* v kapitole vývoj konfliktní situace, kdy pro tuto fázi je příznačná mentální i fyzická vyčerpanost, doznívání následků konfliktu.

Ve vědomí oběti je prožitý incident vnímán jako dehumanizující, degradující záležitost, vyvolaná ztrátou jistot, pocity beznaděje, nezřídka se objevují sklony přeceňovat pravděpodobnost dalšího násilí, roste nedůvěra a zvyšuje se opatrnost vůči novým situacím a lidem. V případě interakce jsou pro chování oběti příznačné následující projevy: šok, dezorganizace chování, stažení se do sebe, postupná adaptace na narušení integrity, opakované prožívání zážitků, snaha popřít své pocity, odmítání o incidentu hovořit, reorganizace svého chování, vyrovnání se nebo nevyrovnání se s prožitkem.⁴⁸

⁴⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Domácí násilí, Nebezpečné rodinné vztahy ve 21. století*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2020, 308 s. ISBN 8073808064, s.39.

⁴⁸ SPURNÝ, Joža. *Psychologie násilí*. Eurounion, s.r.o. 1996, 134 s. ISBN 80-85858-30-4, s.52.

2.3 Děti trpí s námi

Pojednání z knihy Z PEKLA VEN, Žena v domácím násilí Andrea Buskote, 2008

Děti, které jsou svědky domácího násilí mezi svými rodiči, případně jinými členy rodiny, mohou být považovány jinak za nepřímé oběti domácího násilí, za děti, které jsou psychicky týrány, jednak za děti, jejichž výchova je ohrožena nežádoucími vzory chování násilného rodiče.

Děti žijící v nevyrovnaných vztazích velice trpí. Platí to především v rodinách, kde se musí potýkat s fyzickým násilím mezi rodiči. Musí přihlížet tomu, jak je jejich matka bita, jak potom pláče, brání se, nebo jak se snaží utéct. Vidí, jak se k celé této situaci staví příbuzní, sousedé či jiní dospělí. Nejspíše mají také zážitky s tím, jak k nim domů přijíždí policie, otce odvádí v poutech, maminku do nemocnice a podobně. To je pro děti bezpochyby velká a zbytečná zátěž. Jim nejbližší lidé nemají svůj život pod kontrolou – to je pro dítě velmi znepokojující a nahání jim to strach.

Už samotná psychická zátěž pro ně musí být velice náročná a většinou se s ní ani neumí vypořádat. Navíc je ve velkém ohrožení jejich vlastní pocit bezpečí a jistoty, což je pro malé dítě snad to úplně nejhorší.

Když je jejich matka zneužívána, nejsou děti ve velké většině případů pouhými pozorovateli, nýbrž také oběťmi. Jsou stejně tak jako ona bity, často dokonce také zraněny, křičí se na ně a podobně. Někdy proto, že zkrátka stály v cestě, jindy se třeba do celé věci zapojily, aby usměrnily otce a pomohly své matce. Je v podstatě pravidlem, že když je bitá matka, jsou bity i děti, což je velice znepokojující fakt.

Četné studie prokazují, že dětem domácí násilí škodí jak v případech, kdy jsou pouhými pozorovateli celé této situace, tak i tehdy, je-li násilí páčáno přímo na nich.⁴⁹

Mnoho lidí si překvapivě myslí, že si děti nikdy nevšimnou, že doma mezi jejich rodiči vládne brutální násilí. To ovšem není pravda. Možná mají tento názor, protože si přejí, aby to tak bylo. Přejí si své děti před tím vším, uchránit. Mnohem

⁴⁹ BUSKOTTE, Andrea. *Z pekla ven: žena v domácím násilí*. Computer Press 2008, 176 s. ISBN 8025117863, s.87.

jednodušší je věřit, že děti už dávno spí, že nic neslyší, protože jsou od ložnice nebo obývacího pokoje relativně daleko, nebo si myslet, že jsou ještě moc malé na to, aby si uvědomovaly, co se tu vlastně děje.

Bohužel, ale opak je pravdou. Děti zpravidla vždy povšimnou podivného chování mezi rodiči, později tedy i toho, že otec matku postrkuje, křičí na ni, nebo ji i před nimi přímo bije. A je jedno, jestli byly děti v tuto chvíli ve svém pokojíčku, nebo se dívaly na televizi.

Uvědomte si, že pokud celý incident nevidí, určitě jej slyší a z toho jsou schopny vydedukovat, co se ve vedlejším pokoji s největší pravděpodobností odehrává. Někdy si povšimnou podezřelého nepořádku v bytě, někdy vidí přímo to, že jejich matka je vážně zraněná, nebo jsou konfrontovány s velmi negativní náladou mezi rodiči. Na to mají děti docela slušně vyvinutý čich a nepřátelskou atmosféru mezi maminkou a tatínkem umí velice dobře vycítit.

Dětem se tohoto strachu, pocitu bezmoci a nebezpečí dostává bohužel velice často a pociťují to zvláště malé děti. Čím mladší jsou, tím jsou také tyto stavy strachu silnější a intenzivnější.

Rodiče jsou pro své děti těmi nejbližšími osobami, alespoň ve valné většině případů. Svou láskou, pozorností a zodpovědností jim dávají pocity bezpečí a jistoty a v neposlední řadě je také učí morálním zásadám, společenským kodexům a správné orientaci. V případě, že tento systém z nějakého důvodu nefunguje nebo selhává, děti jsou pak pochopitelně dezorientované a nejisté. Násilné prostředí je nejen vyvádí z míry, ale také naprosto šokuje. Agresivní chování napjatá atmosféra či fyzické útoky na matku dětem odebírají pocit emocionální jistoty a vnitřního bezpečí. Většina takto postižených dětí si s podobnou situací neví rady, cítí se velice přetíženě a bezmocně. Psychologické průzkumy dokonce prokazují, že si děti na situace tohoto typu v podstatě nezvyknou nikdy. Naopak. Pokaždé, kdy jsou nimi opětovně konfrontovány, se jejich pocity strachu stupňují.⁵⁰

⁵⁰ BUSKOTTE, Andrea. *Z pekla ven: žena v domácím násilí*. Computer Press 2008, 176 s. ISBN 8025117863, s.88,89.

Některé děti na celou situaci reagují tak, že začnou být velice zamlklé a v podstatě neoslovitelné, nebo působí velice dezorientovaně a zmateně. Jiné křičí a pláčou, drží maminku kolem krku, často jsou velice neklidné a bijí kolem sebe rukama a nohama.

Některé děti se snaží této situaci vyhnout tím, že se běží někam schovat. Některé z nich se pokouší maminku ochránit tak, že se před ni odvážně postaví, přičemž se může samozřejmě stát, že budou sami zraněny.

Mnohé z nich se snaží matku bezprostředně po konfliktu ukonejšit, dát jí jakousi první pomoc, třeba uklidí všechn ten nepořádek v bytě, který tato hádka opět způsobila. V některých případech se ale chovají, tak jako by se nic nestalo. K celé věci se staví lhostejně a neproběhne u nich žádná viditelná emocionální reakce. Tento typ chování se objevuje především u takových dětí, které mají s násilím mezi rodiči dlouhodobější zkušenosti. Myslet si v takovém případě, že se jich celá tato situace nijak nedotýká, je mylné. Naopak. Děti zvolily obrannou strategii a prostě se snaží své pocity potlačovat.

Stává se, že se v dítěti napětí hromadí a pak si ho ventiluje při jiné situaci. Většinou jsou tyto reakce nepřiměřené.

Děti jsou často, dokonce i po dlouhé časové období velmi deprimované, ustrašené a duchem nepřítomné, některé z nich vykazují obzvláště agresivní chování.

Nenápadné a zdánlivě lhostejné chování dítěte nemusí znamenat, že se ho celá situace nijak nedotýká a neubližuje mu. Děti velice často prostě nevidí žádnou jinou možnost, jak jinak by se mohly s tímto problémem, bolestí a vnitřní rozpolceností vyrovnat.⁵¹

Pokud se dítě potýká s domácím násilím po delší časové období, existuje zde relativně velká pravděpodobnost, že se na něm celá tato situace podepíše velmi negativním způsobem. Některé z dětí trpí nespavostí, nebo mají noční můry, některé jsou až přehnaně přecitlivělé a potřebují fyzickou i citovou náklonnost a pozornost ve zvýšené míře. Mnoho dívek a chlapců, kteří žijí

⁵¹ BUSKOTTE, Andrea. *Z pekla ven: žena v domácím násilí*. Computer Press 2008, 176 s. ISBN 8025117863, s.89,90.

v podobném prostředí, mají značné problémy s pozorností, což pochopitelně vede k tomu, že také jejich výsledky ve škole jsou podstatně slabší. Jiné vykazují agresivní chování vůči svým sourozencům nebo jiným dětem, ale také se stává, že dítě odmítá a brání se veškerým citovým záležitostem, které mu rodiče nabízí. Tyto a podobné reakce vykazují, kolik síly dítě stojí se s touto situací emocionálně vyrovnat.

Navíc děti se musejí s problémem vyrovnat nejen emocionálně, ale také mentálně. Snaží se celou věc pochopit a porozumět jí, přičemž nehraje roli, jak je dítě staré. Velice často se zamýšlí nad situací, která se u nich doma děje, snaží se ji pochopit, hledají pro ně pochopitelná vysvětlení, rozvíjí vlastní fantazii v rámci tohoto kontextu a píš si vlastní příběh o jejich rodinném soužití.

Mnoho dětí nakonec dojde k názoru, že jsou vlastně ony samy jádrem celého problému, že způsobily a zapříčinily agresivní chování jejich otce, a proto jsou za všechny následky zodpovědné právě ony. Mají neopodstatněné a velice silné pocity viny, protože si myslí, že tuto agresivní explozi otce vyvolalo jejich chování, špatné známky ve škole, nenapsané úkoly, nesplněné povinnosti, nebo neuklizené hračky. Velice často si pomyslí, že měly a mohly této situaci jakkoli zabránit. Vnímají to jako svou povinnost. U velmi malých dětí je tento pocit, že jsou příčinou veškerých problémů ony samy, ještě o něco silnější, protože si myslí, že se celý svět točí pouze kolem nich – což je adekvátní obecnému vnímání sebe sama v jejich věku.⁵²

Představa, že jsou důvodem a příčinou všech hádek rodičů ony samy, je pro malé děti velmi zničující a depresivní. Dalo by se říct, že doma chodí téměř po špičkách, jen aby se proboha celé tato situace opět neopakovala.

Protože se vlastně permanentně snaží zabránit problémům, jsou v podstatě stále ve střehu a pod relativně velkým tlakem, což je pochopitelně vede k tomu, že nemají čas a sílu se ve svém malém životě koncentrovat na příjemné, hezké a pozitivní záležitosti. Nemají prostor ani pro jakékoliv pozitivní myšlenky a zážitky. Jiné děti, a to převážně dívky, si tyto pocity viny kompenzují tím způsobem, že se snaží převzít

⁵² BUSKOTTE, Andrea. *Z pekla ven: žena v domácím násilí*. Computer Press 2008, 176 s. ISBN 8025117863, s.90.

zodpovědnost za organizační záležitosti v rodině, za celou domácnost i za výchovu svých mladších sourozenců.

Otcovo násilné chování vůči matce zpravidla způsobuje, že se mezi rodiči a jejich dětmi vytváří jakási bariéra. Každý z rodičů, ač z jiného důvodu, je pro dítě v podstatě neoslovitelný. V dětech tato situace vyvolává smíšené, až protikladné pocity. Vztah k matce by se dal popsat jako kombinace mezi hlubokou lítostí, zlostí a zklamáním. Matka v jejich očích ve své roli vlastně selhala. Není schopna je před otcem ochránit a zabránit násilí, stresu a problémům, které v rodině jsou. Z otce mají děti taktéž velmi smíšený pocit. Na jedné straně z něj mají strach a respekt, ale na druhé straně ho za jeho chování odsuzují. V tomto případě se ale může stát to, že se dítě k otci chová velmi mile a láskyplně ve víře, že otec své agresivní chování změní a že zase bude všechno v tom nejlepším pořádku. Děti se otce bojí a za jeho násilné chování a celkovou nepříznivou atmosféru v rodině, kterou svým jednáním způsobuje, ho nenávidí, ale zároveň touží po jeho zájmu, času, lásce a náklonnosti.

Celou tuto situaci navíc komplikuje, že děti, alespoň ve většině případů, velmi dobře vnímají fakt, že se o násilí nikde nemluví. Ani doma, ani ve společnosti. Vidí, jak pečlivě se snaží matka násilné chování otce utajit. Z toho pak pro děti plyne, že násilí je vlastně naprosté tabu, o kterém se nesmí mluvit, a podle toho se také, zpravidla z čisté loajality ke své rodině řídí. Jediní, komu se děti o své situaci a pocitech svěřují, jsou většinou jeho vlastní sourozenci, nebo stejně stará kamarádka či kamarád.

Jenže děti o svém problému potřebují bezpodmínečně promluvit i s nějakou dospělou osobou, která je schopna jim pomoci celou jejich situaci pochopit a vyrovnat se s ní. Je velice důležité, aby byla dětem, pro ně pochopitelnou formou, vysvětlena pravá příčina problémů, se kterými se potýkají a potažmo také potlačeny jejich pocity viny.⁵³

⁵³ BUSKOTTE, Andrea. *Z pekla ven: žena v domácím násilí*. Computer Press 2008, 176 s. ISBN 8025117863, s.91.

2.4 Jak se ubránit, jak předvídat

Z knihy Psychologie lidské komunikace, Zbyněk Vybíral, Praha 2000.

2.4.1 Kapitola Abhidhammický trénink jako kultivace přátelství.

Str. 210

Buddhistický psychologický styl k nám uvedl Mirko Frýba, psycholog v minulosti působící ve Švýcarsku a meditující na Srí Lance. Frýba (1995) vyvozuje z reálné životní situace tyto kroky, jimiž lze čelit agresi:

- 1) *Nepřijmout agresorovu definici situace (pro agresora je daná situace vždy situací boje, napadení, vystrašení nebo zdeptání), a tím se nestát jeho protivníkem nebo obětí;*
- 2) *Empaticky pochopit agresora, umět vidět situaci jeho očima, neztratit nadhled;*
- 3) *Uvědomit si, že jen trpící a zaslepený jedinec terorizuje své okolí, je to chudák zasluhuje soucit;*
- 4) *Uvědomit si: jsem eticky v převaze;*
- 5) *Soucit nestačí, je třeba se chránit před nebezpečím;*
- 6) *Vlastní ochrana má být prostá nenávistí.*

Kromě bezprostředního čelení násilí takový postup zvyšuje podle autora sebedůvěru, důstojnost a sebejistotu. Jako velmi podnětný lze hodnotit první krok, kterým zamezíme tomu, aby nám agresor vnutil, jak i my máme chápat celou situaci.⁵⁴

2.4.2 Asertivita – má základ v lat. assertio (tvrzení), resp. ve slovesu asserere (přiřazovat, přivlastňovat)

Princip asertivity (umění přirozeně se prosadit či bránit v situaci, ve které se právě nacházíte) byly poprvé uceleně publikovány A. Salterem v USA v roce 1950. Tvůrce asertivní ho tréninku vycházel z toho, že:

⁵⁴ VYBÍRAL, Zdeněk. *Psychologie lidské komunikace*. Portál 2000, 263 s. ISBN 8071782912, s.211,

- 1) Neurotické potíže jednotlivců jsou vysvětlitelné nepřiměřeně vysokými zábrany – argumentoval tím, že většina neurotických zábran mizí u člověka po požití alkoholu;
- 2) Psychologická pomoc jednotlivci by se měla především soustředit na modifikaci jeho sociálních vztahů, tj. vybavit ho do těchto vztahů (ať náhodných nebo trvalých) repertoárem technik, větším sebevědomím, komunikační jistotou, svobodou bez zábran.

A.Salter vyzbrojil jednotlivce asertivitou, která mu říkala – *Věř hlavně sám sobě* – a která programově zdůrazňovala individualismus v názorech a postojích.

Asertivita představuje terapeutickou techniku či sadu technik. Její podstatou je věcný a neústupný komunikační styl, ale také tzv. podpurný vztah k partnerovi v komunikaci a vědomé vyhýbání se komunikačním faulům (uražené odmlčení a podobně).

Asertivní chování se někdy stává komunikačním manévrováním ve vypjatých sociálních kontaktech a při sporech. Nemá být ani agresivní, ani pasivní.

Asertivně jednající člověk dokáže věcně čelit:

- kritice (zvláště neoprávněné);
- manipulaci;
- afektovaným a agresivním výpadům, které jsou namířeny vůči němu.

Jedná se o trénink, jak se:

- vyjadřovat;
- nebojácně prosadit (potvrdit si svou cenu);
- bránit.

Asertivní trénink je určen pro dvě velké skupiny lidí. Za prvé pro plaché, neprůbojně jedince, kteří se snadno cítí pokořeni a zahanbeni neúspěchem a kolizích mají tendenci stáhnout se, vyklidit pole, utéci nebo být nenápadní.⁵⁵

Svůj názor neprosadí kvůli strachu, který prožívají.

⁵⁵ VYBÍRAL, Zdeněk. *Psychologie lidské komunikace*. Portál 2000, 263 s. ISBN 8071782912, s.204,205.

Druhou skupinu tvoří ti, kdo naopak snadno vyletí, velmi podrážděně reagují na jakoukoliv kritiku a mají tendenci ihned oplácet, vracet, vyvolávat slovní půtky a eskalovat napětí. Ani tito jedinci neumějí prosadit svůj názor. Ne proto, že by ho nevyslovily, ale proto, že ho umějí jen rozčileně vykřičet, čímž odradí většinu posluchačů.

Každá publikace o asertivitě vyjmenovává 10 základních asertivních práv, které má člověk využívat (přesněji může využívat). Je dobré poznamenat, že žádné z práv se nemá přehánět a zneužívat proti druhým. Asertivitě je správné nadřadit etiku a zákonnost počínání.

- 1) *Spolehněte se na vlastní názor, který o sobě máte, víc než na názor druhých;*
- 2) *Uděláte-li něco za druhého, pak jedině z vlastního svobodného rozhodnutí (právo, které člověka chrání před manipulací);*
- 3) *Můžete se rozhodnout i nelogicky a nejste povinni nikomu vysvětlovat, proč jste se takto rozhodli;*
- 4) *Máte právo chovat se nezávisle na tom, zda to druzí budou schvalovat (právo, které se stalo výbavou jedince proti silnému tlaku na konformitu).;*
- 5) *5.-7. Právo chybovat, právo změnit názor, právo neomlouvat se;*
- 6) *8.-10. Právo říct, že nevím, právo prohlásit, že tomu či onomu nerozumím, právo prohlásit, že některé věci jsou mi takříkajíc jedno.*

Toto volnomyšlenkářské liberální desatero bylo namířeno proti všem formám zúzkostňování člověka sociálními normami, zásadami a náboženstvím.

Asertivita je produktem svobodomyšlné společnosti. Odvrácenou stránkou individuální svobody a asertivních práv je individuální zodpovědnost. O té sice toto učení mluví také, ale bohužel často pod čarou. Nácvik asertivity se také málo zabývá zdvořilostí, ohleduplností k druhým nebo problematikou nacvičeného egoismu. Všechny tyto pojmy vymezují pomyslnou hranici mezi správně aplikovanou asertivitou a asertivitou aplikovanou nesprávně.⁵⁶

⁵⁶ VYBÍRAL, Zdeněk. *Psychologie lidské komunikace*. Portál 2000, 263 s. ISBN 8071782912, s.205,206,207.

2.4.3 Zdravá komunikace 212

Marcus Aurelius (1969, s, 147-149) předepsal čtenáři svých Hovorů k sobě devět bodů, které má mít na paměti:

- 1) *Klást si otázku: Jaký je jeho vztah k lidem?*
- 2) *Připomínat si, že lidé domýšlivě a pevně vězí v poutech svých zásad;*
- 3) *Nehněvat se na druhé;*
- 4) *Přiznat si, že každý se občas něčím proviní;*
- 5) *Nezapomínat, že mnohé se dělá jen vzhledem k okolnostem, a být proto zdrženlivý v soudech o jednání bližního;*
- 6) *Rozpomenout se (ve chvílích roztrpčenosti nebo sklíčenosti), že lidský život trvá jen okamžik;*
- 7) *Připomínat si, že se zlobíme ne nad skutky, ale nad svými představami o skutečích: Nejsou to jejich skutky, které nás zneklidňují, neboť ty vyvěrají z jejich duší, nýbrž naše představy o nich. Odstaňte tedy představy... a je po hněvu;*
- 8) *Hněv a zármutek nad činem je těžší břemeno, než čin sám;*
- 9) *Nejlepší je shovívavost (ovšem ne pošklebná nebo pokrytecká, ale opravdová). Shovívavostí lze čelit i největšímu zlomyslníkovi.*

Lidé v sociální, kulturní a geografické izolaci, jedinci žijící samotářsky ti, kdo jsou dlouhodobě (několik let) připoutáni k partnerovi komunikujícímu disfunkčně (s duševní poruchou, péče o senilního prarodiče), mladé ženy na mateřské dovolené, odkázané několik let pouze na vztah k dítěti, ti všichni snadno strádají nedostatkem kvalitní lidské komunikace. Nezřídka se u nich dostavují vztahové nebo řečové poruchy.⁵⁷

Pokud je člověk nepřetržitě vystaven nezdravé komunikaci po dlouhou dobu, zanechává to stopy v jeho mysli, komunikace ovlivňuje poznávání, posuzovací procesy, preference, může narušit charakter (škodlivé postoje, anetičnost apod.) . Očividná je deformace slovníku při dlouhodobém pobytu v uzavřené societě

⁵⁷ VYBÍRAL, Zdeněk. *Psychologie lidské komunikace*. Portál 2000, 263 s. ISBN 8071782912, s.21,213.

(vězení, kasárna, parta, náboženská sekta, ale také internát, vysokoškolské prostředí, sportovní klub).

Nezdravá komunikace silně působí na vegetativní děje v našem organismu (z hrozby se svírá žaludek, z neblahého tušení se rozbuší srdce, jsme -li vystaveni vyhrožování, můžeme dostat panický záchvat atd.). Zdravou komunikaci proto psychologové a psychiatři považují za prvořadě důležitou podmínku osobního optima, dávající jí přednost před vyřešenými sociálními podmínkami existence či profesní spokojenosti. Je známo, že zdravá komunikace blahodárně působí na průběh většiny tělesných onemocnění. U některých onemocnění je komunikaci připisován dokonce rozhodující vliv na stabilizaci stavu nemocného (roztroušená skleróza).

2.4.4 Recepce zpráv – přijímání

V oblasti vztahových sdělení je velký prostor pro domýšlení se, interpretace, ale také slepotou (žena v partnerském vztahu slepě věří partnerovi, že ji má rád, třebaže okolí pozoruje, jak muž ženě ubližuje, jak dává najevo, že si jí neváží atd.).

Recepci předchází a provází percepce (vnímání). Selekcce se uskutečňuje již na úrovni vnímání, rovněž vnímání je spíše aktivitou našich smyslů než výsledkem pasivního zrcadlení. Mezi hlavní filtry, které prosívají vjemy, patří filtry fyziologické (např. rozmazané vidění v panice, ve stresu nebo euforických stavech zamilovanosti), psychologické (vliv anticipace, předjímání a selekcce již na samo vnímání, jev známý jako vidí jenom to, co vidět chce, vliv kognitivních schémat) a kulturní (zvyk něčeho si všímat).⁵⁸

2.4.5 Paradoxní komunikace a dvojná vazba

Dvojná vazba označuje takový komunikační produkt, který je vysílán souběžně ve dvou úrovních, nejčastěji jak ve verbální, tak neverbální rovině, přičemž v obou úrovních, nejčastěji jak ve verbální, tak v neverbální rovině, přičemž v obou rovinách komunikace je sděleno něco, co je spolu v paradoxním vztahu a logicky vzato se vylučuje.

⁵⁸ VYBÍRAL, Zdeněk. *Psychologie lidské komunikace*. Portál 2000, 263 s. ISBN 8071782912, s.49,213,214.

Je to taktika zhoubná pro psychické zdraví příjemce, jestliže je jí vystavován příliš často. Nezapomeňme, že byla objevena při usilovném pátrání po příčinách schizofrenií. Je-li dvojně vazbě vystavován člověk každodenně a vlastně si nemůže vybrat, co platí, přitom se však musí přizpůsobit, může se na tyto abnormální podmínky adaptovat rozdvojením nebo takzvaným odštěpením části své osobnosti (únikem do imaginárního světa, ke zmatečné komunikaci, k nelogickým konstrukcím).

2.4.6 Modalita významu (závažnosti)

Watzlawick (1998) tvrdí, že řada našich komunikací s druhými má výrazně interdependentní charakter: dohadujeme se, co chce od nás druhý slyšet (a to mu říkáme), odhadujeme, co je ještě vhodné mu říci, zkoumáme, zda už pochopil atd. Myslíme za druhého. Mluvíme tak, jak si představujeme, že druhý chce, abychom mluvili. Není možné, aby to nebylo častým zdrojem omylů.

2.4.7 Komunikační manévr

Pojem zavedla kalifornská škola komunikační psychologie (Watzlawick, 1964, 1969, 1999). V hovorovém jazyce si pod označením manévrovat představíme obratné kličkování, schopnost obejít a vyhnout se něčemu nepohodlnému nebo chystání se k útoku.

Manévrování může nabýt v extrémní podobě charakteru tzv. Crazy making – to když chce komunikátor úmyslně udržovat druhého člověka ve zmatku a navodit v něm pocit, že se snad zbláznil nebo, že vůbec ničemu nerozumí. Z manévrování se stává znevažování komunikace nebo, což je ještě horší, znevažování druhého partnera jakožto bytosti.

V manévrování je také možné vidět dovednost, a to při vyjednávání.⁵⁹

2.5 Sociální komunikace člověka

Pojednání z knihy *Etika pro pomáhající profese*, Jiří Jankovský.

⁵⁹ VYBÍRAL, Zdeněk. *Psychologie lidské komunikace*. Portál 2000, 263 s. ISBN 8071782912, s.33,43,46

Komunikace je pro náš život důležitější, než jsme si schopni uvědomit. Lidé komunikují prakticky o všem, co je součástí jejich života, a ze zkušenosti také víme, že jakmile spolu lidé v rámci společenství přestanou hovořit, dojde k narušení základních vztahů a společenství chřadne. Absence komunikace se záhy projeví uvnitř takového společenství pasivitou, ztrátou činorodosti a kreativity, přičemž není vůbec rozhodující, zda se jedná o rodinu, pracovní kolektiv či snad dokonce o klášterní komunitu.

Přestane-li člověk komunikovat, je to zřetelný projev jeho rezignace. Člověk je společenská bytost cítí silnou potřebu sdělovat své radosti, neboť sdělená radost se stává dvojnásobnou radostí, a naopak při zármutku zase platí, že sdělená bolest je jen poloviční bolestí. Komunikace není jen specificky lidskou záležitostí, ale zpravidla je procesem dorozumívání mezi příslušníky téhož druhu. Mnohé poznatky z etologie nás přesvědčují, jak bohatá je škála komunikačních prostředků ve světě zvířat.⁶⁰

⁶⁰ JANKOVSKÝ, Jiří. *Etika pro pomáhající profese*. Praha, Tritron 2003, 233 s. ISBN 8072543296, s.74,75.

3 ZTRÁTA A ZNOVUZÍSKÁNÍ DŮSTOJNOSTI

Pojednání z knihy Z PEKLA VEN, Žena v domácím násilí Andrea Buskote, 2008

3.1 Prevence se týká nás všech

Domácí násilí není soukromou záležitostí – netýká se pouze obětí a násilníků, je to problém celé společnosti. Násilí je útok na základní lidská práva oběti, a to je pochopitelně nezákonné. Násilí znamená, že všichni, kteří jej na vlastní kůži zažívají, fyzicky či duševně trpí.

Aby bylo zabráněno dalším neoprávněným útokům na ženy, existuje celá řada zákonů. Přesto všechno je domácí násilí stále velice frekventovaným jevem, takže bohužel musíme říci, že je relativně běžné. Pro toho, kdo žije v násilném prostředí, je pochopitelně velice těžké najít pochopení a efektivní pomoc. Bohužel existuje stále celá řada názorů a přístupů ze strany společnosti, které způsobují, že oběť sedí v koutku a mlčí, čímž nepřímo dává pachateli volnou ruku a prostor k páchání dalšího bezpráví. Zákony samy o sobě nedokážou násilí zabránit, jsou však pouze dobrým základem pro vyšetření tohoto závažného problému.

Měli bychom si uvědomit, že násilí je fenomén, který se opravdu a velice často vyskytuje v mnoha rodinách. A i když se netýká přímo nás osobně, jsou jím možná postiženi někteří z našich blízkých, sousedky, kolegyně v práci, nebo dokonce naše kamarádky, proto se vlastně týká nás všech. Měli bychom být citlivější k různým případům a formám násilí. A měli bychom se naučit rozpoznat, když někdo z našich blízkých žije v prostředí domácího násilí, rozpoznat první příznaky, umět správně zareagovat a oběť vhodně oslovit.⁶¹

Za vším stojí výzva, která se v podstatě týká každého z nás. Pokud se my sami, nebo někdo v našem okolí ocitne v situaci, kdy se osobně potýká s násilím a agresivitou, je zapotřebí mít odvalu a kuráž. Je třeba se naučit jednat sebejistě a rozhodně v tom okamžiku, kde jsou překročeny hranice lidských práv a svobod. Uvědomme si, že násilí můžeme potlačit právě my tím, že jej začneme řešit a budeme sebe, nebo oběť bránit jinými prostředky a opatřeními.

⁶¹ BUSKOTTE, Andrea. *Z pekla ven: žena v domácím násilí*. Computer Press 2008, 176 s. ISBN 8025117863, s.149.

Možná tím dodáme odvalu i dalším obětem domácího násilí, které díky naší reakci pochopí, že není nutné násilí tolerovat a pohybovat se v jeho spárech po celý život.

Zabránit násilí je naší společenskou povinností. I my bychom měli podpořit boj proti násilí páchaném například na dětech, a přispět vlastními silami k tomu, aby se dětem dostávalo jejich práva na výchovu bez pohlavků a týrání. Na život bez násilí má každý právo, a to bychom měli respektovat. Mimo jiné bychom měli naučit i naše děti, jak se ve vztahu chovat. Že je potřeba jednat se svým partnerem férově a s respektem, že mezilidské vztahy by měly být zakotveny převážně na přátelství. Měli bychom jim objasnit, jak je hrozné, když je vztah postaven na dominanci, ponižování a bezpráví. Potlačení násilí není bohužel jednorázový projekt, který je možno uskutečnit během několika málo měsíců či let. Na druhé straně čím více z nás aktivně vystoupí proti násilí, o to větší máme šanci, že již zítra bude na světě o něco méně násilí mezi lidmi. Tedy méně obětí a méně pachatelů.⁶²

3.2 Násilí vzniká výchovou

Je vůbec možné zabránit násilí? Mnoho expertů pohlíží na tento problém velice skepticky. Příčiny násilí jsou různorodé, rizikový faktor je velmi komplexní záležitostí. Lidé už odnepaměti stále a opakovaně nacházeli důvody a možnosti, jak si svou agresi ventilovat. A tak tomu bude pravděpodobně i v budoucnu.

Na druhé straně je také pravda, že je nám dnes známo již dostatečné množství informací o příčinách, důvodech a různorodých podnětech násilí, a proto již existuje možnost, že jednou budeme schopni násilí opravdu předcházet.

V rámci této problematiky bude velkou roli hrát bez pochyby také výchova. Jak prokazují četné vědecké studie, kontakt s násilím v dětství podstatně zvyšuje riziko, že bude dítě ve své dospělosti také agresivní. Násilné chování může takové dítě prokazovat již vůči svým vrstevníkům ve škole., anebo později v partnerství. Dítěti nebylo – buď tedy vůbec, nebo nedostatečně – vštípeno, že je možné se i za nepříjemných a konfliktních situací chovat mírně. Dítě

⁶² BUSKOTTE, Andrea. *Z pekla ven: žena v domácím násilí*. Computer Press 2008, 176 s. ISBN 8025117863, s.150.

s největší pravděpodobností nemělo zkušenost s tím, že může svůj názor či svou vůli prosadit klidnou cestou, anebo si dítě na základě brutálního chování otce vytvořilo názor, že násilí a ponižování ženy je naprosto běžnou záležitostí.

Jak se násilí odráží na dětech, jaký vliv má na vývoj jejich charakteru a jak je možno zabránit tomu, aby dítě šlo ve stopách násilného otce, popisuje ve velmi stručné m příběhu autorka dětských knih Astrid Lindgrenová.

Příběh: V dobách, kdy jsem ještě byla mladá, bylo naprosto normální děti bít. Všichni byli toho názoru, že je to velmi důležité a podstatné pro to, aby poslouchaly a aby z nich vyrostli slušní a spořádaní lidé.

Můj syn Johan byl docela poslušné a veselé dítě a já jsem vlastně nikdy neuvažovala o tom, že bych ho měla být a trestat tělesnými tresty. Jednoho dne mně přišla navštívit naše sousedka a řekla mi, že Johan v obchodě ukradl jahody, a pokud prý ho za to pořádně nebiju, bude v tom jistě pokračovat celý život. Pro každou matku je to šok, když za ní někdo přijde s tím, že se její dítě neumí chovat, nebo dělá něco zakázaného. Já jsem si v tom momentě řekla, že má možná pravdu, měla bych mu naplácat... Přišla jsem k němu do pokoje. Zrovna si moc hezky hrál. Tehdy mu bylo přesně pět. Řekla jsem mu, že mu dám na zadek, ať mi najde nějaký řemen. Johan začal plakat. Čekal jsem v kuchyni na to, co se bude dít dál. Trvalo docela dlouhou dobu, než za mnou přišel. Stále plakal, postavil se mezi dveře a řekl: Mami, já jsem žádný řemen nenašel, ale našel jsem kámen, tak ho po mě můžeš hodit. Přinesl mi ten největší kámen ze své sbírky a položil ho přede mne na stůl. A v ten moment jsem se rozplakala i já. Přesně jsem pochopila, jak Johan v této situaci uvažoval: Maminka mi chce ublížit, a to se jí tím největším kamenem určitě podaří. Styděla jsem se. Hrozně jsem se styděla.⁶³

Vzala jsem ho do náruče a pak jsme spolu oba dva společně plakali. V tu chvíli jsem si přísahala, že své děti nebudu nikdy bít. A abych na to nikdy nezapomněla, položila jsem si tento kámen jako symbol tohoto okamžiku na poličku. Tam zůstal několik let. Johan vyrostl a zloděj se z něho opravdu

⁶³ BUSKOTTE, Andrea. *Z pekla ven: žena v domácím násilí*. Computer Press 2008, 176 s. ISBN 8025117863, s.137.

nestal. Chtěla, abych to někdy říci té sousedce, která mi doporučila ho fyzicky potrestat, ale před několika lety se bohužel odstěhovala.

Násilí vede pouze a jenom k dalšímu násilí. Případně zde existuje alespoň velmi vysoké riziko, že tomu tak skutečně bude. Násilí zoceluje slabého, bitého a poníženého člověka do té doby, než se z něj stane skutečně tak silný jedinec, že je schopen mu čelit, a často nejen čelit, ale také ho používat proti ostatním. Je prokázáno, že u chlapců, kteří byli oběťmi násilí.

Existuje mnohem větší pravděpodobnost, že budou mít v dospělosti také sklony k agresivitě. U dívek je tomu jinak. Mnoho žen, které se v dětství potýkaly s násilím, si nakonec samy vyberou agresivního muže a jsou oběťmi násilí po dlouhá léta. Obě tyto skutečnosti – tedy, že se z oběti později stane pachatel, anebo že z obětí zůstane i v dospělosti, jsou velice pravděpodobné, ovšem ne bezprostřední podmínkou. Zabránit tomu můžeme tak, že děti prostě a jednoduše násilí uchráníme. Všichni, kteří se podílejí na výchově mládeže, mají vlastně velikou moc. Mohou zabránit tomu, že se z dítěte stane agresivní osoba. Pokud bude dítěti či mladistvému názorně předvedeno, jakým způsobem mohou agresi předcházet, mají to správnou motivaci k tomu, aby později vedli klidný a harmonický partnerský vztah, který spočívá ve vzájemném respektu a není postaven na hře o moc, dominanci a podřízenosti.

3.3 Jak se mohou přičinit muži

Ve valné většině případů není násilí v partnerském vztahu zastaveno tím, že muž přijde k rozumu a ženu ze dne na den přestane bít. Naopak, bývá to zásluhou samotných žen. Buď partnera prostě opustí, nebo se o celé věci zapojí policejní nebo justiční složky. Jsou to poslední možná východiska z její situace. Je to vlastně jakási brzda či poslední možnost, kterou žena vyžije k tomu, aby zabránila dalším nebezpečným eskalacím a dopřála sobě i svým dětem život bez násilí a nebezpečí.⁶⁴

Většina žen se vlastně ani se svým partnerem rozejít nechce. Mnohem více touží po tom, aby na sobě začal jejich partner pracovat a způsob svého chování

⁶⁴ BUSKOTTE, Andrea. *Z pekla ven: žena v domácím násilí*. Computer Press 2008, 176 s. ISBN 8025117863, s.138,139.

usměrnil. Přejí si, aby neměl cholerické záchvaty žárlivosti, aby se uklidnil, naučil se jednat mírně a klidně, a by s nimi i s jejich dětmi jednal s láskou a respektem.

Opravdu, v podstatě nejvhodnější by bylo začít násilí řešit přímo v jeho jádru, tam, odkud vychází, tedy s násilníky. V ČR se momentálně programy pomoci domácímu násilí věnují pouze ohroženým osobám. S osobami násilnými, tedy s pachateli domácího násilí, pracuje velmi málo psychoterapeutických programů, neexistuje zatím žádný ucelený program.

V ČR je ve stádiu přípravy projekt terapie násilné osoby a v některých případech u nás pomáhá i probační mediační služba. Zkušenosti pracovníků IC naznačují, že zájem ze strany pachatelů o takové terapie nebo tréninky je zatím minimální.

Ačkoliv muži, svého činu litují a následně si uvědomují, že se zachovali naprosto špatně, tvrdí, že se to už nikdy opakovat nebude, prognózy vypovídají o přesném opaku. Pravděpodobnost, že se muži v budoucnu opět zachovají agresivně, je mnohem vyšší než ta, že na sobě začnou pracovat a s agresivním chováním vůči své partnerce nadobro přestanou. Kdo jednou mženu uhoď, udělá to znovu. Možná, že až za několik let, v mnoha případech ale bohužel již za několik měsíců, týdnů, nebo dokonce dní. Násilí je totiž začarovaný kruh, jehož koloběh se nepřetržitě opakuje.

Dostat se z tohoto kruhu je pro pachatele z různých důvodů v podstatě nemožné. Mnozí z mužů se příliš stydí otevřeně mluvit o tom, že chybovali, a to obzvláště v případě, že se jednalo o trestný čin. Jiní nevidí naprosto žádný důvod, aby na sobě pracovali nebo se dokonce změnili. Nevnímají totiž brutalitu a násilí jako problém, nýbrž jako východisko, jako řešení. Řešení svého stresu a konfliktů. Pak samozřejmě využívají násilí k efektivnímu prosazení svých vlastních zájmů, požadavků, přání a potřeb. Pro ně je to pouhý prostředek k tomu, jak si v partnerském vztahu zachovat nadhled a moc.⁶⁵

Pachatelé většinou nejsou sebejisté a sebevědomé osobnosti, jak by se na první pohled mohlo zdát. Naopak. Je toho na ně vlastně až příliš. Nechápou, proč by se měli změnit, stydí se přiznat své chyby a neposlední řadě

⁶⁵ BUSKOTTE, Andrea. *Z pekla ven: žena v domácím násilí*. Computer Press 2008, 176 s. ISBN 8025117863, s.127,128.

je pro ně naprosto nepředstavitelné (v čem se mimo jiné také muži podstatně liší od většiny žen), že by měli své osobní problémy řešit s další osobou, nedej bože s psychologem.

To, že potřebují psychologickou či jinou profesionální pomoc si pachatelé pochopitelně nikdy nepřiznají. I v případě, kdy sami cítí, že jejich chování je často přivádí do problémů a různých nepříjemností, rozhodne se jen minimum z nich profesionální pomoc nakonec přece jen vyhledat. Pokud se zcela výjimečně muž odhodlá se sebou něco udělat a rozhodne se třeba navštívit společně s partnerkou například poradnu pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy, je to většinou proto, že je jednoho dne prostě postaven před hotovou věc – *Buď se okamžitě vzpamatuješ a začneš se sebou něco dělat, nebo tě opustím.* – Bývá to také jeden z posledních pokusů, jak je možno vztah ještě zachránit. Někteří muži jsou ochotni podrobit se tomuto sezení pouze v případě, když už žena skutečně zažádá o rozvod.

Muži netrpí brutálním chováním, které sami vykazovali, nýbrž jeho následky: byli vykázáni z vlastního bytu, byly jim odebrány děti, patrně dojde k rozvodu a pravděpodobně se budou muset potýkat s negativními názory okolí, protože byli opuštěni vlastní ženou.

Mnoho mužů si právě v této situaci uvědomí, jak jsou bez své rodiny vlastně osamělí. Mnoho z nich navíc neztratí pouze ženu a děti, nýbrž i další dobré vztahy. Například vztahy se společnými přáteli, sousedy, protože v mnoha partnerských vztazích právě žena udržuje sociální kontakty.

Muži jsou v těchto situacích skutečně emociálně a sociálně závislí na svých partnerkách, přestože se snaží svou silou a mocí dokazovat přesný opak. To je jen jeden z jejich demonstrativních pokusů utvrdit se v tom, že jsou pány domu. Pokud tuto emocionální podporu najednou ztratí, je hodně mužů v podstatě izolováno od okolního světa a nevědí, co si mají počít.⁶⁶

Mnoho agresivních mužů omlouvá své činy vnějšími faktory. Například alkoholem nebo nevhodným a provokativním chováním ostatních. Nechtějí

⁶⁶ BUSKOTTE, Andrea. *Z pekla ven: žena v domácím násilí*. Computer Press 2008, 176 s. ISBN 8025117863, s.129.

si přiznat, že pouze oni sami nesou plnou odpovědnost za své činy. Násilí je vždy způsobeno pouze tak, že se pachatel v krizové situaci nevhodně zachová, a právě proto s tím musí bezpodmínečně něco udělat pachatel sám. Dobrá vůle zde bohužel nestačí. Většina agresivních mužů skutečně potřebuje profesionální péči, protože jen touto cestou je možno jejich násilné chování opravdu potlačit.

3.4 Blízký člověk, který chce pomoci

V průměru každá čtvrtá žena má s domácím násilím osobní zkušenost. Toto číslo je tak vysoké, že všichni můžeme tvrdit, že s největší pravděpodobností zná každý z nás alespoň jednu takovou ženu. Hodně lidí, i když se s násilím nepotýká osobně, má přinejmenším kontakt s jeho oběťmi, jen o tom neví. Je to způsobeno mimo jiné tím, že každá žena si dává záležet na tom, aby na ní nebylo znát, v jakém prostředí žije a co se odehrává za uzavřenými dveřmi jejího bytu. Pro ostatní je také velice těžké tyto velmi zaobalené signály rozpoznat a správně je pojmenovat, pokud ovšem žena vůbec nějaké znamení či signály vykazuje. Rozpoznat tento problém na první pohled není vůbec jednoduché, pokud jsme se s domácím násilím nesetkali na vlastní kůži, někdy ho opravdu nepoznáme. Mnohokrát jsme pak šokováni, jak jsme mohli být, tak slepí. Vždyť se to vlastně všechno dělo přímo před našima očima. Nikdy by nás nenapadlo, že ta milá, vždy usměvavá kolegyně je doma šikanována, že naše vlastní sousedka, ta tichá, příjemná paní, je terčem nadávek a urážek ze strany svého manžela, že kolegyně z posilovny je doma téměř denně bita...

Pokud vyjde na povrch jen jeden z takových případů, nejspíše se sami sebe ptáme, kolik lidí kolem nás trpí něčím podobným a my to nevidíme. Nejspíš si vyčítáme, že jsme asi nepochopili některý z oněch signálů a tiché volání o pomoc. Až potom se zamýšlíme nad tím, zda ta či ona reakce ze strany oběti byla nepřiměřená, zvláštní, a tak trochu podezřelá.⁶⁷

Je fakt, že ženy, které na toto téma oslovíme, jsou sice rády, že si toho konečně někdo všiml, je pro ně velmi podstatné zjistit, že si o ni a její bezpečnost někdo

⁶⁷ BUSKOTTE, Andrea. *Z pekla ven: žena v domácím násilí*. Computer Press 2008, 176 s. ISBN 8025117863, s.118,130.

dělá obavy, ale přesto reagují na každý pokus o navázání rozhovoru velice odtažitě, někdy až negativně.

Tento rozporuplný způsob chování má i své adekvátní vysvětlení. V nitru této ženy se okamžitě poté, co ji oslovíme, začnou bít dvě myšlenky, se kterými si v prvním momentě neví rady – stud a strach. Stud za to, jak žije, že dopustí, aby se s ní zacházelo tímto ponižujícím způsobem. A strach z toho, že se nakonec stejně všechno obrátí proti ní a celá situace bude ještě horší. Na druhé straně zde hraje roli obrovská potřeba se někomu svěřit. Touha po pochopení, pomoci a klidu. Dalším důvodem, že je žena v prvním momentě v podstatě neschopna reagovat a alespoň trochu se nám otevřít, je pravděpodobně ten, že jí ta dlouhá doba zneužívání a ponižování nabourala sebevědomí do té míry, že není schopna se s námi bavit na stejné úrovni a bojít se cokoliv říct.

Situace zneužívané ženy je opravdu strašná. Skutečně. Jenže tato žena v důsledku stresu a citového vyčerpání prostě není schopna reálně myslet. Její reakce jsou často protichůdné, nelogické a pro ostatní nepochopitelné. To však není příčinou násilí, je to následek násilí ale jeho vyústění.

Má-li žena někoho, kdo stojí při ní a o kom ví, že se na něj může za každých okolností obrátit, jí velice pomáhá, stabilizuje ji to a dodává potřebnou odvahu jednat. Str. 120 Ovšem pouze ona sama si musí rozhodnout, jaký život chce vést, a uvědomit si co vlastně chce. Zneužívaná žena je většinou mnoha věcmi velmi nejistá, netuší, jak má dát svůj život opět do pořádku a na této cestě hledá a pochopitelně i selhává.⁶⁸

3.5 Nedržte to v tajnosti, i když je to pro vás nesmírně těžké

Mnohé ženy se za násilné chování svého manžela, partnera či milence stydí a je jim velmi nepříjemné se o tom na veřejnosti bavit. To je na jedné straně pochopitelné, ovšem na druhé to celou věc velice komplikuje. Pokud vše drží v tajnosti, dávají násilníkovi volnou ruku a tím vlastně škodí sama sobě. Pachatel může beze strachu ve svém konání pokračovat a žena se stále více a více

⁶⁸ BUSKOTTE, Andrea. *Z pekla ven: žena v domácím násilí*. Computer Press 2008, 176 s. ISBN 8025117863, s.119,121,122.

izolujete. Pokud se tedy rozhodne vynést celou pravdu na povrch, vlastně si tím velmi pomůže. Rozhodně to bude znamenat více ochrany pro ni samotnou. Je pravda, že pokud žije v menším městě či na vesnici, zveřejnění jejich problémů může být pro ni nelehký úkol.

Ženy, které se potýkají s domácím násilím, tají své trápení z různých důvodů. Někdy proto, že mají strach z řečí a pomluv, nebo proto, že nechtějí svého partnera před sousedy či přáteli ztrapňovat. A někdy proto, že přes to všechno ještě v koutku své duše doufají, že je to pouhá dočasná fáze a všechno tohle peklo brzy pomine.

Některé ženy se bojí, že jim nikdo nebude věřit, nebo že jim stejně nikdo nepomůže (násilník by stejně s největší pravděpodobností vše obrátil proti ní a říkal o ní, že je lhářka.)

Existují však i takové případy, že i když si žena moc přeje se někomu se svým problémem svěřit, nemá k tomu v podstatě žádnou šanci.

Její partner totiž kontroluje veškerý její pohyb a snaží se zabránit situaci, aby se mohla s kýmkoliv pobavit mezi čtyřma očima. V takových případech se doporučuje vyhledat profesionální pomoc. Nejrozumnější je se svěřit praktickému lékaři k následnému provedení dalších opatření.⁶⁹

3.6 Zůstat nebo odejít, má to teď velice těžké a potřebuje mne....

To, že se pachatel bezprostředně po útoku snaží dát zase všechno do pořádku, ať už omluvami, kytičkami, či různými jinými prostředky, jen aby si získal nazpět přízeň své partnerky, je velice klasické chování provinilého muže. Nejpozději následující den prosí za odpuštění a přísahá, že to bylo naposledy. Někdy se možná i snaží obhájit se a vysvětlovat, proč se to vlastně všechno stalo. Problémy v práci, hádky se šéfem, neposedné a všetečné děti, nabourané auto a do toho všeho mu položí ještě tak nemístnou otázku? On už se prostě nemohl udržet pod kontrolou... Každá omluva způsobuje, že se žena cítí o něco klidněji. Vidí, že ho to mrzí, a opravdu pevně věří v to, že se nic podobného v budoucnu

⁶⁹ BUSKOTTE, Andrea. *Z pekla ven: žena v domácím násilí*. Computer Press 2008, 176 s. ISBN 8025117863, s.105,106.

už opakovat nebude. A pak se také snaží nedávat manželovi ani sebemenší důvod a podnět k tomu, aby mu zase ruply nervy. Snaží se udržet děti v klidu, když se tatínek vrací z práce, nadále se nevěnuje svým koníčkům, protože manželovi hrozně vadí, když večer není doma, přestane se stýkat se svými kolegy a přáteli, protože ho nechce opět vyprovokovat, a doufá, že to peklo skončí, když bude ještě o trochu více trpělivá.

Mnoho postižených žen se domnívá, že na celé věci nesou přinejmenším stejnou vinu jako jejich agresivní partner. Myslí si totiž, že ho pravděpodobně vyprovokovaly svým nevhodným chováním, v čemž je pachatel také pochopitelně velmi rád podporuje.

Když nebylo jídlo na stole včas, když se jí nechtělo jet s ním do supermarketu, když si dovolila nesouhlasit s jeho rodiči, nebo když nebyly děti v posteli na minutu přesně... A kdyby to všechno udělala jinak a lépe, nikdy by k fyzickému konfliktu nedošlo.

Láska a naděje, strach a závislost – to jsou jevy, díky kterým jsou podobné situace v podstatě bezvýchodné.

Je to vlastně pořád dokola. Pokud se jednou břehy prolomí, pokračuje to vždy naprosto totožně: muž se bude za své chování omlouvat a přísahat, že to bylo naposledy – a pak se to stane zase. Ženu uhodí po malicherném podnětu ještě brutálněji a bez větších zábran. Čím déle si žena všechno toto nechá líbit, tím horší pochopitelně je se z této těžké situace opět dopracovat k harmonickému vztahu. Ovšem násilí se nikdy nevytratí samo od sebe. A uvědomte si také, že pokud vás manžel uhodil jedenkrát, bude to s největší pravděpodobností ještě opakovat. Tedy v případě, že se nebudete bránit. Str. 85

Mnoho žen žije v tomto zmatku dlouhá léta. Sice doufají, ve změnu k lepšímu, ale zároveň se obávají, že jejich situace bude i nadále takto nepříznivá.

Možná se na nějakou dobu odstěhují k rodičům a budou se snažit opět od úplného začátku.⁷⁰

⁷⁰ BUSKOTTE, Andrea. *Z pekla ven: žena v domácím násilí*. Computer Press 2008, 176 s. ISBN 8025117863, s.83,84.

Postupně se totiž z euforie stává totální rezignace a obecně pozitivní nálady po každém usmíření se mění v čistou paniku a hrůzu. Navíc je každá žena čím dál pevněji přesvědčena o tom, že cokoliv, co udělá, se může obrátit proti ní. Například, když svého muže opustí, bude jí vyčteno, že všechno zbytečně dramatizuje a ničí rodinu. Pokud ale zůstane, bude si mnoho lidí s největší pravděpodobností myslet, že to vlastně tak hrozné asi nebude, když tedy u manžela stále zůstává...Nebo dokonce to, že je možná ona tou pravou příčinou jejich problémů a celé negativní situace v rodině.

Takovému citovému zmatku se odborně říká ambivalence. Ta je typická právě pro takové ženy, které v násilném prostředí žijí po dlouhou dobu. Zůstat a ve vztahu setrvat je na jednu stranu velmi bolestné a plné nejistoty, na druhou stranu je představa, že celý svůj život změní a manžela opustí, stejně tak nepředstavitelná. Ambivalence způsobuje, že je člověk v podstatě neschopen se rozhodnout.

Žena by si vlastně přála v manželském vztahu pokračovat, cítit se v bezpečí a koncentrovat se na pozitivní stránky jejich životů. Ovšem stejně tak často se u ní vyskytuje pocit, že už v této napjaté atmosféře nevydrží ani minutu a přestává v jejich lepší manželský život věřit. A pokud se ocitne v tomto mentálním rozpoložení, chce pochopitelně co nejrychleji pryč.

3.7 Slabá pozice obětí (poškozeného při uplatňování práva)

Bílý kruh bezpečí – příručka pro pomáhající profese

Slabá pozice poškozeného v právním slova smyslu je snad tím nejčastějším problémem obětí kriminality u nás. Promítá se totiž do psychologie jednání s poškozenými. Pro orgány činné v trestním řízení je důležitější pachatel, tento fakt se odráží i ve stylu jednání s obětí. Nemáme na mysli chyby pramenící z individuálního stylu jednání konkrétního policisty, státního zástupce, soudce atd. máme na mysli rolové chování, které je předepsáno. Důsledkem je hořký pocit poškozeného, že právně je vytlačen do pasivity a vyčkávání a psychologicky, lidsky není akceptován.⁷¹

⁷¹ VITOUŠKOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Příručka pro pomáhající profese*. Grada Publishing a.s., 2007, 192 s. ISBN 8024720140, s.47.

Tuto skutečnost vyjadřují oběti slovy, že se cítí slabé. Častěji však hovoří o hořkém pocitu bezmoci a ponížení. Je vhodné podotknout, že zážitek bezmoci patří k těm nejtrýznivějším pocitům obětí kriminality. Mnoho obětí s narůstající dobou od kritické události pociťuje, že je stát nechal na holičkách. Tento pocit není maličností, výrazně ovlivňuje kvalitu života oběti, a hlavně postoj k uplatňování práva.

V libovolné fázi viktimizace se objevuje problém související s vyhledáváním míst poskytujících obětem kriminality vhodnou intervenci a následnou péči.

3.8 Dostupnost kvalifikované psychologické péče

Systematická a odborná péče o oběti kriminálních činů není u nás snadno dostupná. Oběti jsou víceméně ponechány svému osudu, je na nich jak se s nečekanou a svévolnou vnější událostí vyrovnají.

3.9 Získávání právních informací a dostupnost právní podpory

Běžný občan není vybaven podrobnějšími znalostmi o trestním řízení. V pozici oběti obvykle nezná svoje práva a povinnosti. Najednou se ocitá v procesním postavení poškozeného a také svědka. Sice se mu dostane stručného poučení před výslechem od policejních orgánů, ale taková informace je nedostatečná. Rychle si obstarat srozumitelné a konkrétní právní informace vy užitečné pro vlastní situaci není jednoduché. Ve složitějších případech hledá oběť nejen informace, ale i faktickou právní podporu. Tu si, ale musí zajistit sama na vlastní náklady. Tím vznikají oběti, která trestný čin nespáchala, další finanční ztráty.⁷²

Viktimizace může u oběti odstartovat různé poruchy v prožívání a chování. Typické jsou například poruchy spánku, poruchy příjmu potravy, nutkavé vtírající se vzpomínky a myšlenky na čin, syndrom vyhýbání se (oběť se úporně a nápadně vyhýbá kontaktu se vším, co připomíná zločin), předrážděnost nebo velká únava. Ale u specifických viktimizačních syndromů se objevuje také sebepoškozování či dissociativní symptomy a kompulzivní stavy (nutkavé úkony). Důležité je, že takové potíže označujeme za normální reakci na nenormální situaci. Občas dochází k tomu, že oběti násilných trestných činů

⁷² VITOUŠKOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Příručka pro pomáhající profese*. Grada Publishing a.s., 2007, 192 s. ISBN 8024720140, s.47,48.

proti jejich lidské důstojnosti jsou označovány diagnostickými nálepkami typu úzkostná neuróza, deprese či hysterická reakce. Oběti pak mají pocit, že experti v pomáhajících profesích nepřihlíží k faktu viktimizace a dělají z nich blázný, zvláště když diagnostické nálepce odpovídá i terapie.

3.10 Mýty a předsudky o obětech domácího násilí

Násilí nemůžeme tolerovat a je lhostejné, zda jde o násilí mezi blízkými nebo cizími osobami, Násilí není a nemůže být nikdy soukromou záležitostí. Každý má právo na ochranu své důstojnosti, zdraví a života na veřejnosti i v privátu.

3.10.1 Mýtus černobílého vnímání aktérů domácího násilí

Násilná osoba může být např. na svém pracovišti vážený člověk. A naopak oběť může být v mnoha ohledech nedokonalá. Ani nedokonalost oběti však neospravedlňuje násilí. Nikdo nemá právo druhého týrat.

3.10.2 Mýtus o vině oběti

Oběť zřejmě provokuje svého partnera k násilným výbuchům. Pravdou je, že nikdo nemá právo svého partnera týrat násilím. Místo abychom se ptali, proč ji (jeho) uhodil, mějme na mysli, že nikdo nemá právo zraňovat důstojnost a zdraví blízké osoby.

3.11 Domácí násilí

Domácí násilí je definováno jako fyzické, psychické nebo sexuální týrání mezi blízkými osobami, ke kterému dochází opakovaně v soukromí a tím skrytě mimo kontrolu veřejnosti. Intenzita násilných incidentů se stupňuje a u obětí domácího násilí vede ke ztrátě schopnosti zastavit násilné incidenty a efektivně vyřešit narušený vztah. Str. 108 Domácí násilí začíná psychickým násilím, nejprve jsou útoky vedeny proti lidské důstojnosti, později proti lidskému zdraví a mohou vyústit v útoky proti lidskému životu.⁷³

⁷³ VITOUŠKOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Příručka pro pomáhající profese*. Grada Publishing a.s., 2007, 192 s. ISBN 8024720140, s.43,44,48

3.11.1 Útoky proti lidské důstojnosti sledují dva cíle

Sociálně izolovat oběť a minimalizovat její sebevědomí a sebeúctu. Tyto projevy lze ze strany oběti snadno zaměnit s projevy lásky. Postupně se ze slušně formovaných žádostí stávají pokyny a rozkazy. O pravidlech společného soužití se násilná osoba nedohaduje, ale určuje je, jak budou vypadat. Názor druhé osoby jí nezajímá, často bývá přítomna také chronická žárlivost. Neuposlechnutí pokynů je podmíněno výhrůžkou sankcí, které v pozdějším stádiu mohou být realizovány. Nadužívání alkoholu nebo jiná závislost na straně násilné osoby jsou rizikové faktory rychlé eskalace násilí. Ve stadiu útoků proti lidské důstojnosti násilná osoba svou oběť opakovaně hrubě uráží, ponižuje, zesměšňuje, omezuje.

V tomto stádiu se nedoporučuje podceňovat riziko rozvoje vážnějšího domácího násilí. Pokud není domácí násilí v raném stádiu rozpoznáno a ohrožená osoba nevyhledá pomoc, stupňuje se a pokračuje ve formě násilí fyzického, směřuje proti lidskému zdraví a životu.

Domácí násilí je násilím, ke kterému dochází mezi osobami ve vztahu a kde důležitým identifikačním znakem jsou jasné role. Vždy je jen jedna osoba týrána, tj. je osobou ohroženou, a druhá osoba ubližuje, tj. je osobou násilnou. Domácí násilí není vyprovokováno obětí, nemá žádný racionální důvod.

Osoba ohrožená domácím násilím často trpí takovým strachem z jeho opakování, který ochromuje její schopnost vyhledat pomoc a učinit něco pro svou záchranu.

Oběť domácího násilí se odnaučí vyjadřovat přímo své pocity. Disociací otupuje prožívání emocí, chrání se tak před prožíváním bolesti. Může se jednat o úplné vymazání citů o hraniční ztrátu paměti, v extrémní podobě se může jednat o mnohočetnou osobnost. Oběť domácího násilí popírá vážnost incidentů, je to forma její iluzorní obrany.⁷⁴

⁷⁴ VITOUŠKOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Příručka pro pomáhající profese*. Grada Publishing a.s., 2007, 192 s. ISBN 8024720140, s.109,110.

Dalšími výraznými znaky jsou přílišná ochota vyhovět druhým (oběť souhlasí bezvýhradně se vším, co je jí nahráváno) a naučená bezmoc (oběť komentuje navrhovaná opatření s tím, že stejně nic nemá cenu a ani se nic nezmění).

Neustálým přizpůsobováním se aktuální situaci, kdy se oběť svým chováním snaží nevyvolat výbuch zlosti a nové násilí, platí tu nejdražší daň za soužití a násilnou osobou. Str. 110

3.12 POMOC OBĚTEM

3.12.1 Zpracování pocitu viny

Téměř každá oběť se v různých fázích viktimizace zabývá otázkou, proč se trestný čin přihodil právě jí. Snaží se najít racionální vysvětlení události, která uspokojivé logické zdůvodnění ani nemá. Oběť pak sahá k různým obranným mechanismům. V rámci pochodů atribuce se uchyluje k sebeobviňování. Ať už má sebeobviňování jakoukoli konkrétní podobu, je vhodné oběť vyslechnout a nabízet jí alternativní pohledy. Členové rodiny by mely v komunikaci dát oběti jasně najevo, že ona trestný čin nespáchala.

Jasně a srozumitelné sdělení, že za to, co se stalo, je zodpovědný pachatel, může pomoci oběti při hledání nové sebejistoty.

Některé oběti se stále znovu a znovu vracejí k průběhu trestného činu. Promítají si ho jako film a trápí se tím, jak v krizové situaci zareagovaly. Vyčítají si, že se měly zachovat jinak. Takové výčitky mohou být z pohledu vnějšího pozorovatele srozumitelné, jindy těžko pochopitelné.

I s výčitkami oběti je třeba citlivě pracovat. Není vhodné je zlehčovat či bagatelizovat výroky typu to je blbost, nemysli na to, oběti nepomohou.⁷⁵

3.12.2 Normalizace následků viktimizace

Viktimizace může v oběti odstartovat různé poruchy v prožívání a chování. Typické jsou například poruchy spánku, poruchy příjmu potravy, nutkavé vtírající se vzpomínky a myšlenky na čin, příznaky vyhýbání se, předrážděnost nebo velká únava atd. Důležité je, aby rodina oběti věděla, že takové chování

⁷⁵ VITOUŠKOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Příručka pro pomáhající profese*. Grada Publishing a.s., 2007, 192 s. ISBN 8024720140, s.127.

je normální reakcí na nenormální situaci. Je-li oběť vystrašená tím co se s ní děje, je na místě jí uklidnit. Někdy stačí ujištění blízkých či přátel o tom, že popsané potíže jsou způsobeny otřesným zážitkem. Potíže a různé příznaky, kterými oběť trpí by měly časem slábnout. Přetrvávají-li v nezměněné intenzitě či naopak sílí, je vhodné myslet na odbornou psychologickou pomoc. I v tomto může rodina sehrát pozitivní roli.

3.12.3 Obnova pocitu bezpečí a schopnosti důvěřovat

Schopnost přiměřeně důvěřovat sobě a svému okolí je důležitým znakem každého duševně vyrovnaného člověka. K normálnímu životu potřebujeme do určité míry důvěřovat svým přátelům, známým, ale i neznámým lidem. Žijeme s tím, že náš svět je v podstatě uspořádaný, relativně bezpečný a konec konců předvídatelný. Všechny tyto přirozené předpoklady jsou prožitkem kriminálního útoku silně otřeseny. Pocit důvěry bývá ochromen a svět a lidé v něm se začínají jevit jako nepředvídatelní, nesrozumitelní a schopni bezdůvodně škodit. Následkem toho se oběť uzavírá doma, omezuje každodenní vycházky i své sociální kontakty.

3.12.4 Podpora vyjadřování emocí

Viktimizace je pro většinu obětí silný zážitek, který vyvolává intenzivní emoce. Emoce přinášejí nejen vnitřní uvědomované stavy pocitů, jako je strach, vztek, nebo smutek. Jsou spojeny také s fyziologickými pochody, které se projevují v tělových stavech a změnách. Ventilováním prožívaných emocí dochází ke spotřebování naměstnané negativní energie. Tím, že oběť může o svých zážitcích hovořit, dochází k uvolnění, energie vázaná na kritické vzpomínky slábne, až postupně zcela zmizí. V kontaktu s obětí si můžeme všimnout, že těsně po trestném činu oběť pro silné emoce není schopna ani své líčení dokončit. Pláče již po prvních větách. Při opakovaném popisování už dojde dál, emoce ji přemohou mnohem později.⁷⁶

Tak jak probíhá zpracování viktimizace, emoce utichají. Nakonec je oběť schopna vylíčit, co zažila, aniž by pro silné rozrušení nebyla schopna svůj příběh

⁷⁶ VITOUŠKOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Příručka pro pomáhající profese*. Grada Publishing a.s., 2007, 192 s. ISBN 8024720140, s.128.

dokončit. To je známka, že oběť přijala trestný čin jako nezměnitelný fakt a vyrovnala se s jeho traumatizačním nábojem. Ventilování emocí je tedy základní podmínkou pro zpracování dopadů trestného činu. Oběť se musí vyplakat, vykřičet. K tomu potřebuje důvěryhodného člověka, který s ní projde procesem ventilace.

3.12.5 Obnova víry ve vlastní schopnosti (obnova iluze kontroly)

Duševně stabilní člověk má pocit, že jeho aktivity mají smysl a že může svůj osud do určité míry regulovat. Počítáme s tím, že jsme schopni ovlivnit to, co se kolem nás děje. Oběť zpravidla o tyto jistoty přichází. Pocit vlastní autonomie je narušen. Dosavadní náhled na sebe a na okolí je rozpadlá. Oběť musí prolomené iluze a mentální mapy přeskládat. V tom jí může rodina výrazně pomoci. Rodina by měla fungovat jako místo bezvýhradného bezpečí a podpory, kde může oběť projít všemi přirozenými fázemi vyrovnání se s prožitým traumatem.

K obnově víry ve vlastní schopnosti přispívá jednak podněcování aktivity (ukládání drobných úkolů a činností, které oběť určitě zvládne) a dále podpora těch aktivit, do kterých má oběť chuť.⁷⁷

3.12.6 Podpora při řešení hlavních problémů oběti

Pozitivní roli mohou blízké osoby i přátelé sehrát tím, že podporují oběť při řešení těch problémů, které momentálně vnímá jako hlavní. Může jít například o různé formy asistence. Konkrétním příkladem může být doprovod oběti, která jde na policii podat trestní oznámení. Při různých vyšetřovacích úkonech, od výslechu počínaje a rekognicí konče, se oběť ocitá v novém, cizím prostředí. Je pro ni vždy posilující, jestliže ji doprovází někdo, komu věří a na koho se může spolehnout. Vedle asistence může okolí oběti výrazně pomoci při vyhledávání potřebných informací. Informace k právním otázkám, ale i informace o sociálních službách, jestli psychologické intervenci snáze

⁷⁷ VITOUŠKOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Příručka pro pomáhající profese*. Grada Publishing a.s., 2007, 192 s. ISBN 8024720140, s.128,129.

obstarávají osoby, které nejsou přímo zasaženi trestným činem, mají však motivaci oběti pomoci.

Chování členů rodiny je pro překonání viktimizace důležitým faktorem. Blízké osoby však mohou fungovat jako účinná podpora jen tehdy, jestliže samy nejsou trestným činem traumatizována. Typickým příkladem takových nepřímých obětí jsou partneři znásilněných žen. Ačkoliv se sami nestali obětí, mají značné problémy zpracovat viktimizaci své partnerky. Není výjimkou, že žena reaguje na kritický zážitek sníženou sexuální aktivitou a partner naopak hypersexualitou. Důsledkem jsou sekundární vztahové problémy, které mohou vést i k partnerské krizi. V takových případech, kdy trestný čin nepřímo poškodil i blízké osoby a hrozí krize rodiny, je vhodné včas vyhledat péči odborníků.

3.12.7 Psychologická intervence

V psychologické intervenci poskytované obětem trestných činů platí základní zásady a principy krizové intervence. Za závazné je třeba považovat zejména postupy doporučené pro krizovou intervenci vůči osobám, které procházejí náhlou, nečekanou situační krizí. K těm patří oběti zločinu, přírodních neštěstí i katastrof způsobených lidmi, například teroristické útoky.

3.13 Oběť v akutním stavu těsně po činu

Napadení pachatelem je traumatická událost, která se vymyká zátěži, na níž je lidská psychika vystavěna. Radikálně zraňuje psychickou integritu, protože zásadně mění

- životní situaci;
- způsob, jakým prožíváme vztahy s druhými lidmi;
- vztah k vlastnímu tělu a k fyzické existenci;
- vnímání vlastních možností ovlivňovat a kontrolovat svůj život.⁷⁸

Jestliže nejsou taková psychická zranění včas a správně ošetřena, mohou v dalším životě oběti vzniknout různé tělesné, psychické i sociální potíže či poruchy. Důležitou roli hraje již doba těsně po kritické události, neboť právě

⁷⁸ VITOUŠKOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Příručka pro pomáhající profese*. Grada Publishing a.s., 2007, 192 s. ISBN 8024720140, s.130,131.

v tomto čase jsou oběti značně sugestivní a současně velmi křehké. To je také důvod, proč se v poslední době intenzivně rozvíjejí psychologie neodkladné péče. Přitom se rozlišují dvě oblasti: první psychologická pomoc a dále terapie akutního traumatu. Psychologická první

pomoc probíhá přímo na místě tísně a poskytují jí přivolaní psychologové, ale také ostatní profesionálové na místě, jako lékaři, policisté a další členové záchranných složek. Terapie akutního traumatu je již věcí specialistů a může začít zhruba dva dny po incidentu či v průběhu několika navazujících týdnů. V obou případech se sledují stejné cíle. Psychologická pomoc na místě i následná terapie akutního traumatu směřují k psychické stabilizaci oběti, ke zmírnování stresových stavů a příznaků. Usilují o nastartování přirozených pochodů zpracování zážitků a zaměřují se na povzbuzení vlastních sil oběti. Jak pro první psychologickou pomoc, tak pro terapii akutního traumatu jsou dnes vypracovány specifické postupy.

3.13.1 Zásady a doporučení pro psychologickou pomoc v prvním kontaktu s obětí

Těsně po kritické události se oběti nacházejí ve stavu šoku. Jsou psychicky rozházené, jejich psychika je roztříštěná a to, co se stalo, nemohou uchopit. Ztratili půdu pod nohama. Z pohledu traumatizovaných osob jde tedy nejdříve o to, ukončit či odvrátit jejich pocit totální bezmoci, vydání napospas nějaké přetrvávající hrozbě. Do prožívání postižených osob by se měl nejdříve vrátit pocit bezpečí, a to jak ve smyslu vnější jistoty (už mi nic nehrozí), tak vnitřní jistoty (mám možnost se rozhodnout a jednat, mám nějakou kontrolu nad sebou i situací) obnova iluzí kontroly je základem pochodů stabilizace.⁷⁹

Psychologická první pomoc se opírá o tři základní prvky:

- informace;
- intervence;
- identifikace rizikových osob;

⁷⁹ VITOUŠKOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Příručka pro pomáhající profese*. Grada Publishing a.s., 2007, 192 s. ISBN 8024720140, s.131,132.

3.13.2 Oběť ve stabilizovaném stavu v různých fázích po činu

V poradnách Bílého kruhu bezpečí dochází mimo jiné i k velice náročným poradenským situacím, kdy oběť nedokáže zformulovat svou zakázku anebo je zločinem silně traumatizována. Velice náročná je pomoc obětem, které se staly obětí úmyslného násilí. K typickým představitelům této skupiny patří oběti přepadení, oběti znásilnění, oběti domácího násilí a pozůstalí.

Tyto oběti bývají trestným činem po psychické stránce nejvíce zasaženy. Emocionální rány jsou téměř vždy hrozivější než případná fyzická zranění.

Psychologická pomoc vychází z následujících zásad:

- podpořit ventilaci emocí;
- normalizovat následky trestného činu;
- podpořit ozdravné pochody, například cestou překontextování příběhu oběti;
- poskytovat informace;
- mobilizovat vlastní zdroje oběti a návrat ke všednímu dnu (orientace na budoucnost).

Orientace na budoucnost je důležitá zejména u těch obětí, které zůstávají mentálně viset u některých aspektů trestného činu anebo jeho vyšetřování, které jsou svou povahou definitivní, nezměnitelné anebo neovlivnitelné. Oběti pak investují svou energii do hledání řešení, která nemohou fungovat.⁸⁰

Efektivní psychologická pomoc zejména v kontaktu s obětí nejen násilných trestných činů dále využívá následující kroky:

3.13.3 Od oběti k survivorovi (přeživšímu)

Psychologicky vzato jde v podstatě o změnu nazírání traumatického zážitku v mysli oběti. Stát se obětí anebo stát se přeživším představuje zjevně zcela jinou psychologickou hodnotu. Zatímco pozice oběti evokuje slabost, pasivitu a poškozování, stimuluje pozice přeživšího spíše pozitivní hodnoty, jako

⁸⁰ VITOUŠKOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Příručka pro pomáhající profese*. Grada Publishing a.s., 2007, 192 s. ISBN 8024720140, s.135.

schopnost přestát krizi, nepodlehout, obstát. Podaří-li se v konkrétním případě změnit postoj osoby poškozené násilným trestným činem tímto směrem, je učiněn rozhodující krok k jejímu návratu do plnohodnotného života. Všechny dále zmiňované body jsou vlastně konkrétnějšími postupy, jak docílit této změny perspektivy nazírání.

3.13.4 Na trauma orientovaná terapie

Účinná péče o oběti násilí musí být zaměřena přímo na jejich viktimizaci, to je na to co prožily a co je také zdrojem současných problémů a poruch v chování a prožívání. Proto je vhodné již v prvním kontaktu s obětí kriminality zaměřit se přímo na kritické momenty zločinu a použít techniku vyprávění svého příběhu.

3.13.5 Restaurování příběhu kontroly

Účinná pomoc musí směřovat k obnovení víry ve vlastní schopnosti a k obnovení důvěry ve vlastní moc., ovlivňovat v určité míře situace, do kterých se v životě dostáváme. Právě tento pocit kontroly je klíčovým bodem viktimologické intervence. K jeho obnově nejlépe vede interview o myšlenkách a pocitech, které oběť zažívala v průběhu interakce s pachatelem. Téměř vždy umožňuje jejich rozklíčování nalézt momenty, které lze využít pro obnovu iluzí o vlastní potenci. Takovým momentem může být například fakt, že se oběť intuitivně stavěla jako mrtvá a tím si zachránila život.

Pocit kontroly lze podporovat i informacemi o bezpečném chování v krizových situacích a zvyšováním vnímavosti na signály ohrožení.⁸¹

3.13.6 Terapie zjevných následků traumatu

Účinná viktimologická intervence se musí zabývat skutečnými, zjevnými problémy obětí násilí. Jejich léčba ovšem vyžaduje specifické postupy. Jako ilustraci lze uvést jeden z typických problémů obětí násilí, a to tak zvaný symptom vyhýbání se. Jde o tendenci vyhýbat se podnětům, místům a situacím, které připomínají trestný čin. Oběť například ukončí pracovní poměr,

⁸¹ VITOUŠKOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Příručka pro pomáhající profese*. Grada Publishing a.s., 2007, 192 s. ISBN 8024720140, s.135,136.

aby nemusela pobývat na pracovišti, kde byla napadena. Tím ale naopak udržuje svůj strach v chodu, protože se zbavuje možnosti, jak se ho opět odnaučit. Produktivní a léčebná je v tomto ohledu specifická technika, návratu do kritických událostí, a to buď v symbolické podobě (oběť je schopna shlédnout fotodokumentaci z místa), anebo reálně (návštěva místa události).

3.13.7 Aktivně naslouchat a zjišťovat hlavní problém

Na trestný čin nelze nikdy zapomenout. Jádrem psychologické podpory je proto povzbuzení klienta k tomu, aby svůj otřesný zážitek přijal a emocionálně zpracoval. Nejlepší a neúčinnější prostředky pro povzbuzení napoví klient sám. Při pozorném naslouchání oběti se brzy objeví zraněná místa a rány, ale také jeho silné stránky.

Zejména u obětí domácího násilí lze pro povzbuzení sebevědomí využít zjevné přednosti oběti, ať již jde o zevnějšek, povahové rysy nebo faktické schopnosti. A podporovat chuť experimentovat s chováním: *Co se stane, když se zítra již nenecháte takto ponižovat...*

3.13.8 Strategie malých krůčků

Sotva se lze ubránit lidskému pohnutí, je-li oběť ztrápená a je-li její příběh zvláště tragický a dojmavý. Takové okolnosti stimulují obyčejný lidský soucit, osobní pohnutí. Tyto emoce jsou přirozené a nevyhne se jim ani profesionální poradce. Tváří v tvář oběti je důležité, aby poradce projevy vlastního soucitu a pohnutí tlumil. Nechá-li se v tomto ohledu strhnout, klientovi spíše ublíží, než pomůže. Zdrčený a emocionální poradce je takřka k ničemu, jen utvrzuje oběť v tom, že její situace je katastrofální a tragická.

V poradenské místnosti musí každý poradce věřit, že v každé situaci existuje nějaké dobré východisko, i když svět není zdaleka jen laskavý a spravedlivý prostor. Zejména u obětí domácího násilí je vhodné neposilovat záchvaty sebelítosti, a to ani slovně, ani neverbální komunikací, například účastenským výrazem lítosti a nakloněním k oběti.⁸²

⁸² VITOUŠKOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Příručka pro pomáhající profese*. Grada Publishing a.s., 2007, 192 s. ISBN 8024720140, s.136-139.

Hrozí totiž nebezpečí, že zbytek poradenské doby stráví poradce u jalového nářku nad těžkým údělem oběti. Psychologická podpora se tím úplně vytrácí. V takových zdánlivě bezvýhodných okamžicích je možné uplatnit zásadu malých krůčků. Opírá se o přesvědčení, že vždy existují třeba nepatrné, velmi drobné, ale zcela konkrétní krůčky, kterými může oběť sama zahájit dlouhou a vůbec ne snadnou cestu k ukončení trápení. Malé krůčky v podstatě obnášejí takové akce, které může oběť okamžitě realizovat a které posílí její sebedůvěru. Tím se oběť učí novým, jiným způsobům chování, učí se jinak a lépe zvládat svoje trauma.

I v těch nejzoufalejších situacích se osvědčuje postup nazvaný, změna perspektivy. Společně s obětí nazíráme na její příběh z různých pohledů, třeba očima jiné osoby atd. Dobře funguje i postup nazvaný překontextování traumatickému zážitku se snažíme společně s obětí dát jiný smysl než ten, který oběť doposavad vnímala. U obětí domácího násilí například odbouráváme falešný stud – týraná žena se nemusí hanbit za hulvátské chování partnera, stydět se může jen ten, kdo se ostudně chová.

Změna náhledu na vlastní tíživou situaci je rovněž malým krůčkem. Někdy až překvapí, jak moc tyto mentální postupy oběti pomohou. *Do poradny přišla uplakaná a vnitřně vyhaslá osůbka a odchází jedinec, který je připraven alespoň o své situaci přemýšlet a věřit, že má východiska.*

3.14 Vaše právo

Jedná se o velice přehlednou publikaci autorek Veroniky Ježkové a Jiřiny Pokorné aktualizovanou v roce 2020, kde radí, jak postupovat, cítí-li se osoba ohrožena, a dále pomáhá orientovat se alespoň základně v právní a sociální problematice týkající se ochrany před domácím násilím. Zejména chce ukázat, na koho se v krizové situaci obrátit, jak je možno uplatňovat svá práva i práva dětí garantovaná nejen Listinou práv a svobod.⁸³

⁸³ JEŽKOVÁ, Veronika. VOŇKOVÁ, Jiřina. POKORNÁ, Dana. *Vaše právo: první právní pomoc ženám, obětem domácího násilí*. ProFem 2020, 118 s., ISBN 978-80-907512-2-4, https://www.profem.cz/shared/clanky/535/VasePravo-20_web.pdf, s.8.

4 DŮSTOJNOST, MORÁLNÍ JEDNÁNÍ V POLICEJNÍ PRAXI

V knize policejní psychologie Ludmila Čírtková uvádí, že Viktimizace je proces poškozování oběti, který se dá rozdělit na Primární, sekundární a terciální viktimizaci.

4.1 Sekundární viktimizace

Je to újma vznikající v důsledku reakcí formálních instancí sociální kontroly nebo neformálního sociálního okolí, například druhotné psychické poškozování oběti tím, jak na událost reaguje okolí nebo traumatizující projednávání věci před soudem.

Zdrojem sekundární viktimizace může být samozřejmě i nevhodné jednání policistů, a to zejména necitlivý a netaktní přístup, nevhodná komunikace, nesrozumitelné vysvětlení dalšího průběhu vyšetřování. Policisté by proto měli mít vždy na zřeteli, že oběť trestný čin nespáchala.

V průběhu sekundární viktimizace dochází z psychologického hlediska k takzvaným sekundárním ránám. Přestože jim z právního pohledu chybí výraznější materiální znaky, má se v současnosti zato, že mohou zraňovat krutějším způsobem než rány primární. Nejčastěji se uvádí, že sekundární rány jsou tvořeny následujícími pocity.

4.1.1 Pocit nespravedlnosti

Mnoho okolností v průběhu vyšetřování a soudního projednávání věci může oběť trápit a vyvolávat v ní pocit nespravedlnosti, například nedostatek informací, opožděné či odkládané soudní jednání, vyšetřování pachatele na svobodě, shovívavé tresty nebo podmíněné odsouzení.

4.1.2 Pocit nedůstojnosti

Oběti často strádají pocitem ponížení a ztráty lidské důstojnosti. Může se jednat o důsledek necitlivě vedeného výslechu nebo senzacechtivého přístupu masových médií. Pocit ponížení může, rovněž posilovat nevhodná reakce blízkého okolí. Výzkumy potvrdily všeobecnou tendenci lidí vyhýbat⁸⁴

⁸⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. Portál 2000, 254 s. ISBN 8071784753, s.214

se kontaktům s poškozeným a oběťmi trestných činů. Tato tendence je spojená s implicitní laickou teorií o tom, že oběť nese nějakým způsobem vinu na tom, co se jí přihodilo, například nebyla dostatečně opatrná Str. 215, byla příliš nápadná svým způsobem života. Tento stereotyp o podílu na zavinění má svoji psychologickou funkci. Umožňuje totiž utišit svědomí lidí kolem. Jestliže oběť může alespoň částečně a třeba i nepřímo za to, co se jí přihodilo, nemusí se slušný člověk trápit soucitem k ní a prožívat bolest ze ztrát a újmy, která oběť postihla.

4.1.3 Pozice izolace

Navazuje na uvedený mýtus o spolu podílu oběti na její viktimizaci. Pocit izolace je prožitkovým důsledkem změn, které prodělávají vztahy v bezprostředním sociálním okolí, v rodině, na pracovišti, v místě bydliště. Dosavadní postoj lidí k jedincům, kteří se stali obětí trestného činu, se často mění, kontakty řídnu, z chování se vytrácejí přirozenost a stává se strojené. Bývá patrná tendence se kontaktům s obětí spíše vyhýbat. Postižený tyto změny citlivě registruje a trpí pocity izolace a osamocení. V konečném efektu se poškozený jedinec utvrzuje v dojmu, že jej kritická událost bytostně změnila, že je jiný, než dříve býval. Prožívá vnitřní psychickou dezintegraci, která zpětně vyvolává nepříjemné pocity v těch, jež jsou s postiženým v kontaktu a snaží se mu pomoci.

Jednání s člověkem, který zakusil krizový zážitek, je obecně vzato velmi náročné. I policisté prožívají tyto situace jako stresující. Sdělování nepříjemných zpráv, první kontakt s obětí či poškozeným představují profesionální situace, kdy je zapotřebí citlivě volit správný psychologický přístup. Psychologická doporučení pro jednání s oběťmi trestných činů se vztahují na verbální a nonverbální komunikaci jednajícího policisty. Nonverbální komunikaci je přitom přisuzován zvláštní význam. Zejména na počátku jednání s člověkem, bezprostředně po kritické události, je nonverbální komunikace velmi důležitá.⁸⁵

4.2 Vyjadřování policistů

Policisté jsou vázáni k nestrannosti. Z psychologického hlediska je však rozdíl mezi nestranným a neosobním přístupem. I při objektivním nestranném přístupu

⁸⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. Portál 2000, 254 s. ISBN 8071784753, s.216-236.

může policista sdělit určité pocity, kterými potvrzuje roli citlivého člověka. Výrok *je mi líto co se stalo*, nikterak neporušuje zásadu nestrannosti, a přitom usnadňuje komunikaci s obětí. Existují situace, kdy se policista musí dotazovat na věci, které jsou obvykle pro každého člověka trapné a nepříjemné. Samotné konstatování této skutečnosti může usnadnit probírání takových otázek, například *Musím Vám nyní položit několik otázek. Pravděpodobně vám to nebude příjemné. Ani mě to není příjemné. Není jich však mnoho a budu postupovat šetrně.*

4.3 Výchovné působení

Viktimologická prevence z knihy *Oběti trestných činů* od Martiny Velikovské

Je pravda, že odklon společnosti od morálních a duchovních hodnot, převaha konzumního způsobu života, vysoká tolerance vůči sociálně patologickým jevům ve společnosti nepomáhají například již dětem k jasnému rozlišování mezi tím, co je špatné a co dobré, co již ohrožuje a co může být tolerováno. Jak mediální násilí, tak pornografie snižují citlivost dětí ke kultuře, oslabí smysl pro kázeň a řád, pro hodnotné a čisté vztahy, pro duchovní dimenzi života.

4.4 Jednání s obětí trestného činu

Kontakt policistů či jiných osob s oběťmi trestných činů je velmi náročný a stresující pro obě zúčastněné strany. Především pak prvnímu setkání bezprostředně po kritické události je přisuzován zvláštní význam. Je důležité, aby tato počáteční jednání byla profesionální, ale přitom citlivá. Vhodným způsobem chování lze nejen získat důvěru oběti, ale zjistit od ní potřebné informace, poskytnout jí klid a bezpečí a zabraňovat tak další viktimizaci.⁸⁶

Síla veškerého konání policisty tkví v jednoduchosti, jeho profesionální etické úrovni, osobitosti a jeho projeveném zájmu. Je třeba stavět na tom, že při rozhovoru má náš protějšek tendenci zrcadlit formu našich sdělení, tj. přejímat klid a stabilitu plynoucí z naší řeči těla, výšky tónu hlasu, mluvního tempa, dechové frekvence apod., a zaměřovat se na naše slova obsahující záporny nebo negativní konotace.

⁸⁶ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů*. Grada Publishing, a.s., 2016, 168 s. ISBN 802474849, 117,124,125.

4.5 Problémy spojené s výkonem pomáhajících profesí

Pojednání z knihy *Etika pro pomáhající profese*, Jiří Jankovský.

Výkon pomáhajících profesí může být spojen s celou řadou obtíží, problémů a zklamání. Služba druhým vyžaduje od těch, kteří ji hodlají poskytovat, určité osobní dispozice, vzdělání a mnohdy i ochotu přinášet oběti, ale ne ve smyslu obětovat se.

Povolání zaměřené na práci s lidmi nelze totiž s úspěchem vykonávat, aniž by při tom nebyly respektovány určité etické zásady. Dalším neméně důležitým předpokladem k jejich výkonu je také ochota ke službě druhým a afiliace (pozitivní vztah k lidem – láska).

Jedná se tedy o povolání, k jejichž výkonu je zapotřebí vedle specifických znalostí, zkušeností a dovedností ještě něco navíc.

Předpokládají totiž ryzost charakteru, mravní čistotu a vědomí odpovědnosti vůči vyššímu mravnímu řádu. (T. Halík, 1993, s. 17).

Některá pomáhající povolání mají formulovány základní požadavky na představitele příslušné profese v profesním etickém kodexu. Poměrně značné nároky kladené na pomáhající profese však mohou představovat pro některé pracovníky nepřiměřenou zátěž, jež může vést až k naprostému vyčerpání, resp. vyhoření, vyhaslosti či vyprahlosti.

Syndrom vyhoření se projevuje fyzickým, emocionálním a mentálním vyčerpáním a vše je v zásadě důsledkem chronické zátěže spojené s dlouhodobým nasazením pro jiné lidi. Můžeme proto říci, že se s ním setkáváme především u těch pracovníků, kteří ve svém zaměstnání přicházejí profesionálně do osobního kontaktu s jinými lidmi.⁸⁷

Syndrom vyhoření představuje celou řadu příznaků projevujících se zpravidla ztrátou elánu, radosti ze života, a především energie a nadšení potřebných při výkonu profese. Postupně u nich dochází k celkové stagnaci a rezignaci. Takový člověk je frustrován, reaguje předrážděností, depresivním jednáním,

⁸⁷ JANKOVSKÝ, Jiří. *Etika pro pomáhající profese*. Praha, Tritron 2003, 233 s. ISBN 8072543296, s.171,172.

apatií, anxiétou, nedůvěřivostí až cynismem, což jej vede zcela přirozeně až k celkovému vyčerpání. V zásadě se jedná o chronický stres.

Velice alarmující situace nastává, kdy pracovník naprosto rezignuje a tento problém nevyřeší např. odchodem ze zaměstnání, nebo nezmění pracovní pozice, ale s největší pravděpodobností díky své pohodlnosti nechce měnit dosavadní životní způsob a preferuje jistotu, kterou mu skýtá jeho pracovní místo. Postupně u něj dochází k nežádoucí profesionální deformaci, již trpí jednak on sám, ale i jeho okolí. Pracuje-li v týmu, narušuje jeho vzájemnou koordinaci a kooperaci, tím se postupně dostává na jeho okraj, až nakonec stojí zcela stranou (nemá co by nabídl).⁸⁸

⁸⁸ JANKOVSKÝ, Jiří. *Etika pro pomáhající profese*. Praha, Tritron 2003, 233 s. ISBN 8072543296, s.172,177.

5 ZACHOVÁNÍ DŮSTOJNOSTI PŘI POSKYTOVÁNÍ POMOCI OBĚTEM TRESTNÝCH ČINŮ

5.1 Rizika sekundární viktimizace daná subjekty trestního řízení

O tomto pojednává Martina Velikovská ve své knize *Psychologie obětí trestných činů*.

Na rozdíl od obhájců, svědků a někdy i médií by ostatní účastníci trestního řízení, zejména pak orgány činné v trestním řízení, měli mít zájem na tom, aby oběť netraumatizovali svým nevhodným přístupem a aby se její stav ještě dále nezhoršoval. Je nutností, aby při každodenním rozhodování policisté, státní zástupci, probační úředníci apod., věnovali patřičnou pozornost zájmům obětí stejně, jako berou ohled na práva veřejnosti a pachatelů. Je to nutné a očekávané nejen z morálního hlediska, ale pragmatického hlediska. Pokud bude oběť dále destabilizována, hrozí riziko, že se skutek pro absenci její spolupráce neobjasní.

5.1.1 Jednání policistů

V tomto ohledu se nejvíce apeluje na vhodné jednání policistů, neboť ti bývají první instancí, s níž se oběť po oznámení trestného činu dostává do kontaktu. Zdůrazňuje se především jejich citlivý a taktický přístup, srozumitelné vysvětlení průběhu vyšetřování, důvodu kladení nejrůznějších otázek, vhodná komunikace při jednotlivých úkonech trestního řízení. Oběť může mnoho policejních úkonů a intimních otázek, byť citlivě položených, vnímat jako zbytečné a ponižující, proto by jí měla být nutnost jejich použití a zařazení objasněna. Zároveň by měl policista zabránit zbytečným kontaktům oběti s pachatelem, byť neúmyslným, či další traumatizaci oběti v důsledku opakovaných výpovědí.⁸⁹

Jedno z mnoha problematických míst oběti spočívá v tom, že vystupuje často v trestním řízení jako svědek a tím se stává pro orgány činné v trestním řízení nezastupitelným zdrojem informací. Kromě pachatele bývá jedinou osobou, která

⁸⁹ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů*. Grada Publishing, a.s., 2016, 168 s. ISBN 802474849, s.74.

byla na místě činu a může tak pomoci objasnit, jak k trestnému činu došlo, jak jednání pachatele probíhalo a co se dělo po trestném činu. Poškozený je tedy v danou chvíli na jednu stranu osobou, která má za sebou traumatizující událost a na niž by se měl brát ohled, jenž vyžaduje co nejšetnější přístup. Na druhou stranu je oběť pokladnicí důkazů, které mohou věci objasnit. Oběť proto nesmí být vyslychající osobou v žádném případě chápána jen jako nositel důkazů a zdroj dalších věcných důkazů, jak se nezřídka stává. Postavení, které by oběť měla mít, nesmí být poškozenému odpíráno z toho důvodu, že v trestním řízení vystupuje zároveň jako svědek. Psychologický stres během trestního řízení představuje rozhodující proměnou celého procesu. Situace kolem svědectví, konfrontace s pachatelem a přítomnost dalších osob podílejících se na úkonech trestního řízení jsou často citované jako zvláště stresující.

5.1.2 Prostředí

Prostředí, ve kterém probíhá výslech oběti, může mít na její psychický stav také významný vliv. Nehostinné, spíše spoře vybavené a chladné policejní kanceláře, nepůsobí na trestným činem zraněného člověka příliš přívětivě.

5.1.3 Poskytování informací

V souvislosti s orgány činnými v trestním řízení nelze opomenout nedostatečné poskytování informací oběti, která ji může postavit do krajně nepříjemných situací, například opětovného, a hlavně nenadálého kontaktu s pachatelem.

Pokud už jsou informace poškozeným poskytovány, je nutné je vícekrát opakovat a přesvědčit si, že si jsou sdělovaných skutečností skutečně vědomi.⁹⁰

5.1.4 Stres

Emocionální nabuzení v krizové situaci zahaluje veškeré další psychické funkce, včetně kognitivního zpracování informací. Osoba pod stresem jinak vnímá, zpracovává a zapamatovává si informace, kdy může až 80% sdělení ignorovat.

⁹⁰ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů*. Grada Publishing, a.s., 2016, 168 s. ISBN 802474849, s.75,76.

Nutné je tedy nejen omezit počet předávaných informací a dobu celkové komunikace s obětí, ale zároveň důležitá sdělení vícekrát opakovat.

5.1.5 Délka trestního řízení

Vliv na sekundární viktimizaci může mít i samotná délka trestního řízení. Pokud vyšetřování ze strany orgánů činných v trestním řízení trvá neúměrně dlouho, bývá pro oběť rovněž zatěžující, neboť se tímto vidina ukončení neustálého nuceného a obětí neovlivnitelného rozpomínání na nepříjemné skutečnosti nedostavuje, nemluvě o potrestání pachatele. Nejrůznějšími průtahy daná dlouhodobá absence určitého zadostiučinění a dosažení spravedlnosti však nemusí být dána vinou orgánů činných v trestním řízení. Nežádka nastávají situace v důsledku, kterých nelze případ uzavřít a pachatele potrestat. O to je však nutnější v takových případech s obětí komunikovat a pokusit se jí tyto důvody vysvětlit.

5.1.6 Věrohodnost

Samostatné téma představuje posuzování věrohodnosti, které více či méně laicky provádějí i sami policisté, a to již od okamžiku prvního vizuálního kontaktu s poškozenou osobou.

Je pochopitelné, že policisté musí nejen vypátrat pachatele, ale především zjistit, zda se trestný čin vůbec stal. Nepříjemné policejní úkony jsou tedy naprosto nezbytné, ovšem záleží na tom, jak jsou prováděny. Pokud totiž uvážíme pravdomluvnost poškozeného, jsou pro něj nevhodně kladené otázky a chování velmi zraňující. Lze říci, že ze všech osob zúčastněných na vyšetřování se úvaze o věrohodnosti oběti může dopustit pouze vyšetřovatel, a to ať už ve spolupráci s policejním psychologem, nebo ne, neboť je jediný, kdo má veškeré aktuálně dostupné informace.⁹¹

Odborného posouzení věrohodnosti se ujímá příslušný soudní znalec. Citlivost a odbornost znalce je u silně traumatizovaných obětí zvláště důležitá. V důsledku trestného činu a narušeného pocitu bezpečí se mohou oběti v testových situacích jevit nevyrovnaně, paranoidně a vytvářet mylný obraz nevěrohodnosti

⁹¹ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů*. Grada Publishing, a.s., 2016, 168 s. ISBN 802474849, s.76,77.

s čímž je radno počítat. Poškozený se navíc obtížně vyrovnává s faktem, že se musí znaleckému zkoumání podrobit, když sám nic nespáchal.

Zvláště u obětí některých konkrétních trestných činů představuje tato procedura velmi traumatizující zkušenost. Na příklad 53 obětí znásilnění od ledna 2001 do července 2002 vyhledalo poradnu kvůli pocíťované sekundární viktimizaci. 70 % těchto obětí uvádělo znalce jako zdroj sekundární viktimizace, přičemž si stěžovali především na neposkytování dostatku vysvětlujících informací o proceduře, malý respekt k jejich důstojnosti, nedostatek času, malý zájem o jejich pocity a rozsah emocionální újmy, používání lékařské dokumentace či jiných údajů bez jejich svolení, neinformování o možné psychologické pomoci a terapii.

5.1.7 Ochrana obětí

Z informací poskytovaných obětí by měl zasahující policista usoudit, zda se poškozený stále nachází v nebezpečí. Měl by oběť uvědomit o jejích právech, předat jí kontakty na pomocné subjekty dle registru poskytovatelů služeb pro oběti trestných činů.

Dále může oběť upozornit na možnost konzultace u policejního psychologa či jí za určitých okolností přivolat vyškoleného krizového intervenanta, který se o ni postará, zajistí jí další důležité informace a zprostředkuje potřebnou péči. Str. 129 V případě opakujícího se deliktu či hrozby takového opakování by měl policista poskytnout oběti rady a doporučení, koho může kontaktovat či jak se má v případě dalšího napadení chovat a jaké má dodržovat zásady. Hovoří se o bezpečnostním plánu.⁹²

5.2 Systém psychologických služeb u Policie ČR

V Policii ČR vznikala od ledna 2010 na příslušných krajských policejních ředitelstvích vedle míst psychologů v pracovním poměru také místa psychologů v poměru služebním. Tato změna předznamenala nejen pravidelné proškolení psychologů ve forenzní psychologii a krizové intervenci, ale především jejich větší spolupráci s jednotlivými útvary policie a tím i rozšíření jejich využitelnosti

⁹² VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů*. Grada Publishing, a.s., 2016, 168 s. ISBN 802474849, s.78,129.

v policejní praxi. Dosavadní náplň práce policejních psychologů se orientovala především dovnitř PČR. Psychologové se sice stávali součástí například krajských týmů posttraumatické intervenční péče, nicméně jejich psychologická podpora se orientovala převážně na příslušníky PČCR, občanské zaměstnance a jejich rodinné příslušníky, kteří se dostali do situace přesahující svým rozsahem intenzitou jejich běžnou zkušenost.

Nová koncepce psychologických služeb však s sebou přinesla významný posun v odborném uplatnění policejních psychologů včetně možnosti více se orientovat na potřeby veřejnosti, respektive poškozených.

V roce 2010 za pomoci tehdejšího policejního prezidenta genmjr. Mgr. Oldřicha Martinů vznikl u Policie ČR systém psychologické pomoci obětem trestné činnosti a dalších mimořádných událostí, které předpokládal vybudování týmů krizové intervence na jednotlivých krajských ředitelstvích.

Tato zavedená služba PČR vychází z předpokladu, že rychlá krizová intervence může zvláště u některých obětí předejít jejich předčasnému uzavření do sebe a odmítání jakékoliv profesionální pomoci, tj. může snížit riziko negativních dopadů primární viktimizace, ale v konečném důsledku i viktimizace sekundární a terciální na kvalitu jejich života.⁹³

Policejní psycholog či vyškolení policisté – krizoví intervenenti poskytují zasaženým osobám podporu přímo na místě deliktu, kdy je stabilizují, uspokojují jejich základní potřeby, dodávají jim pocit bezpečí, umožňují expresi jejich emocí a normalizují jejich prožívání, zpřehledňují jim situaci poskytováním informací a strukturováním dění, zodpovídají jejich otázky, chrání je před médii zahalením či zamezením kontaktu s nimi, usměrňují a instruují jejich okolí v chování k nim. Případně i následně poté, při jednotlivých policejních úkonech, kdy například asistují u jejich výslechu, v průběhu trestního řízení jim jsou oporou a provázejí je mnohými úskalími, vysvětlují jim dílčí postupy, řeší jejich sociální otázky, například vybavení pohřbu, zařízení sociálních dávek, sirotčího důchodu, způsob sdělení události rodině, v práci, či záležitosti ryze technického charakteru, například sanaci bytu po vraždě obstarání náhradního oblečení po jeho

⁹³ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů*. Grada Publishing, a.s., 2016, 168 s. ISBN 802474849, s.114.

zajištění coby důkazního materiálu, zprostředkovávají jim vhodnou péči a to psychologickou, sociální a právní.

system psychologické pomoci obětem funguje tak, že policejní psycholog nebo krizový intervent je povolán k poškozeným převážně prostřednictvím operačního střediska, případně samotných policistů vyskytujících se na místě události a nabízí obětem svůj čas, pozornost a účast do doby, dokud nejsou předány do péče rodinného příslušníka, jiné blízké osoby, kamaráda, případně dalšího odborníka.⁹⁴

5.3 Oběti kriminality, Poznatky z viktimizační studie, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2019

5.3.1 Shrnutí hodnocení systému péče pro oběti

Občané by se při hledání pomoci s viktimizací známého obraceli spíše na poskytovatele neformální pomoci a informace by hledali na policii. Dále lze konstatovat, že výsledky výzkumu potvrzují jednu z námitek, a to poukázání na neefektivnost podávání informací obětem při prvním kontaktu, kdy poškozená osoba není schopna tyto informace plně pojmout. Pouze zanedbatelná část z obětí, které v rámci řešení svého případu přišly do styku s policií, si z tohoto setkání odnesla povědomí o existenci zákona o obětech; to se týká i osob, které měly být o zákoně při kontaktu s policií poučeny. Je pak nutné se ptát, do jaké míry může Zákon o obětech trestných činů pomáhat obětem, které o jeho existenci neví. Neznalost práv obětí může být také jedním z důvodů, proč občané hodnotí úroveň systému péči o oběti ve všech směrech spíše negativně.

Povědomí o speciálním zákoně o obětech je mezi lidmi nízké. Překvapivé je, že není v této otázce rozdíl mezi respondenty se zkušeností s viktimizací a zbytkem populace.

Je na pováženou, že dokonce pouze zanedbatelná část z obětí, které v rámci řešení svého případu přišly do styku s policií, si z tohoto setkání odnesla

⁹⁴ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů*. Grada Publishing, a.s., 2016, 168 s. ISBN 802474849, s.146.

vědomost o existenci zákona o obětech. Navzdory tomu, že povinnost informovat oběť, vyplývá policii přímo ze zákona.

Neznalost práv obětí může být také jedním z důvodů, proč občané hodnotí úroveň systému péči o oběti ve všech směrech spíše negativně, resp. nevyužívají specializované služby. Názory veřejnosti tedy potvrdily obavy odborníků o neefektivní nastavení systému pomoci obětem v České republice. Ukazuje se, že cíle zákona o obětech zůstaly ve velké míře pouze na papíře. Bylo by tedy na místě, aby relevantní subjekty zvážily opatření, která by podpořila osvětu v tomto směru. Výsledky naznačují, že efektivní by mohlo být zapojení více komunikačních kanálů včetně mediálních kampaní. Respondenti, kteří měli povědomí o zákoně, totiž o něm nejčastěji věděli právě z médií. Posílení propagace by mohli zvážit i sami poskytovatelé pomoci, výsledky totiž naznačují, že jejich služby ve velké míře mívají cílovou skupinu. Příkladem může být Linka bezpečí, která patřila mezi jednu z mála organizací, které respondenti dokázali jmenovat, přičemž je možné to spojovat právě s kampaní, kterou tato nezisková organizace účelově realizuje ke zvýšení povědomí o své existenci. Neméně důležité je systematické vzdělávání a zvyšování kompetencí subjektů, jenž s obětí přicházejí do kontaktu. Potřeba zvláštního přístupu je logicky vyšší zejména u citlivých deliktů. Že cílené školení ohledně této problematiky může nést své ovoce, naznačují výsledky ohledně domácího násilí. Jde o téma, kterému se v minulosti věnovala intenzivnější pozornost, včetně snahy o zvýšení citlivosti k této problematice ze strany policie. Výsledky ukazují, že oběti domácího násilí mají tendenci hodnotit policii pozitivněji ve srovnání například s oběťmi sexuálního napadení, přičemž to může právě souviset s tím, že policisté s těmito poškozenými umí lépe zacházet. I tu je ale potřeba apelovat na další výzkum.⁹⁵

5.4 Dosáhnou oběti na svá práva

Kniha Domácí násilí, Nebezpečné vztahy ve 21. století – Ludmila Čírtková

⁹⁵ ROUBALOVÁ, Michaela., a kol. *Oběti kriminality, Poznatky z viktimizační studie*, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2019, 184 s. ISBN 978-80-7338-174-5 <http://www.ok.cz/iksp/docs/449.pdf>, s.142,146,147.

Ve viktimologii se již dlouho diskutuje o právech obětí. V teorii i v praxi se nejdříve řešila otázka, jaká práva mají oběti vůbec mít. Citlivost problému spočívala zejména v tom, že práva obětí, zvláště pak poškozených v trestním řízení, nesmí ukrajovat anebo omezovat práva pachatelů. Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25.10.2012 zavedla minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí kriminality. Následně většina členských států EU implementovala zmíněnou směrnici do zákonů o obětech trestných činů. V České republice se tak stalo v roce 2013 zákonem č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů. Ten byl po téměř pěti letech novelizován zákonem č. 56/2017 Sb. Oběti trestných činů tím získaly ze zákona mnohá práva, například na informace, na ochranu před sekundární viktimizací (*neboli na slušné zacházení*).

Dále na odbornou pomoc a podporu jak právní, tak psychologickou, na ochranu před hrozícím nebezpečím a na ochranu soukromí či právo na peněžitou pomoc. Fakt, že oběti mají ze zákona určitá práva, ovšem ještě neznamená, že na ně v praxi v konkrétním případě skutečně dosáhnou.⁹⁶

5.5 Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů

V Bruselu dne 24.6.2020 COM (2020) 258 final

5.5.1 Strategie EU v oblasti práv obětí (2020–2025)

Tato první strategie EU v oblasti práv obětí poskytuje rámec pro práci Komise v období 2020–2025. Vyzývá k přijetí opatření také další subjekty, včetně členských států EU a občanské společnosti. Zvláštní pozornost věnuje specifickým potřebám obětí násilí páchaného na základě pohlaví. EU učiní vše, co je v jejích silách, pro předcházení násilí na základě pohlaví a boj proti němu a pro podporu a ochranu obětí těchto trestných činů.⁹⁷

⁹⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Domácí násilí, Nebezpečné rodinné vztahy ve 21. století*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2020, 308 s. ISBN 8073808064, s.258,259.

⁹⁷ Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů – Strategie EU v oblasti práv obětí (2020–2025), COM (2020) 258 final, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2020:0258:FIN:CS:PDF>, s.1.

5.5.2 Posílení práv obětí trestného činu

Posílení práv obětí trestného činu je jedním z bodů této strategie.

Účinná komunikace s oběťmi a bezpečné prostředí pro oběti, aby mohly oznámit trestný čin. Účinná politika boje proti trestné činnosti vyžaduje, aby vnitrostátní orgány zajistily bezpečné prostředí pro oběti, které chtějí oznámit trestné činy. Lepší podpora a ochrana obětí trestných činů povede ke zvýšené bezpečnosti všech občanů v Evropské unii. Oběti si příliš často nejsou vědomy svých práv. Osoby, které jsou ve styku s oběťmi (včetně orgánů prvního kontaktu), které by měly oběti o jejich právech informovat, k tomu často nejsou řádně proškoleny. Závažným problémem je také nedostatečné ohlašování trestných činů. Strach z pachatele nebo negativních důsledků vyplývajících z účasti v soudním řízení často oběť od ohlášení trestného činu odradí. Velmi málo jsou ohlašovány případy sexuálního a genderově podmíněného násilí. Pouze asi třetina žen, které jsou fyzicky nebo sexuálně zneužity, většinou svým partnerem nebo blízkými příbuznými, se obrátí na úřady. V případě genderově podmíněného násilí je třeba věnovat co největší pozornost tomu, aby se zabránilo viktimizaci dětí. Oznámit trestný čin může být obtížné i pro dítě. Děti často čelí viktimizaci v rodinném prostředí nebo ze strany osob, na nichž jsou závislé. Je proto důležité zajistit zvláštní ohlašovací mechanismy pro takové oběti. Odborníci, kteří jsou s nimi ve styku (např. zdravotnický personál nebo učitelé), by měli být proškoleni, aby mohli trestné činy zjišťovat a náležitě je řešit. Je rovněž důležité, aby příslušní odborníci komunikovali s oběťmi způsobem přiměřeným jejich konkrétním potřebám. To platí zejména pro oběti se zdravotním postižením. Odborníci, kteří jsou v kontaktu s oběťmi se zdravotním postižením, by měli být vyškoleni, aby s nimi mohli komunikovat způsobem, který bere v úvahu jakákoli duševní nebo fyzická poškození, jako jsou poruchy sluchu nebo řeči. Kromě toho musí být pro oběti se zdravotním postižením zajištěna dostupnost prostor, aby mohly oznámit trestný čin a účastnit se trestního řízení.⁹⁸

⁹⁸ Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů – Strategie EU v oblasti práv obětí (2020–2025), COM (2020) 258 final, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2020:0258:FIN:CS:PDF>, s.4.

5.5.3 Závěr

Komise se zaměří na plné provádění a prosazování stávajících pravidel EU o právech obětí. Bude podporovat zvyšování povědomí o právech obětí a pracovat s členskými státy na posílení odolnosti struktur na podporu obětí, a to i na základě zkušeností získaných z pandemie COVID-19. Kromě toho bude Komise i nadále posuzovat nástroje EU a jejich možné nedostatky a v případě potřeby předloží do roku 2022 legislativní návrhy na další posílení práv obětí. K zajištění plného uplatňování všech práv obětí v celé EU a za všech okolností je nutné, aby se zapojily všechny příslušné subjekty na unijní, vnitrostátní i místní úrovni. Tato strategie vyžaduje společné úsilí Evropské komise, jiných orgánů a institucí, členských států a občanské společnosti.⁹⁹

5.5.4 Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky

Název: Strategie EU v oblasti práv obětí (2020–2025) Zpracovala: Jonášová, E. Číslo: Podklad k dokumentu č. 9178/20 Datum: únor 2021

Stanovisko vlády ČR:

Vláda vítá záměr Komise zvýšit podporu a ochranu obětí trestných činů a považuje jej za poměrně ambiciózní. Domnívá se však, že stávající právní rámec dané oblasti je dostačující, a vhodnější je proto zaměření se na zajištění provádění opatření v praxi. Vláda podporuje obecný a komplexní přístup k obětem, s výhradou zvláštních úprav pro jednotlivé skupiny obětí, aniž by pro takový přístup byl jednoznačný důvod. Vláda souhlasí s nutností poskytovat služby obětem trestné činnosti i v době nouzového stavu, ovšem je sporné, zda lze tyto služby zařadit do kategorie základních služeb. Vláda dále nepovažuje za nezbytné vytvoření národní strategie pro ochranu práv obětí, neboť uvedené upravují strategie vytvářené v jednotlivých oblastech kriminality.¹⁰⁰

⁹⁹ Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů – Strategie EU v oblasti práv obětí (2020–2025), COM (2020) 258 final, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2020:0258:FIN:CS:PDF>, s.23.

¹⁰⁰ Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů – Strategie EU v oblasti práv obětí (2020–2025) KOM (2020) 258 v konečném znění, kód Rady 9178/20, únor 2021, <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=184128>, s.7.

Projednávání v ústavně právním výboru PS PČR:

Ústavně právní výbor PS PČR projednal dokument dne 9. 12. 2020 a usnesením č. 237 přijal tyto závěry:

Ústavně právní výbor

I. bere na vědomí sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů – Strategie EU v oblasti práv obětí (2020–2025) /kód dokumentu 9178/20, COM (2020) 258 final/,

II. p o d p o r u j e rámcovou pozici vlády České republiky ze dne 23. září 2020 k tomuto dokumentu,

III. p o v ě ř u j e posl. prof. JUDr. Helenu Válkovou, CSc., aby o tomto usnesení informovala předsedu výboru pro evropské záležitosti Poslanecké sněmovny Parlamentu.¹⁰¹

¹⁰¹ Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů – Strategie EU v oblasti práv obětí (2020–2025) KOM (2020) 258 v konečném znění, kód Rady 9178/20, únor 2021, <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=184128> , s.7,8.

6 DŮVĚRYHODNOST POLICIE A ORGÁNŮ ČINNÝCH V TRESTNÍM ŘÍZENÍ U OBČANŮ

Pojednání z knihy Psychologie obětí trestných činů od Marty Velikovské.

6.1 Práce Policie ČR a oběti trestných činů

Policie ČR představuje instituci, která coby součást státní správy slouží veřejnosti. Tím, že se snaží občanům nejen pomáhat, ale také je chránit, aby se pokud možno obětmi trestných činů ani nestali. Měla by u nich vzbuzovat důvěru, se kterou se na ni mohou obracet. Postavení policie je však na rozdíl od některých jiných bezpečnostních sborů komplikovanější a při získávání *kladných bodů* od veřejnosti to má mnohem složitější. PČR je sborem ozbrojeným, zosobňuje mocenskou složku státu a z její činnosti chť nechtě rezultuje převážně represe, tj. potírání trestné činnosti. Úspěšnost její práce je výrazně ovlivněna aktuálně vládnoucím systémem, respektive atmosférou ve společnosti, prostředky, které jsou na její chod vyčleňovány, a pravomocemi, které jí jsou přisuzovány. Občané často nemají možnost posoudit práci PČR komplexně a vytvořit si na ni skutečně objektivní názor. Vycházejí z dostupných a mnohdy jen zprostředkovaných informací nekorigovanými fakty nebo z vlastních zkušeností, které však nedávají záruku správného úsudku. V těchto omylech je přitom významně podporují sdělovací prostředky, které jejich práci někdy byť nechtěně zkreslují, přistupují k informacím komerčně a svými tendenčními senzacechtivými reportážemi bez uvedení kontextu se podílejí na celospolečenském postoji a oscilující míře důvěry k této instituci.¹⁰²

6.2 Důvěryhodnost Policie ČR a orgánů činných v trestním řízení

Ve studii Institutu pro kriminologii a sociální prevenci z roku 2005 mělo 1100 respondentů oznámkovat stejným způsobem jako ve škole Policii

¹⁰² VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů*. Grada Publishing, a.s., 2016, 168 s. ISBN 802474849.

ČR a další orgány činné v trestním řízení. Ve shodě s rokem 2012, kdy byl výzkum opakován, ale na širším výzkumném vzorku, činila průměrná známka:

- u státní policie 2,97;
- u státního zastupitelství 3,14;
- u soudů 3,44.

Lepší výsledky nepřinesl ani výzkum prováděný v roce 2009 metodou osobního dotazování u 1629 respondentů starších 15 let. Tito měli opět známkou 1-5

ohodnotit nejvýznamnější úkoly příslušné instituce, přičemž Policie ČR získala následující průměrné výsledky:

- nenechat se ovlivnit korupcí, politickými ani jinými nepřístupnými vlivy 3,49;
- dodržovat práva poškozených 2,9;
- plnit heslo pomáhat a chránit 3,01;
- citlivě přistupovat k obětem trestného činu 2,83;
- dodržovat práva osob podezřelých ze spáchání trestného činu 2,56;
- odhalovat pachatele trestných činů 2,89.

Je vidět, že nejhůře hodnotili respondenti ovlivnitelnost PČR vnějšími vlivy a překvapivě nejpříznivěji úspěšnost policistů při dodržování práv osob podezřelých, byť osobní zkušenost s viktimizací mělo za poslední tři roky jen 8,8 procent oslovených osob.

6.3 Zkušenosti obětí trestných činů s Policí ČR

Při budování důvěryhodnosti policie u obětí trestných činů tvoří vlastní či zprostředkovaná zkušenost a tímto bezpečnostním sborem, respektive se sekundární viktimizací jím způsobenou.¹⁰³

Statistiky Bílého kruhu bezpečí pravidelně uvádějí číselné údaje o míře spokojenosti obětí trestných činů s policií. Tato data se v průběhu let výrazně nemění. Například v roce 2010 si 174 lidí z 944, tj. 18 % klientů této neziskové

¹⁰³ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů*. Grada Publishing, a.s., 2016, 168 s. ISBN 802474849, s.17,18.

organizace, stěžovalo na policii a její přístup k nim. Jinak tomu nebylo ani o tři roky později, kdy bylo s Policií ČR nespokojeno 298 osob z 1436 tj. téměř 21 % klientů Bílého kruhu bezpečí.

Nejnižší míru spokojenosti s prací policistů po nahlášení deliktu uváděly ve výzkumu šesti trestných činů M. Martinové oběti sexuálně motivovaných deliktů 25,8 %, oběti loupežného přepadení 34,9 % procent, a 42,0 % obětí krádeže věcí z auta.

S prací policie byla pak spojena zhruba polovina obětí vloupání do obydlí 51,1 %, 53,4 % obětí vloupání do chat a chalup a 47,3 % obětí fyzického napadení (Martinová, 2007).

Pozornost budí především kritika z řad obětí sexuálních deliktů a loupežných přepadení, kde dochází k fyzickému kontaktu s pachatelem a v případě sexuálních trestných činů i ke zneuctění poškozeného. Zvláště u těchto obětí by se mělo důsledně předcházet jejich další zbytečné viktimizaci.

Na co si primární oběti trestných činů stěžují nejčastěji. Mezinárodní výzkum obětí kriminality a Evropský průzkum kriminality a bezpečí z roku 2005 popisují u obětí pěti deliktů z 30 zemí, mezi které nebyla zahrnuta Česká republika, následující nejčastější důvody nespokojenosti s policií:

- nedělala vše, co mohla 66 %;
- nezajímala se 48 %;
- nechytla pachatele 54 %;
- nepodařilo se jí získat zpět ukradený majetek 48 %;
- neposkytla informace 42 %.

Ne všechny stížnosti jsou vždy a za všech okolností zcela oprávněné a akceptovatelné, nicméně konkrétně první dva a poté poslední z pěti uváděných důvodů jsou vzhledem k poškozeným neomluvitelné.¹⁰⁴

Společnost Ipsos Tambor, která prováděla výzkum spokojenosti českých občanů s policií, zjistila, že pokud byla trestná činnost obětmi nahlášena, největší

¹⁰⁴ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů*. Grada Publishing, a.s., 2016, 168 s. ISBN 802474849, s.18.

spokojenost projevovaly s ochotou policistů pomoci, následovala spokojenost s rychlostí reakce policie na ohlášenou událost a profesionální přístup policistů. Nutno však podotknout, že především s posledními dvěma postupy byla spokojena pouze polovina těch, kteří trestnou činnost nahlásili. Spokojenost s množstvím informací o postupu policie a doporučením nebo radou, jak předcházet události, byla spokojena už jen třetina oznamovatelů. (Ipsos Tambor, 2007).

Na zjišťování spokojenosti občanů, zvláště pak obětí trestných činů, s prací Policie ČR se zaměřoval v roce 2004 i výzkum agentury STEM/MARK. Prostřednictvím metody CATI zjišťovala na vzorku 6423 respondentů starších 15 let, jakým způsobem hodnotí tuto bezpečnostní ozbrojenou složku státu. O tři roky později byl na mnohem větším vzorku 13800 osob dotazovaných starších 15 let realizován již zmíněný výzkum Ipsos Tambor pro Policejní prezidium ČR, a to prostřednictvím stejné výzkumné metody.

- v porovnání s rokem 2004 došlo k mírnému nárůstu míry spokojenosti s prací Policie ČR z 68 % na 72 %;
- spokojenost s informovaností o činnosti Policie ČR byla v porovnání s rokem 2004 mírně vyšší z 36 % na 41 %;
- velmi mírně pokleslo procento těch, kteří se setkali s nevhodným chováním policistů z 29 % na 28 %;
- oproti roku 2004 došlo ke zvýšení počtu těch, kteří podali stížnost na nevhodné chování policistů z 9 % na 12 % (STEM/MARK, 2004, Ipsos Tambor, 2007).¹⁰⁵

Jak je vidět, o výrazné zlepšení ve spokojenosti občanů s Policií ČR se hovořit nedá, přičemž v některých případech, zvláště pak ve zkušenostech lidí s nevhodným chováním policistů, došlo dokonce k mírnému zhoršení. Je přitom nutné si uvědomit, že policie hraje jednu ze zásadních rolí pro oběti trestných činů, neboť je provází podstatnou částí trestního řízení a výše zmíněné skutečnosti tak mají v konečném důsledku vliv nejen na další psychické

¹⁰⁵ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů*. Grada Publishing, a.s., 2016, 168 s. ISBN 802474849, s.19.

poškození obětí trestných činů, tj. sekundární viktimizaci, nýbrž i na rozhodování obětí, zda trestný čin vůbec oznámí a umožní tak jeho potrestání.

6.4 Oznámení trestných činů na policii

Aby mohla Policie ČR řešit potenciálně protiprávní jednání, musí se o něm nejprve dovědět. Byť může v této souvislosti postupovat i z vlastní iniciativy, naprostá většina jí zahájeného vyšetřování začíná ohlášením skutku. Ne vždy jsou osoby ochotné oznámit jim způsobenou újmu, k čemuž je vedou nejrůznější motivy. Str. 20

Nezisková organizace Bílý kruh bezpečí udává, že vysoké procento neoznámených činů spadá u jeho klientů do oblasti sexuálního a domácího násilí (Zima, 2011). a nemusí se přitom jednat pouze o nejčastěji zmiňované násilí páchané na dětech či ženách. Strach z pachatelů, zvláště pak v situaci vlastní fyzické bezmoci, pocity viny, studia nejen z toho rezultující obava z kontaktu s orgány činnými v trestním řízení brání odhalovat i násilí páchané vůči seniorům nebo mužům (studie Buriánka, kovaříka, Zimmelové, 2006).

M. Martinová ve svém výzkumu zjistila nízkou míru nahlášení protiprávního jednání policii nejen u obětí sexuálně motivovaných trestných činů (nahlásilo je jen 21,8 % obětí), fyzického napadení (nahlásilo 26,5 %), ale také u krádeže osobního majetku (ohlásilo 38,7 %). Častěji se policie dozvídala od obětí o krádežích jízdních kol (64,3 %), krádeží věcí z aut (63,2 %) a o loupežných přepadeních (65,2 %). Podobně jako v mezinárodním výzkumu byly nejvíce hlášeny policii krádeže motocyklu, skútru, mopedu (89,1 %), dále krádeže automobilu (87,8 %), o něco méně potom vloupání do chat/chalup (83,9 %) a vloupání do obydlí (76,7 %) (Martinová, 2007). Tato skutečnost obvykle souvisí s tím, že nahlášení skutku na policii bývá i nutnou podmínkou k vyplacení způsobené škody pojišťovnou.¹⁰⁶

Ať už se ale člověku stalo cokoli, tak přístup policie vše zastřešuje a může krizovou situaci buď stabilizovat, nebo v opačném případě zhoršit.

¹⁰⁶ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů*. Grada Publishing, a.s., 2016, 168 s. ISBN 802474849, s.19,20,21.

6.5 Úloha policie

Úloha policie při vyrovnávání obětí s trestnými činy je obrovská a byla dlouhou dobu podceňována. V současné době se mění pohled společnosti na význam policie v zacházení s poškozenými. Jsou přijímána mnohá dílčí opatření včetně celého systému psychologických služeb pro oběti trestných činů a dalších mimořádných událostí, jež představují výrazný přínos pro stávající a budoucí oběti trestných činů.

6.6 Oběti kriminality, Poznatky z viktimizační studie, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2019

6.6.1 Zvláště citlivé delikty proti osobě

Výzkum se snažili podchytit i delikty, které se v „obecných“ viktimizačních výzkumech běžně nevyskytují, a to zvláště citlivé delikty domácího a sexuálního násilí a stalkingu. Jako zvláště citlivé tyto delikty označujeme z tohoto důvodu, že ve větším měřítku narušují osobní integritu oběti. Tyto druhy kriminálního jednání jsou v současné době mnohdy diskutovány v souvislosti s pojmem genderově podmíněné násilí. Genderově podmíněné násilí je termínem, používaným pro uchopení takového násilí, které se objevuje v důsledku normativního očekávání od role muže a ženy, spolu s nerovným mocenským vztahem mezi těmito pohlavími (Bloom, 2008). V Istanbulské úmluvě (Rada Evropy, 2011) je genderově podmíněné násilí definováno jako „*násilí, jež je zaměřeno na ženu proto, že je žena, anebo násilí, jemuž jsou vystaveny především ženy*“ (Článek 3d Úmluvy). Istanbulská úmluva také zmiňuje, že genderově podmíněné násilí je mechanismem, který ženám vnucuje podřízené postavení. Tento druh násilí je chápán jako akt, který způsobuje fyzické, mentální či sexuální ublížení, vyhrožování takovýmto činem, vynucování či nátlak a další formy upírání svobody.¹⁰⁷

Mezi formy genderově podmíněného násilí je zařazeno:

¹⁰⁷ ROUBALOVÁ, Michaela., a kol. *Oběti kriminality, Poznatky z viktimizační studie*, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2019, 184 s. ISBN 978-80-7338-174-5 <http://www.ok.cz/iksp/docs/449.pdf>, s.84.

- Fyzické, sexuální a psychologické násilí, které se objevuje v rodině, jako jsou bití, sexuální zneužívání, manželské znásilnění, genitální mutilace, nemanželské násilí či násilí v rámci vykořisťování;
- Fyzické, sexuální a psychologické násilí v rámci komunity, jako jsou znásilnění, sexuální zneužívání, sexuální obtěžování a zastrašování v pracovním prostředí, ve vzdělávacích institucích, nucená prostituce či obchodování s ženami;
- Fyzické, sexuální a psychologické násilí páchané či tolerované státem (Článek 2 Úmluvy).

Výčet forem genderově podmíněného násilí není taxativní, navíc nevylučuje, že se obětí těchto činů může stát muž (stejně tak v roli pachatele nevylučuje zástupce ženského pohlaví). Důležitá je v tomto smyslu především rozdílná distribuce moci mezi oběma pohlavími a fakt, že se v roli oběti nepoměrně více vyskytují ženy. V současné době probíhá akademická diskuze ohledně toho, jaké delikty do této kategorie zařazovat. V souvislosti s tímto tématem se nově setkáváme také s termínem „domácí a genderově podmíněné násilí“, který operuje tím, že na domácí násilí již nelze nahlížet jako na genderově podmíněné, neboť není doménou mužů jako pachatelů, ale nabývá více forem a týká se většího okruhu obětí (např. mezigenerační domácí násilí). Také samotná Istanbulská úmluva používá označení „Násilí na ženách a domácí násilí“, čímž obě odděluje.

6.6.2 Spokojenost s prací policie

V otázce, zda policisté byli aktivní při řešení případu a zda (podle dojmu respondenta) dělali vše, co mohli, jsou výsledky ambivalentní – spokojeno s nasazením policistů bylo něco přes polovinu obětí, v závislosti na druhu deliktu.¹⁰⁸

- u krádeží aut, motocyklů, krádeží prostých a fyzického napadení bylo spokojeno přes 60 % postižených;

¹⁰⁸ ROUBALOVÁ, Michaela., a kol. *Oběti kriminality, Poznatky z viktimizační studie*, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2019, 184 s. ISBN 978-80-7338-174-5 <http://www.ok.cz/iksp/docs/449.pdf>, s.85,102.

- u vloupání do objektů a loupežných přepadení jen kolem 55 %;
- nejméně byly s prací policie spokojeny oběti sexuálního napadení a stalkingu.

Dále jestli policisté na respondenty působili odborně zdatně a zkušeně.

- u této otázky hodnotili respondenti policisty trochu hůře, u většiny deliktů byla spokojená méně než polovina obětí.

6.6.3 Spokojenost s tím, jak policisté při vyšetřování postupovali

Poměrně špatné hodnocení u obětí citlivých deliktů jako jsou sexuální napadení a stalking, může naznačovat, že policisté nejsou dostatečně trénovaní, aby se přizpůsobili speciálním potřebám těchto obětí. Negativní zkušenost s policií navíc určitě nebude mít dobrý vliv na už tak vysokou míru latence. Pozitivní je naopak poměrně dobré hodnocení od obětí domácího násilí, je možné, že k tomuto výsledku přispěl i fakt, že této problematice se v poslední době věnovalo dost pozornosti, což se mohlo projevit i v přístupu policie. Obdobně tomu bylo i u deliktů proti osobní integritě ještě mírně hůře, byla hodnocena i úroveň poskytnutých informací. Nejhorší se cítily být informovány oběti sexuálního napadení a stalkingu.

Výsledky tedy potvrzují obavy odborníků, že i když policistům vyplývá povinnost informovat přímo ze zákona, způsob provedení v tomto směru nenaplnuje očekávání obětí. Dotazovali jsme se rovněž, jestli se policisté k oběti chovali dobře, byli zdvořilí. Potěšující je, že šlo o nejlépe hodnocené kritérium. U všech deliktů kromě sexuálního napadení a stalkingu s tímto výrokem souhlasila většina respondentů. Závěrem tedy lze konstatovat, že oběti oceňují aktivitu a milý přístup policie, praktické aspekty, jako jsou míra informovanosti a odborná erudice, ale již mají tendenci hodnotit hůře. Výsledky rovněž naznačují, že zejména u citlivých deliktů proti osobě mají policejní komunikační strategie jisté mezery a tito respondenti jsou s přístupem policie méně spokojeni.¹⁰⁹

¹⁰⁹ ROUBALOVÁ, Michaela., a kol. *Oběti kriminality, Poznatky z viktimizační studie*, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2019, 184 s. ISBN 978-80-7338-174-5 <http://www.ok.cz/iksp/docs/449.pdf>, s.102,103.

6.6.4 Důvody nekontaktování policie

- věc si vyřešili sami; můžeme se jen dohadovat, jakým způsobem;
- nedůvěra k tomu, že by policie případ pomohla vyřešit, nebo fakt, že vzhledem k nízké utrpěné újmě by respondentovi nestálo za to absolvovat tento komplikovaný proces;
- protože se to nevyplatilo z finančních důvodů, chybějící doklady prokazující vlastnictví odcizené věci, pocit vlastního zavinění, blízký vztah s pachatelem či strach z pachatele, přičemž tento důvod byl uváděn hlavně u domácího násilí.

6.6.5 Shrnutí

Za znepokojivé lze považovat zjištění, že pouze nízké procento obětí deliktů proti osobní integritě se rozhodlo tento incident nahlásit na policii, přičemž často z důvodu nedůvěry ve schopnost policie situaci vyřešit či kvůli domnění, že ohlášení incidentu nestojí za námahu, kterou s sebou trestní oznámení přináší.

Pokud se oběti rozhodly trestný čin nahlásit, měly ambivalentní zkušenosti s policií. Mnohé oběti se domnívaly, že policisté nebyli dostatečně aktivní, odborní a neposkytovali informace srozumitelně, což může přispívat k prohlubování latence, především u citlivějších deliktů. Navíc pouze malý počet pachatelů sledovaných deliktů byl dopaden a oběti často nebyly odškodněny. Měření pocitu dosažení spravedlnosti je těžkým úkolem, především z důvodu obtížné operacionalizace pojmu a velké míry subjektivity při posuzování. I přesto je tento pocit pro oběti a proces vyrovnávání se s viktimizací důležitý. Jak naše výsledky naznačují, nejeví se přímo vázán na objasněnost případu či nahrazení škody. Je pak otázkou, co skutečně je „pocit dosažení spravedlnosti“ a co jsou vlastně skutečné potřeby oběti? Výsledky naznačují, že jistý vliv může mít reakce policie (zájem o vyřešení případu, či jejich aktivita) na oběť a její viktimizaci.¹¹⁰

¹¹⁰ ROUBALOVÁ, Michaela., a kol. *Oběti kriminality, Poznatky z viktimizační studie*, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2019, 184 s. ISBN 978-80-7338-174-5 <http://www.ok.cz/iksp/docs/449.pdf>, s.103,107,108.

Je proto nutné zamyslet se nad tím, jakými mechanismy lze zlepšit motivaci obětí trestné činy nahlašovat a jak zefektivnit práci policie způsobem, aby tuto motivaci podporovala, a naopak nepůsobila obětem další újmu.¹¹¹

6.7 Formální přístupy orgánů činných v trestním řízení

Kniha Domácí násilí Nebezpečné vztahy ve 21. století – Ludmila Čírtková

Formální přístup k uplatňování práv obětí představuje zřejmě hlavní problém praxe. Dokládá to i aktuální výzkum FRA, tedy Fundamental Right Agency při EU. FRA dokončovala v roce 2019 rozsáhlou studii s názvem Spravedlnost pro oběti násilných trestných činů. Cílem studie bylo zjistit, nakolik jsou papírová práva obětí uplatňována v praxi v členských zemích EU. Výsledky mluví jasnou řečí.

- 49 % obětí, které byla dotazovány v Rakousku, Německu a Polsku uvedlo, že neměly pocit, že by jejich práva byla v průběhu vyšetřování brána vážně;
- ve Francii se stejným způsobem dokonce vyjádřilo 67 % obětí násilných trestných činů.

Také hodnocení přístupu soudů k obětem nedopadlo lépe.

- 53 % dotazovaných obětí v Německu a ve Francii vyjádřilo názor, že soudy zachází s právy obětí formálně.¹¹²

6.8 Bílý kruh bezpečí – průzkum spokojenosti

6.8.1 Dotazníkové šetření

Na podzim roku 2003 sestavil bílý kruh bezpečí o.s. pětistránkový dotazník s cílem porovnat skutečné potřeby obětí bezprostředně po činu s realitou, se kterou se setkaly. Dotazník byl sestaven s přihlédnutím k dokumentu Evropského fóra pro služby obětem – konkrétně Prohlášení o sociálních právech

¹¹¹ ROUBALOVÁ, Michaela., a kol. *Oběti kriminality, Poznatky z viktimizační studie*, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2019, 184 s. ISBN 978-80-7338-174-5 <http://www.ok.cz/iksp/docs/449.pdf>, s.108.

¹¹² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Domácí násilí, Nebezpečné rodinné vztahy ve 21. století*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2020, 308 s. ISBN 8073808064, s.25.

obětí trestných činů. Toto prohlášení bylo schváleno v roce 1997 a předáno generálnímu tajemníkovi Rady Evropy v roce 1998. Dokument obsahuje souhrn doporučených zásad a standardů.

Pro oblast sociální pomoci obětem trestných činů v zemích Evropy.

Bílý kruh bezpečí, o.s. oslovil skupinu 25 osob, které v minulosti vyhledaly pomoc této organizace. Oslovil nejen přímé oběti trestných činů, ale i pozůstalé po obětech vražd. V první části dotazníku byly osloveným obětem položeny otevřené otázky, které mapovaly jejich situaci bezprostředně po trestném činu. Ve druhé části dotazníku byly kladeny otázky uzavřené, které mapovaly stav ochrany soukromí s ohledem na zveřejnění případu v médiích, dostupnost potřebných informací, dostupnost sociální nápravy a na přístup pomáhajících profesionálů. Další uzavřené otázky směřovaly ke zjištění situace týkající se peněžité pomoci ze strany státu i odškodnění ze strany pachatele, bezpečí domova, možnosti zvláštní dovolené ze zaměstnání, spokojenost se službami pomoci obětem. V závěru bylo umožněno respondentům vyjádřit své vlastní komentáře, připomínky a podněty.

6.8.2 Charakteristika skupiny respondentů

Z celkového počtu 25 respondentů bylo navráceno 21 dotazníků řádně vyplněných. Celkem na dotazy odpovědělo pět mužů a šest žen. Průměrný věk respondentů byl 42 let. Nejmladšímu respondentovi bylo 18 let, nejstaršímu 68 let. Skupina respondentů se skládala z osmi pozůstalých po obětech vražd a ze třinácti obětí trestných činů (z toho se ve čtyřech případech jednalo o oběti trestného činu znásilnění, v pěti případech o oběti loupežného přepadení, ve dvou případech o oběti ublížení na zdraví v rámci domácího násilí, ve dvou případech se jednalo o oběti pokusu vraždy).¹¹³

6.8.3 Dotazníky spokojenosti

Z navracených dotazníků lze vystopovat určité znaky a tendence aktuální sociální situace obětí trestných činů v naší zemi.

¹¹³ VITOUŠKOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Příručka pro pomáhající profese*. Grada Publishing a.s., 2007, 192 s. ISBN 8024720140, s.144.

Jaké situace Vás nejvíce překvapily bezprostředně po činu?

Dvacet respondentů uvedlo jako překvapující nevhodné jednání policie a zdravotnického personálu. Příklady:

- *Jednání policie. Nebyla nám poskytnuta vůbec žádná ochrana, a přitom pachatel byl na útěku. Žádná zdravotnická pomoc. Žádná ochrana před médii;*
- *Jednání policie i lékařů. Snaha policistů přesvědčit mě, že jsem si celou věc znásilněně vymyslela;*
- *V situaci, kdy můj muž, syn a zeť leželi postříleni na zemi a nevěděla jsem, který ještě žije, jsem musela odpovídat na otázky – jestli je znám, jaký mám k nim vztah, jaká jsou jejich rodná čísla včetně lomítka atd. Dcera ležela na svém mrtvém muži a nikdo z lékařů ani z policie si jí nevšímal. Policie přijela za dlouho, protože prý neměli u sebe ochranné vesty;*
- *Strach lidí poskytnout svědectví. Po dopadení pachatele nečinnost vyšetřovatele;*
- *Nevhodné chování některých zdravotních sester a kriminální policie.*

Co jste shledal/a jako největší problém po činu?

Naprostá většina obětí a pozůstalých (81 %) označila jako největší problém bezmoc, neadekvátní reakci profesionálů a neinformovanost o jejich právech. Příklad:

- *Bezradnost, kam se obrátit pro radu, co dělat;*
- *Jednoznačně policii. Žádná pomoc, žádné informace, neochota, lhaní;*
- *Po brutálním napadení ze strany manžela jsem neměla kam s dětmi odejít, abychom byly v bezpečí. Hrozně jsem se bála manžela, že v té agresivitě bude pokračovat;*
- *Problém byl, co dělat, když policie zklamala a odmítla přijmout mé trestní oznámení na neznámého pachatele pro loupežné přepadení;*

114

¹¹⁴ VITOUŠKOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Příručka pro pomáhající profese*. Grada Publishing a.s., 2007, 192 s. ISBN 8024720140, s.145.

- *a dokonce z policejní služebny odehnala jediného náhodného svědka. Policie právní a psychologické rady neposkytuje a nemá se k tomu, aby dělala svou práci;*
- *Bezmoc, že vše takto skončilo.*

Kdo a co vám nejvíce pomohlo/prospělo po trestném činu?

Většina respondentů (90 %) se shodla na bezprostřední pomoci rodiny a nejbližšího příbuzenstva. Ze státních institucí byl dvakrát zmíněn obecní úřad, jednou senátorka, v jednom případě zdravotní personál. Z nestátních institucí byl zmíněn pouze Bílý kruh bezpečí, o.s., a to ve dvaceti odpovědích (respondenti byly osloveni právě na základě kontaktu s Bílým kruhem bezpečí, o.s.). Příklady:

- *Nejvíce mi pomohlo příbuzenstvo a kamarádi. Z organizací to byl jedině Bílý kruh. Nikdo jiný.*
- *Rodina přátelé, kteří nabízeli bezpečný úkryt. První pomoc přišla z Bílého kruhu (o kterém jsme sami nevěděli a nikdo z řad policie nás o něm neinformoval) a dále z obecního úřadu.*
- *Rozhovor s mou sestrou a psychologem.*
- *Přístup zdravotního personálu při ošetřování mé ženy, přestože bylo známo, že zranění je smrtelné. Dále pomoc pracovníků organizace Bílý kruh bezpečí, o.s., na které jsem se obrátil s prosbou o pomoc.*
- *Obrátila jsem se na BKB v Praze 5, kde mi byly poskytnuty patřičné právní rady a psychologické posouzení mého problému.*
- *Babička, vzala si nás po vraždě maminky a setry k sobě.*
- *Děti – jejich péče a láska, Bílý kruh bezpečí v Praze – vyslechnutí a rady, které v tom stavu a situaci jsou nenahraditelné, knihy Hovory s Bohem, tři sousedky – od té doby jsme dobré kamarádky, moc si jich vážím, víkendový pobyt v Bílém kruhu bezpečí – pocit, že nejsem sama.¹¹⁵*

¹¹⁵ VITOUŠKOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Příručka pro pomáhající profese*. Grada Publishing a.s., 2007, 192 s. ISBN 8024720140, s.145,146.

Kdo a co vám po činu nejvíce ublížilo?

Zde se oběti a pozůstalí shodli (76 %) na nevhodném přístupu policie, na nevhodném způsobu informování o trestném činu v médiích, na chování některých lidí, které je zraňovalo. Uvádíme příklady odpovědí:

- *Postoj kriminální policie. Necitlivost z jejich strany. Ponižující otázky při výslechu na policii.*
- *Mylné informace v médiích.*
- *Opustily jsme nezamčený dům, do kterého jsme se vrátily až po dopadení vrahů. Večer jsme ještě musely na výslech na policii. Dceru odvezl příbuzný a já šla večer ulicí sama do cizího bytu, který nám příbuzný poskytl jako úkryt. Nikdy na ten pocit bezmoci nezapomenu.*
- *Policejní mluvčí stále v médiích opakovala, že mamka vždy trestní oznámení stáhla. Lhala.*

Co by vám bývalo pomohlo_ Co jste postrádala/a bezprostředně po činu?

Většina dotázaných shodně uvedla, že po činu postrádala lepší informovanost o právech poškozeného a svědka trestného činu, dále se objevovaly odpovědi uvádějící nedostatečné porozumění, podporu a pocit bezpečí. Příklady odpovědí:

- *Zcela jistě by nám pomohlo docela jiné jednání ze strany státních orgánů, které s námi vlastně jednaly v některých situacích, jako bychom je obtěžovali, a dokonce po nich chtěli nějaké nedostupné informace nebo pomoc.*
- *Bezprostředně po činu jsem potřebovala ochránit sebe a zbytek rodiny, protože pachatel byl stále na svobodě. Bohužel žádné ochrany se nám nedostalo. Nebyla nám policií ani žádným jiným orgánem nabídnuta.*
- *Chyběl mi odborný poradce, který by mi vysvětlil, na co mám právo.¹¹⁶*

¹¹⁶ VITOUŠKOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Příručka pro pomáhající profese*. Grada Publishing a.s., 2007, 192 s. ISBN 8024720140, s.146,147.

ZÁVĚR

Důstojnost jako předpoklad morálního jednání.

Každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho dobré jméno. Osobní důstojnost je nejcennějším bohatstvím, které člověk vlastní, je základem rovnosti všech lidí i jejich vzájemné solidarity. S důstojností úzce souvisí i pojem úcta, respekt, hodnocení, a právě i díky důstojnosti člověka k člověku v komunikaci a interakci se vytváří hodnoty.

Každá lidská bytost má hodnotu sama o sobě a zaslouží si respekt, důstojné zacházení a podporu v jejím jedinečném životním stylu a rozvoji, bez ohledu na věk, rasu, světový názor a postavení.

Charakteristickou známkou lidské bytosti je zodpovědnost za svobodné rozhodnutí. Dar svobodného rozhodnutí je znakem, důstojnosti, darem největším. Být dobrým člověkem znamená dobro konat, žít cnostným životem. Dobro je kritériem mravnosti a mravnost svědčí o důstojnosti lidské bytosti. Ke konání dobra se může člověk rozhodnout pouze svobodně. Je čistě na něm, aby hodnotově neutrálnímu světu dodal morální rozměr. Morální usuzování se vyvíjí v závislosti na věku a zkušenosti, stejně jako na sociálním a kulturním prostředí. Chce-li proto někdo jednat skutečně s vědomím odpovědnosti, musí se snažit důvěřovat nejen vlastnímu úsudku, ale také mluvit s druhými, zkoumat jejich názory a brát je v úvahu.

Člověk dnešní doby je však převážně zaměřený sám na sebe a na svou svobodnou volbu se cítí být emancipován od všech autorit, samozřejmě včetně Boha. Proto je třeba mít stále na zřeteli, že svoboda není možná bez autority, jinak by se proměnila v chaos, a autorita není možná bez svobody, jinak by se proměnila v tyranii.

Když se člověk vlivem protiprávního jednání násilné osoby ocitne v postavení oběti je vytaven viktimizací čili zraňováním. Tato práce je zaměřena především na důstojnost oběti v domácí násilí. Ze strany násilné osoby dochází tedy k primární viktimizaci oběti, a to zejména ve formě fyzického, psychického nebo sexuálního týrání, ke kterému dochází opakovaně v soukromí a tím skrytě mimo kontrolu veřejnosti. Intenzita násilných incidentů se stupňuje a u obětí domácího

násilí vede ke ztrátě schopnosti zastavit násilné incidenty a efektivně vyřešit narušený vztah. Domácí násilí začíná psychickým násilím, nejprve jsou útoky vedeny proti lidské důstojnosti, později proti lidskému zdraví a mohou vyústit v útoky proti lidskému životu. V těchto případech je na místě, aby oběť vyhledat pomoc policie a následně pomoc policejního psychologa či policejního intervenanta.

Z pohledu násilné osoby bylo zjištěno, že většina z nich není na své chování pyšná a nehlásí se k odpovědnosti. Obvykle prochází nejdříve stádiem popírání, potom stádiem přesouvání viny. Následně si však připustí stud a pocit zahanbení. Ačkoliv, svého činu litují a následně si uvědomují, že se zachovaly naprosto špatně, tvrdí, že se to už nikdy opakovat nebude, prognózy vypovídají o přesném opaku. Násilné osoby nevnímají totiž brutalitu a násilí jako problém, ale jako východisko, jako řešení svého stresu a konfliktů. Dále je pro ně násilí také pouhý prostředek k tomu, jak si v partnerském vztahu zachovat nadhled a moc.

Dalším druhem viktimizace, kterým může oběť projít je takzvaná sekundární viktimizace, kdy dochází ke zraňování oběti ze strany orgánů činných v trestním řízení, a to zejména jejich necitlivým a nedůstojným chováním se k oběti po prožitém stresu z traumatizující události. Tyto složky by proto měly mít vždy na zřeteli, že oběť trestný čin nespáchala a v tomto duchu se k ní také chovat. Bohužel se tomu vždy tak neděje. Oběti si v tomto směru stěžují na postupy policie, soudců a soudních znalců.

Z rešerše dostupných materiálů vyplynulo, že od roku 2003 až do roku 2019 je postavení oběti ohledně sekundární viktimizace ze strany orgánů činných v trestním řízení v podstatě stále na stejné úrovni. Mnoho obětí násilných trestných činů například toto protiprávní jednání vůči své osobě na policii ani neohlásí, a to právě z obavy sekundární viktimizace ze strany orgánů činných v trestním řízení. Také jednou z příčin neohlášení deliktů proti osobní integritě byla často nedůvěra ve schopnost policie situaci vyřešit či kvůli domnění, že ohlášení incidentu nestojí za námahu, kterou s sebou trestní oznámení přináší. Pokud se oběti rozhodly trestný čin nahlásit, následně se domnívaly, že policisté nebyli dostatečně aktivní, odborní a neposkytovali

informace srozumitelně. Navíc pouze malý počet pachatelů byl dopaden a oběti často nebyly odškodněny.

Na druhou stranu jedno z mnoha problematických míst oběti spočívá v tom, že vystupuje často v trestním řízení jako svědek a tím se stává pro orgány činné v trestním řízení nezastupitelným zdrojem informací. Kromě pachatele bývá jedinou osobou, která byla na místě činu a může tak pomoci objasnit, jak k trestnému činu došlo, jak jednání pachatele probíhalo a co se dělo po trestném činu. Oběť může mnoho policejních úkonů a intimních otázek, byť citlivě položených, vnímat jako zbytečné a ponižující, proto by jí měla být nutnost jejich použití a zařazení objasněna.

V tomto ohledu se nejvíce apeluje na vhodné jednání policistů, neboť ti bývají první instancí, s níž se oběť po oznámení trestného činu dostává do kontaktu. Zdůrazňuje se především jejich citlivý a taktní přístup, srozumitelné vysvětlení průběhu vyšetřování, důvodu kladení nejrůznějších otázek, vhodná komunikace při jednotlivých úkonech trestního řízení. Psychologický stres oběti během trestního řízení představuje rozhodující proměnou celého procesu. Situace kolem svědectví, konfrontace s pachatelem a přítomnost dalších osob podílejících se na úkonech trestního řízení jsou pro oběť zvláště stresující.

V Bruselu dne 24.6.2020 Sdělila Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů ohledně Strategie EU v oblasti práv obětí (2020–2025), že se zaměří na plné provádění a prosazování stávajících pravidel EU o právech obětí. Bude podporovat zvyšování povědomí o právech obětí a pracovat s členskými státy na posílení odolnosti struktur na podporu obětí.

SEZNAM LITERATURY

Literatura:

- BUSKOTTE, Andrea. *Z pekla ven: žena v domácím násilí*. Computer Press 2008, 176 s. ISBN 8025117863.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Domácí násilí, Nebezpečné rodinné vztahy ve 21. století*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2020, 308 s. ISBN 8073808064.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. Portál 2000, 254 s. ISBN 8071784753.
- HEIDRINK, Horst. *Psychologie morálního vývoje*. Praha, Portál 1997, 175 s. ISBN 80-7178-154-1.
- HORÁK, Filip. *Lidská důstojnost, Kritická reflexe jejího postavení a funkcí v ústavním právu*. Praha: Leges 2019, 123 s. ISBN 978-80-7502-379-7.
- JANKOVSKÝ, Jiří. *Etika pro pomáhající profese*. Praha, Tritron 2003, 233 s. ISBN 8072543296.
- KOHÁK, Erazim. *Svoboda, svědomí, soužití*. Praha 2004, Sociologické nakladatelství, 216 s. ISBN 80-86429-35-0.
- KOHÁK, Erazim. *Svoboda, svědomí, soužití*. Praha 2004, Sociologické nakladatelství, 216 s. ISBN 80-86429-35-0
- NOVÁK, Tomáš., CAPPONI, Věra. *Sám proti agresi*. Grada Publishing, spol. s.r.o., Praha, 1. vydání 1996, 128 s. ISBN 80-7169-253-0
- PICO DELLA MIRANDOLA, Giovanni. *Oratio Ioannis Pici Mirandulae Concordiae comitis, De dignitate hominis*. Praha: Oikoymenh 2005, 117 s. ISBN 80-7298-167-1.
- ROTTER, Hans. *Důstojnost lidského života*, vydalo Nakladatelství Vyšehrad, spol. s.r.o., Praha 1999, 112 s. ISBN 80-7021-302-7

SPURNÝ, Joža. *Psychologie násilí*. Eurounion, s.r.o. 1996, 134 s. ISBN 80-85858-30-4.

VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů*. Grada Publishing, a.s., 2016, 168 s. ISBN 802474849.

VITOUŠKOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, Příručka pro pomáhající profese*. Grada Publishing a.s., 2007, 192 s. ISBN 8024720140.

VYBÍRAL, Zdeněk. *Psychologie lidské komunikace*. Portál 2000, 263 s. ISBN 8071782912.

Internetové zdroje:

BAUEROVÁ, Veronika. *Lidská důstojnost jako základ života*. Ústav práva a vědy, Institutio Iuris et Iurisprudentiae, <https://www.ustavprava.cz/blog/2018/09/lidska-dustojnost-jako-zaklad-zivota>

FULMEKOVÁ, Magdaléna. *Člověk a lidská důstojnost*, Praktické lékařnictvo 2019 9(4), https://www.solen.sk/storage/file/article/PLEK_4_2019_final_uvodnik.pdf

JEŽKOVÁ, Veronika. VOŇKOVÁ, Jiřina. POKORNÁ, Dana. *Vaše právo: první právní pomoc ženám, obětem domácího násilí*. ProFem 2020, 118 s., ISBN 978-80-907512-2-4, https://www.profem.cz/shared/clanky/535/VasePravo-20_web.pdf

Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů – Strategie EU v oblasti práv obětí (2020–2025) KOM (2020) 258 v konečném znění, kód Rady 9178/20, únor 2021, <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=184128>

ROUBALOVÁ, Michaela., a kol. *Oběti kriminality, Poznatky z viktimizační studie*, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2019, 184 s. ISBN 978-80-7338-174-5 <http://www.ok.cz/iksp/docs/449.pdf>

Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů – Strategie EU v oblasti práv obětí (2020–2025), COM (2020) 258 final, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2020:0258:FIN:CS:PDF>

ZÁMKOVÁ, Věra., OKECH OTIENO, Victoria., MAČKINOVÁ, Monika. *Rešpektovanie dôstojnosti človeka – seniora*, Katedra sociálnej práce, Pedagogická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, <https://revue.vsdanubius.sk/sites/default/files/MA%C4%8CKINOV%C3%81%2C%20M.%20-%20Z%C3%81MKOV%C3%81%2C%20V.%20-%20OTIENO%2C%20V.O.%20-%20RE%C5%A0PEKTOVANIE%20D%C3%94STOJNOSTI%20%C4%8CLOVEKA%20%E2%80%93%20SENIORA.pdf>

Další zdroje:

MUSIL, Jan. KONRÁD, Zdeněk. SUCHÁNEK, Jaroslav. *Kriminalistika*. C.H.Beck 2004, 583 s. ISBN 80-7179-878-9.

ÚZ číslo 1289: *Trestní předpisy*. Sagit, a.s. 2019, 480 s. ISBN 978-80-7488-322-4.

ÚZ číslo 1158: *Ústava ČR, Listina základních práv a svobod*. Sagit, a.s. 2016, 288 s. ISBN 978-80-7488-189-3.

Úplné znění: *Zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, Zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, Zákona č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, Zákona č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích*, Armex Publishing, s.r.o. 2017, 157 s. ISBN 978-80-87451-48-9.